

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEMSEDDİN-İ SİVÂSÎ'NİN
MENÂKİB-I ÇEHARYÂR-I GÜZİN
İSİMLİ ESERİNİN İNCELENMESİ

SEMA TAŞKIN

2501141059

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ABİD NAZAR MAHDUM

İSTANBUL 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Sema TAŞKIN Numarası : 2501141059
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI Danışmanı : DOÇ.DR. ABİD NAZAR MAHDUM
Tez Savunma Tarihi : 30.06.2016 Saati : 11:00
Tez Başlığı : 'Şemseddin-i Sivasi' nin Menakıb-ı Çeher Yar-ı Güzin Adlı Eserinin İncelenmesi

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ABİD NAZAR MAHDUM		Kabul
2-DOÇ.DR. SİNAN ÇİTÇİ		Kabul
3-YRD. DOÇ. DR. MUHAMMET SANİ ADIGÜZEL		Kabul

Y1-DOÇ.DR. KAYA BAYRAKTAR EDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ.DR. SADIK YAZAR		
2-YRD. DOÇ.DR.MEHMET YALÇIN YILMAZ		

ÖZ

ŞEMSEDDÎN-İ SIVÂSÎ'NİN MENÂKIB-I ÇEHAR YÂR-I GÜZİN İSİMLİ ESERİNİN İNCELENMESİ

SEMA TAŞKIN

Türk edebiyatında menâkıbnâme türünde birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler ilk defa IX. yüzyıldan itibaren yazılan hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in ashabının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tasavvufun IX. yüzyıldan sonra İslam dünyasında yaygınlık kazanmasıyla birlikte bu tür eserlerin sayısı artmıştır.

Bu tez XVI. Yüzyılın önemli mutasavvıf şâirlerinden olan Şemseddîn-i Sivâsî tarafından yazılan dört büyük halifenin hayatlarının anlatıldığı *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* isimli eserin transkripsiyonu ve muhtelif yönlerden değerlendirmesini ihtiva etmektedir. Çalışmamızın konusu olan *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*, Şemseddîn-i Sivâsî'nin en hacimli eserlerinden biridir. Eserinde anlaşılır bir ifade kullanan şair, zaman zaman öz Türkçe kelimeler yanında Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere de yer vermiştir. Eser dört babdan müteşekkildir. Eser Osmanlılar zamanında çok sevilip okunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şemseddîn-i Sivâsî, Mutasavvıf, Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin, IX. Yüzyıl.

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF SHAMSADDİN-İ SİVASİ MENAKİB-I CEHARYAR-I GUZİN

SEMA TAŞKIN

In Turkey literature, there are a number of examples of hagiography which has been penned. It first began in the ninth century that hadith book was used to name the section containing Prophet's virtues of companions. After widespread of Sufis during the ix. Century in the number of such works increased in conjunction with the Islamic world.

This thesis contains the important Sufi of xvi. Century, Shamsaddin-i Sivasi's poet, Menakıb-ı Çeharyar-ı Güzin, which describes the post four great caliphs life work of transcription and which is the subject of us. And also this book, Menakıb-ı Çeharyar-ı Güzin Shamsaddin-i Sivasi, contains an assessment of the various aspects and it is his one of the most voluminous books. In this book there was used a clear statement of work, the place from time to time gives to the essence of Arabic and Persian words and compounds besides Turkish words and there is four parts in this book. During the Ottoman period it was an illuring book and read by many people.

Key Words: Shamsaddin-i Sivasi, Sufis, Menakıb-ı Çeharyar-ı Güzin, XVI. Century

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xi
GİRİŞ	1
1. ŞEMSEDDİN-İ SİVÂSÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	6
1.1. Hayatı	6
1.2. Vefatı.....	13
1.3. Tarikatı	14
1.4. Şemseddîn-i Sivâsî 'nin Tarikat Silsilesi	16
1.5. Şahsiyeti	18
1.5.1. İlmi Şahsiyeti.....	19
1.5.2. Edebi Şahsiyeti	20
1.6. Eserleri	21
1.6.1. Manzum Eserleri:	21
1.6.1.1. Divan	21
1.6.1.2. Süleymâniyye (Süleyman-Nâme).....	22
1.6.1.3. Gülşen-Âbâd (Bahâru's-Sûfiyye).....	22
1.6.1.4. Terceme-i Kasîde-i Bürde	22
1.6.1.5. Mevlid	23
1.6.1.6. Heşt Behişt	23
1.6.1.7. Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkâtü'l-Eşvâk	23
1.6.1.8. Menâsiki'l- Hac (Umdetü'l-Huccâc).....	24
1.6.1.9. Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam	24
1.6.1.10. İbret –Nümâ.....	25
1.6.1.11. Pendnâme	25
1.6.1.12. İrşâdü'l- ^c Avâm	25

1.6.2. Mensur Eserleri	25
1.6.2.1. Arapça Mensur Eserleri	25
1.6.2.1.1. Hallü Ma'âkîdî'l-Kavâ'id	25
1.6.2.1.2. Zübdetü'l-Esrâr fî-Şerhi Muhtasârî'l-Menâr	26
1.6.2.2. Türkçe Mensur Eserleri	26
1.6.2.2.1. Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzin	26
1.6.2.2.2. Menâzilü'l-Ârifin	26
1.6.2.2.3. Es-Safâyih fî-Tercümeti'l-Levâyih	26
1.6.2.2.4. Emr-i İlâhî ve Huccet-i İlâhî	27
1.6.2.2.5. Umdetü'l-Edîb fî't-Ta'allümi ve't-Te'dîb	27
1.6.2.2.6. Nakdü'l Hâtır	27
1.6.2.2.7. Dâiretü'l Usûl	27
1.7. Kerâmetleri	28
2. MENÂKIB-I ÇEHARYÂR-I GÜZİN'İN MUHTEVÂSİ	31
2.1. Eserin Adı	31
2.2. Telif Tarihi ve Sebebi	31
2.3. Nüshaların Tavsifi	32
2.3.1. Türkiye'de Bulunan Nüshalar	32
2.3.2. Türkiye Dışında Bulunan Nüshalar	35
2.3.3. Tenkitli Metinde Esas Alınan Nüshalar	36
2.3.3.1. Ankara Milli Kütüphanesi, 06 Mil. Yaz. Koleksiyonu nr: A	36
2.3.3.2. Kâhire Kütüphanesi, Mecâm-i Türkî Talat Koleksiyonu nr: 36	
2.3.3.3. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Bölümü, nr: 2619.37	
2.4. Muhtevası	37
2.4.1. Konusu	37
2.4.2. Dil ve Uslûp Özellikleri	41
2.4.2.1. Ayet ve Hadisler	37
2.4.2.2. Manzumeler	412
2.5. Kaynakları	44
2.5.1. Tefsir Kitabı	44

2.5.1.1. Tefsîr-i Kebîr	44
2.6. Metin Tenkidinde Takip Edilen Usûl	46
3. METİN	47
MENÂKİB-I ÇEHARYÂR-I ʿİZÂM	47
SONUÇ	1122
KAYNAKÇA	113

ÖNSÖZ

İslâmın yayılmasıyla birlikte büyük zatların kerâmet ve faziletlerinin anlatıldığı menâkıb türü kitaplar halk arasında oldukça rağbet görmeye başlamıştır. Bu eserlerin bir örneği de XVI. Yüzyıl müelliflerinden Şemseddîn-i Sivâsî'ye ait olan *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*'dir. İlmi ve tasavvufî şahsiyetiyle tanınan Şemseddîn-i Sivâsî (926/1520-1006/1597) birçoğu telif olmak üzere manzum ve mensur bir çok eser kaleme almıştır. Eserlerini Arapça ve Türkçe olarak yazan müellif Kur'ân-ı Kerîm, Hadis ve Fıkıh ilmine vâkıf bir zattır.

Bu tezde Osmanlı zamanında halk tarafından oldukça rağbet görmüş *olan Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* isimli eserin, Şemseddîn-i Sivâsî'nin edebi yönünü ortaya koymak için yapılan çalışmalara bir katkı sağlaması amacıyla, araştırmacıların dikkatine sunulması için transkripsiyonunu yapma ve eseri çeşitli yönleriyle tahlil etme amaçlanmıştır.

Bir giriş ve üç bölümden mürekkep çalışmanın birinci bölümünde, müellifin hayatı, tarikatı, kerâmetleri, eserleri, ilmi ve edebi kişiliği her yönüyle incelenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*'in nüshaları tanıtılıp, eserin muhteva tahlili yapıp, kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, eserin temin edebildiğimiz en eski üç nüshası karşılaştırılarak transkripsiyonu yapılmıştır.

Tez yazım süresince değerli vakitlerini ayırıp eksikliklerimi gideren bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Abid Nazar MAHDUM hocama; araştırmalarım sırasında faydalandığım Süleymaniye Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphanesi, Mısır Kahire Kütüphanesi ve İSAM Kütüphanesi müdürlüklerine ve çalışanlarına gönülden teşekkür ederim.

Sema TAŞKIN

Ümraniye 2016

TABLÖLÄR LİSTESİ

TABLO 1: TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	xi
TABLO 2: MENÂKİB-İ ÇEHARYÂR-I GÜZİN'DE DÖRT HALİFEYE AYRILAN VARAK SAYISI.....	38
TABLO 3: MENÂKİB-İ ÇEHARYÂR-I GÜZİN'DE BULUNAN MANZÛMELERİN SAHİPLERİNE VE DİLLERİNE GÖRE DAĞILIMI.....	43
TABLO 4: MENÂKİB-İ ÇEHARYÂR-I GÜZİN'DE DÖRT HALİFE İLE İLGİLİ ANLATILMIŞ OLAN MENKİBELERİN SAYISAL DAĞILIMI.....	45

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
b.	bin
Bl.	Bölüm
C.	Cilt
çev.	Çeviri
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
hızl.	Hazırlayan
Ktp.	Kütüphane, Kütüphanesi
M.	Miladi
nr.	Numara
ö.	Ölüm
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.	Sayı
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Ü.	Üniversite
vr.	Varak
y.y.	Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (أ)	a, ā	ص	ṣ
ا (إ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ẓ, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṭ	غ	ġ
ج	c, ɟ	ف	f
ح	ç	ق	q
خ	ħ	ك	k, g, (ñ)
د	ḍ	ك	ñ
ذ	d	ل	l
ر	ẓ, ḍ	م	m
ز	r	ن	n
س	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ش	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ṣ	ی	y, ı, i, ĩ
		ء	ʾ

TABLO 1

GİRİŞ

Menâkıbnâme sözcüğü Arapça bir kelime olan “menkabenin” çoğuludur. Menkabe ise “ bir zâtın fazlı meziyetine delâlet eden fıkra ve bundan bahs eden makâle ve risâle, medhiyye anlamına gelmektedir.¹ Menâkıbnâme, “menkıbeleri konu edinen ve daha çok tasavvuf edebiyatında yaygın olan bu tür eserlere verilen isim”² olarak tarif edilebilir.

Temeli Allah sevgisine dayanan tasavvufu büyük zatlar, kulun Allah’la bir olup nefsinden korunması, kötü ahlaktan kurtulup güzel ahlakla süslenmesi, beşerî sıfatlardan melekî sıfatlara yükselmesi ve kulun sâfi dilden Allah’a dönmesi³ olarak tanımlamışlardır. Kalbi yaratıcının sevgisi ve aşkıyla doldurup, îmânî kemâle erebilmek için, iç âlemi şirk, küfür, nifak, riyâ, kibir, enâniyet gibi menfiliklerden arındırarak, bunların yerini îmân, tevhid, ihlas, tevâzû, teslimiyet ve fedakârlık gibi güzel vasıflara tebdil etmektir. Allah’a yasaklar ve korkularla değil, sadece aşkla ulaşılabilceği inancını ön plana alan tasavvufun gâyesi, ibâdetlerde kolaylık ve lezzet hâsıl olması, nefs-i emmâreden doğan tembelliklerin, sıkıntıların giderilmesi ve bunun sonucunda da kulu, Cenâb-ı Hakk’ın dostluğuna ulaştırmaktır.⁴ Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) tasavvufu, "Allah'ın sendeki seni öldürüp kendisiyle diri kılmasıdır" diye tanımlamıştır.⁵

Hız. Muhammed (s.a.v.)’den sonra tasavvuf, Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ali ile devam ederek, tarikatlar şeklinde günümüze kadar gelmiştir. Hız. Ebû Bekir Nakşibendi ve Yesevî, Hız. Ali ise Kâdirî ve Mevlevî gibi tarikatların Hız. Muhammed (s.a.v.)’den sonraki ilk halkalarıdır. Hız. Ebu Bekir’den neşet eden tarik, Sıddıkiyye ismi ve "hafî" (gizli) zikir ile vasıflanırken, Hız. Ali’den ise "cehri" (açıktan) zikir olarak silsileler halinde devam etmiştir. Sahabiler dönemi ve onlara yakın zamanlarda tasavvufu temsil eden şahsiyetler var ise de, bunlar zühhd

¹Şemseddîn Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, İkdâm Matbaası, 1899, s. 1093.

² İlhan Ayverdi, *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2005, C.II, s. 2000.

³ Osman Gördebil, “Abdülhâkim Arvâsî’nin E’r-Riyâyü’t-Tasavvufiyyesi (Metin ve Tahlîl)”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, SÜ, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı, Konya, 2011, s. 156.

⁴Mahmut Ustaosmanoğlu, *Risâle-i Kudsiyye Tercümesi*, İstanbul, Ahıska Yay., C.II, 2011, s. 481.

⁵ İbn-i Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti*, Şifâü’s-Sâil (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1984, s. 144.

ve takvaları dışında pek olağanüstü haller izhar etmeyen şahsiyetlerdi. Daha sonraki asırlarda Bayezid-i Bistâmî, Hallâc-ı Mansur, Cüneyd-i Bağdâdî ve Abdülkâdir-i Geylânî gibi büyük mutasavvıflar temâyüz ederek büyük şöhrete sahip olmuşlardır. IX. yüzyılda kaleme alınan *Tabakâtü's-Sûfiyye* (Sülemî), *Keşfü'l-Mahcûb* (Hücvîrî), *er-Risâle* (Kuşeyrî) gibi tasavvufî eserlerde Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Hafs el-Haddâd gibi sûfilerin hikmetli sözlerine ve faziletli davranışlarına yer verilmiştir. Ayrıca *Târîhu Bağdâd*, *Târîhu Buhârâ* gibi bölge ve şehir tarihlerinde buralarda yetişen sûfiler hakkında bilgi verilirken onların menkıbelerine temas edilmiştir. XI. yüzyıldan itibaren Kâdiriyye ve Rifâiyye gibi ilk büyük tarikatların teşekkül etmesiyle birlikte menkıbenin muhtevasına “kerâmet” kavramı da eklenmiş, Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî gibi tarikat pîrleri için vefatlarının ardından yazılan eserlerde gösterdikleri kerametlerin anlatılmaya başlanmasıyla menkıbe kelimesi giderek kerametle aynı anlamda kullanılır olmuş, böylece bir tasavvufî tür olarak menâkıb metinleri (menâkıbnâme) ve menâkıb yazma geleneği ortaya çıkmıştır. Sûfî olmayan müelliflerden Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin Hz. Ömer, Ömer b. Abdülazîz, Hasan-ı Basrî ve Ahmed b. Hanbel'in biyografileriyle ilgili *Menâkıb* adlı eserleri yanında, Ma'rûf-i Kerhî'ye dair onun kerametlerini anlattığı kitabına da *Menâkıb* adını vermiştir. XII. yüzyıldan itibaren tasavvufun İslâm dünyasında yaygınlaşmaya başlamasından sonra, tarikatların şeyhleri ve sûfiler hakkında menâkıb kitapları yazılmıştır.

Temel unsuru keramet ve onu gösteren velîlerin yüceltilmesi olan menâkıb kitaplarının ilki XI. yüzyılda telif edilen ve Karahanlı Hükümdarı Satuk Buğra Han'ın hayatını, kahramanlıklarını ve kerâmetlerini bir velî hüviyetinde anlatan ancak asıl nüshası günümüze ulaşmayan *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'dır. Türkler arasında *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'dan sonra ilk olarak Türkistanlı mutasavvıf Hoca Ahmed Yesevî ile ilgili menâkıbnâmeler yazılmıştır. Bunlardan en eskisi Siğnâkî'nin (ö. 711/1311) Ahmed Yesevî'nin hayatını, şahsiyetini ve halk arasında yaşayan rivayetleri anlatan *Menâkıb-ı Ahmed Yesevî* adlı eserdir.⁶

Süleyman Bakırgânî'nin *Kıssa-i Hazret-i İmâm-ı Azam*'ı, müellifi bilinmeyen *Menâkıb-ı Hâkim Ata*, Molla Muhammed Niyâzi'nin *Dâstân-ı Mansûr*,

⁶Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”, *DİA*, C.XXIX, İstanbul, TDV, 2004, s. 112-114.

Muhammed Sıddık Zelîlî'nin *Tezkire-i Çiltan*, *Tezkire-i Hoca Muhammed Şerif Buzurgvâr*, *Tezkire-i Mevlânâ 'Arşüddîn Veli*, Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın Müslüman olmasına vesîle olan Ebu'n-Nasr Sâmânî'nin menkıbelerinin toplandığı ve Mir Tâlib b. Mir Sâdık tarafından Çağatay Türkçesine çevrilen *Tezkire-i Ebu'n-Nasr Sâmânî*, Necmeddîn-i Kübrâ Hazretlerinin menkıbelerinin anlatıldığı *Menâkıb-ı Şeyh Kebir Ata*, *Menâkıb-ı Dükçi İşân* ve *Tezkire-i Süt Bibi Pâdişâh* Çağatay Türkçesiyle yazılmış olan menkıbelerdir. Bu menkıbelerin bir kısmı telif bir kısmı ise tercümedir. Ayrıca Orta Asya'nın tarih, kültür ve dînî/tasavvufî hayatı hakkında oldukça önemli bilgiler veren kaynaklardır.⁷

“Anadolu beylikleri zamanında menâkıbnâme türü eserler yazılmaya devam etmiş, Elvan Çelebi, Baba İlyas ve Âşık Paşa'nın menkıbelerinden bahsettiği önemli eseri *Menâkıbü'l-Kudsiyye fî Menâsıbi'l Ünsiyye*'yi, Hatîb-i bu devirde yazmıştır. Osmanlı döneminde farklı türde menâkıbnâme örnekleri görülür. *Battalnâme* ve *Dânişmendnâme* türünün son halkası olan *Ebülhayr Rûmî*'nin *Saltuknâme*'si bu devirde kaleme alınmıştır. *Ebülhayr Rûmî*, Cem Sultan'ın emriyle 1480'lerde yazdığı *Saltuknâme*'de Sarı Saltuk'un Rumeli'nin fethinde gösterdiği kahramanlıkları ve olağan üstü güçlerle mücadelelerini anlatmaktadır. XV. yüzyılda Anadolu'da menâkıbnâme yazımında belirgin bir artış görülmüştür. Şeyh Bedreddin Simâvî'nin torunu Halîl b. İsmâîl'in Şeyh Bedreddin'e yönelik iddialara cevap niteliği taşıyan *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin İbn Kâdî İsrâîl'i*, Fâtih Sultan Mehmed döneminin Halvetî şeyhlerinden Kemal Ümmî'nin hayatının anlatıldığı, Âşık Ahmed tarafından kaleme alınan *Menâkıb-ı Kemal Ümmî*, Emîr Sultan Tekkesi postnişinlerinden Yahyâ b. Bahşî'nin yazdığı *Menâkıb-ı Emîr Sultan* XV. yüzyıla ait önemli eserlerdir. XVI. yüzyılda Emîr Sultan adına Ni'metullah Efendi, Mehmed Şevki, Senâî Çelebi ve Zeynelâbidîn b. Hacı Kasım tarafından dört ayrı menâkıbnâme kaleme alınmıştır. *Muhyî-i Gülşenî*'nin *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî*'si, anonim *Menâkıb-ı Şeyh Safiyyeddîn-i Erdebilî Enîsî*'nin *Menâkıb-ı Akşemseddîn'i*, *Menâkıb-ı Kaygusuz Baba*, Hoca İbrâhim'in *Menâkıb-ı Pîrî Baba'sı*, *Vâhidî*'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân'ı* ve *Hâzinî*'nin *Cevâhirü'l-Ebrâr'ı* XVI. yüzyılda yazılan diğer önemli menâkıbnâmelere aittir.

⁷ Necdet Tosun, “Çağatayca Yazılmış Menâkıbnâmeler”, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yay., İstanbul, 2012, s. 437-454.

XVII-XVIII. yüzyıllarda kaleme alınan menâkıbnâme sayısında büyük bir artış görülmektedir. Anonim Menâkıb-ı Şeyh Üftâde, Ömer Fuâdî'nin Menâkıb-ı Şeyh Şa'bân-ı Velî'si, Şeyh Lutfî'nin Niyâzî-i Mısırî'ye dair Tuhfetü'l-Asrî fi Menâkıbî'l-Mısırî'si, Abdürrezzak Efendi'nin Tuhfetü'l-Ahbâb fi Menâkıb-ı Şeyh Vefâ'sı ve Menâkıb-ı Emîr Buhârî'si, Hasîb Üsküdârî'nin Menâkıb-ı Şeyh Mehmed Emin Tokadî'si, İbrâhim Has'ın Şeyh Karabâş-ı Velî'nin halifesi Hasan Ünsî'nin menkıbelerinden bahseden Menâkıb-ı Ünsî Hasan Efendi'si, Mehmed Dâî'nin Beşiktâşî Yahyâ Efendi'ye dair menâkıbı bu dönemde yazılan eserlerden bazılarıdır. Türk tarihçilerinin büyük çoğunluğu menâkıbnâmeleri olağanüstü olaylarla dolu, gerçeğe ilgisi bulunmayan eserler olarak gördüğünden bunları tarihi kaynak olarak kabul etmemiştir. Türk tarihçiliğinde evliya menâkıbnâmelerini bu anlamda ilk defa M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde Ahmed Yesevî ile ilgili bölümü yazarken kullanmıştır. Köprülü, daha sonra “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları” adlı makalesinde menâkıbnâmelerden tarihî kaynak olarak faydalanılmasının gereğinden bahsetmiş, onun ardından Zeki Velidi Togan, Abdülbaki Gölpınarlı, Orhan Köprülü, Agâh Sırrı Levend ve Ahmed Yaşar Ocak bu eserlerin tarih bakımından önemini ortaya koymuştur.”⁸

Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in yanında yetişip O'nun ahlakıyla ahlaklanan ve İslâmı bizâtihi O'ndan görerek yaşayan sahabey-i kiram ve o sahabilerin içinden seçilmiş olan, daha dünyada iken cennetle müjdelenen,⁹ kendisinden sonra hilâfet makamına layık gördüğü, Sıddık lâkâbına mazhar olmuş, Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in mağara arkadaşı Hiz. Ebû Bekir, O'nun İslamla şereflenmesiyle müslümanlar korkmadan rahatlıkla Ka'be'de ibadete başlamış, müşriklerin korkulu rüyası, İslâmın gücü ve adâletin sembolü Hiz. Ömer, Hiz. Mumammed (s.a.v.)'in iki kızıyla da evlenme şerefine mazhar olmuş, kendisinden meleklerin dahi haya ettiği, şehidlerin pîri Hiz. Osman ve Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in amcasının oğlu, damadı, çocuk yaşta müslüman olmuş, ilim ve ma'rifetullah da öyle bir noktaya gelmişki, kendisine “ilmin kapısı”, “velîlerin pîri” denilmiş olan Hiz. Ali. Kur'ân-ı Kerim,

⁸ Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”, **DİA**, C.XXIX, İstanbul, TDV, 2004, s. 112-114.

⁹ Bkz.: **Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin**, vr. 15a.

İncil ve Tevrat'ta¹⁰ vasıflarının zikredildiği bu güzîde efendilerimizin üstünlük ve faziletlerinin anlatıldığı menkıbeler Türk tasavvuf edebiyatında önemli bir yere sahiptir. “Benim ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine tutunursanız kurtulursunuz”¹¹ hadîs-i şerîfenden hareketle, bu ulvî şahsiyetlerin hayatları hakkında insanları bilgilendirmek ve onların örnek alınması gereken, kurtuluşa ermenin anahtarı olarak kabul edilen, yürümüş oldukları bu kutlu yolda ilerlemeleri için Âdemoğlunu teşvik etmek amacıyla, Allah rızasından başka bir gaye güdülmeden kaleme alınmış olan bu eserlerden biri de *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*'dir. Dört büyük halifenin hayatlarının, fazilet ve kerametlerinin anlatıldığı bu eser, devrinin mutasavvıf şahsiyetlerinden biri ve Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun kurucusu olan Şemseddîn-i Sivâsî tarafından kaleme alınmıştır. Maksadımız bu muhlisâne niyete hizmet etmek ve Şemseddîn-i Sivâsî'in bu önemli eserini edebiyat dünyasına sunmaktır.

¹⁰ Kur'an, **Fetih Suresi**, 29.

¹¹ Ahmed b. Hüseyin, **E'l-Medhal ilâ Kitâbi's-Sünen**, (hızl. Muhammed Ziyâürrahmân), Kuveyt, 1985, s. 164.

1. ŞEMSEDDİN-İ SIVÂSÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Tam adı Ahmed Şemseddîn Ebü's-Senâ b. Muhammed Ebi'l-Berekât b. Ârif Hasan ez-Zîlî es-Sivâsî'dir. Mahlası Şemsi olup, Kara Şems lakabıyla şöhrat olmuştur.¹² Pek çok eserini kaleme aldığı Sivas'ta ise Şems-i Aziz lakabıyla tanınmaktadır.¹³

Şemseddîn-i Sivâsî 926/1520 yılında Tokatın Zile kasabasında doğmuştur.¹⁴ Doğum tarihi ile ilgili birçok rivayet olmasına mukabil ekser olan rivayet bu şekildedir.

Şems-i Tebrîzî'den ve Akşemseddin Hazretlerinden sonra tarihimizde üçüncü Şems, Kara Şems olarak da tanınan Şemseddîn-i Sivâsî'nin Sivas ve civarında ehl-i sünnet inancına bağlı tarikat anlayışının yayılmasında ve yerleşmesinde emeyi çoktur. Babası Ebü'l-Berekât Muhammed ez-Zîlî, Amasya'da Şeyh Habîb Karamânî halifelerinden Hacı Hızır'ın halifesidir. Horasan'dan Zile'ye gelmiş ve orada vefat etmiştir. Şemseddîn-i Sivâsî dışında Muharrem, İbrâhim ve İsmâil adlarında üç oğlu daha vardır. Bunlardan Muharrem ve İbrâhim kendisinden büyüktür. Ağabeylerinin Şemseddîn-i Sivâsî'nin yetişmesinde büyük emekleri vardır.¹⁵

Şemseddîn-i Sivâsî yedi yaşlarında iken babası tarafından duasını almak üzere Amasya şeyhi Hızır Efendi'ye götürülür. Dönüşünde Zile'deki âlimlerden öğrenimine başlar. Ardından Tokat'a gönderilir. Arâkiyecizâde Şemseddîn Efendi'nin derslerine devam eder, aklî ve naklî ilimlerde ilerler.¹⁶

¹² Muhammed Nazmi, **Hediyyetü'l İhvan**, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Bl., nr. 4587, vr. 24b.

¹³ Vehbi Cem Aşkun, **Sivas Şairleri**, Sivas, 1948, s. 11.

¹⁴ MustakıMZâde Saadeddîn Süleyman, **Hulâsâtü'l-Hediyye**, Millet Ktp., Emîri Efendi Şer'iyye Bl., nr. 1128, vr. 11a; Sâdık Vîcdânî, **Tomâr-ı Turûk-i Âliyye**, (hızl. İrfan Gündüz), İstanbul, 1990, s. 250; Abdalbâki Gölpinarlı, "Şemsiyye" **DİA**, C.XI, İstanbul, TDV, 1970, s. 422; Aşkun, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁵ Recebî's-Sivâsî, **Necmü'l-Hüdâ**, (Hidayet Yıldızı Şemseddîn-i Sivâsî'nin Menkıbeleri, çev. Hüseyin Şemsi Güneren, hızl. Fatih Güneren), İstanbul, 200, s. 73-74.

¹⁶ Hasan Aksoy, "Şemseddin-i Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", **Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.IX, Sivas, 2005, s. 4.

Şemseddîn-i Sivâsî hakkında en değerli bilgiler, yeğeni ve damadı Recebû's-Sivâsî'nin Arapça olarak kaleme aldığı *Necmü'l-Hüdâ*'da bulunur. Eser, yine Şemseddîn-i Sivâsî'nin şeceresinden gelen Hüseyin Şemsi Güneren tarafından tercüme edilmiş, oğlu M. Fatih Güneren tarafından da neşredilmiştir. Bu eserde Şemseddîn-i Sivâsî kendi ağzından, İstanbul'daki tahsil hayatını, Sahn-ı Semân'da müderris oluşu ve sonrasını şöyle anlatır:

“Tahsîle devam ile ilimden hayli zevk alınca Dârü's-saltanata gittim ve medâris-i semandan birine vasıl oldum. Medresedeki arkadaşlarımın çoğunu, Allah'ın emrini tutmaz, azgın ve taşkın görüyordum. Murat ve gayeleri ilim ve irfan değil, zevahiri süsleyip geçinmekti. Sevap ve ecir şöyle dursun, vakit namazlarını geciktirmeyi, Cuma ve cemaati terk etmeyi dahi beis görmez, aldırış etmezlerdi. Bir gün Kadıasker Divanı'na gitmiştim. Oraya devam eden kadı ve müderrisleri gördüm ki, ipekli elbiseler giymişler, büyük büyük sarıklar sarmışlar, geniş sof kumaştan hırkalarını çeke çeke dolaşıyorlar ve onlara kimse iltifat etmiyor, hatta selamlarına bile karşılık vermiyorlardı. Bu hâli görünce oradan hemen geri döndüm.”¹⁷

Şemseddîn-i Sivâsî daha sonra abdest alıp Sultan Mehmed Camii'ne girdiğini, kimseye muhtaç etmemesi ve doğru yoldan ayırmaması için Allah'a dua ettiğini belirtir. Duasının kabul olup bir arkadaşıyla birlikte Şam'a gitmenin nasip olduğunu, orada bir sene kaldıktan sonra hacca gittiğini ve Zile'ye döndüğünü anlatır. Kasaba halkının kendisine hürmet gösterdiğini, oraya yerleşmeye karar verip evlendiğini söyler. Bu arada Ezine Pazarı adlı kasabada babasının şeyhi Muslihuddîn Halife'ye de bey'at eder. Şeyhi çok geçmeden ölür. Tokat'ta Şeyh Mustafa Kirbâsî adlı yaşlı bir şeyh vardır. Bu şeyhe intisap etmek ister fakat şeyh yaşlılığı sebebiyle kabul etmeyip “Allah seni bir kâmilin hizmetine ulaştıracak ve yahut bir kâmili altı aya kadar senin terbiye ve irşadın için gönderecektir”¹⁸ der. Şemseddîn-i Sivâsî tekrar Zile'ye dönüp işlerine devam eder. Altı ay kadar sonra bir iş için Tokat'a gittiğinde hocası Arakiyecizâde Şemseddîn Efendi'nin yanına uğrar. Birlikte Abdülmecîd-i Şîrvânî'yi ziyarete giderler. Sohbetin sonunda Şîrvânî, Şemseddîn-i Sivâsî'ye hitaben “Vatanımı ve emvâlimi terk ile dağlarda

¹⁷Sivâsî, a.g.e., s. 14-15.

¹⁸Sivâsî, a.g.e., s. 20.

vadilerde bunca meşakkati senin ahvâlin ve senin terbiyyetin için ihtiyar ettim”¹⁹
deyince altı ay önceki müjdeyi hatırlayıp şeyhe bey’at eder. Şemsî, hayatının
buraya kadar ki kısmını *İbret-nümâ*’da şöyle özetler:

Kaçan kim ben de bu dünyāya geldüm
Koyup a’lāyı bu ednāya geldüm

Periṣān oldu ‘aklum bu ‘anadan
Anuñçün bī-ḥired toğdum anadan

Büyüdüm çün ki ‘aklum başa geldi
Ṭayındum anda başum ṭaşa geldi

Bu şehir içre birez bī-hūde gezdüm
Hevesden niçe olmaz nesne düzdüm

Çü gördüm her kişi bir işe peyvend
Anuñla göñlin egler şöyle dil-bend

Ṭarīḳ-ı ‘ılme oldum ben de meşgūl
Birez kesb eyledüm ma’ḳūl u menḳūl

Çü ḥāşıl oldu andan mā-teyesser
Bu dem ta’līm u taṣnīfe ḳodum ser

Birez yildüm yöpürdüm bu hevāda
Vücūd olmuş arada istifāde

Gehī itdüm bu ḥalka va’z u tefsīr
Velī bu nefsüme itmedi te’ṣīr

¹⁹Sivâsî, a.g.e.. s. 21.

Görürem bed-ter itmişem vücudum
Vücut ile idem mi hîç sücûdum

Hıcâbum bir iken şad gûne olmuş
Bu işler ser-be-ser efsâne olmuş

Ṭaleb itdüm bu dem bes ʿılm-i hâli
Ḳoyam kâli bulam andan kemâli

İrişdüm Ḥazret-i ʿAbdü'l-Mecîde
Ki Şîrvân idi mevlid ol hamîde

Ṭokuz yüz altmış üç içinde Rûma
Ḳadem başdı fidâ cānum Ḳudûma

Yapışdum dâmen-i pâkine anuñ
Yüzüm ḥâk eyledüm ḥâkine anuñ
(4769-4785)

Abdûlmecîd-i Şîrvânî'ye intisap etmekle kendini büyük bir devlete erişmiş olarak gören Şemseddîn-i Sivâsî, tanıdıklarının da bu feyizden yararlanmaları için şeyhini Zile'ye davet eder. Abdûlmecîd-i Şîrvânî Zile'ye geldikten bir müddet sonra Şemseddîn-i Sivâsî'ye vaaz ve dersleri bıraktırır, halktan uzaklaşıp Allah'ı zikirden başka kelam söylememesini ister. Daha önce vaaz, nasihat ve derslerinden istifade edenlerin itirazlarına rağmen sessizlik içinde kapıda “papuç ve ibrik hizmetine” başlar.²⁰ Hayatının bu dönemini *İbret-nümâ*'ya şöyle yansıtır:

Niyâz itdüm didüm ey mürşid-i Hād
Beni irşāduñ ile eyle dil-şād

Vücûd ile gidilmez anda heyhāt
Yûri var vaʿz u dersüñ eyle kerrāt

²⁰Sivâsî, a.g.e., s. 23.

Şanursın sen bu şehriñ kāmīlīsın
Haqīkatde bu dehrün gāfilīsın

Vucūduñdan dü cevdür çün ki haşıl
Dü cevle kim ola dergāha vāşıl

Bırağursañ cevi cevher olursın
Urup ikşire el berter olursın

Bu mektebde olursañ tıfl-ı nādān
Yazıla levhune bir demle ırfān

Keserseñ ger lisān-ı ıtırāzı
Bulasın külhan içinde riyāzı

Şafā añlar iseñ şaff-ı niāli
Bu bābuñ reddi yokdur pes teāli

Didüm semān vü tātān bende oldum
O dem teslīm olup efgende oldum

Çü oldum mektebinde tıfl-ı ebced
Budem hakk oldı dilden zıkr-i eb ced

Ne-dānem dersini pes itdi taālīm
Uyūb-ı nefsi fehm itdüm be-tefhīm

Çü aybı beye idüp oldum haberdār
Şu süd itdüm ki itmemişdi tüccār

Bu dem bildüm beni benden uşandum
Geçen aḥvali zıkr itdüm utandum

(4786-4799)

Abdûlmecîd-i Şîrvânî'nin istekleri doğrultusunda hayatına yön veren Şemseddîn-i Sivâsî, bir müddet sonra şeyhinin emriyle tekrar minbere çıkar kıl ü kâle ve kitaba muhtaç olmadan irticalen vaaz eder. ²¹ Bir müddet sonra da Abdûlmecîd-i Şîrvânî tarafından asa ve seccâde ile halife tayin edilir ve halkı irşada başlar. ²²

Şemseddîn-i Sivâsî, Abdûlmecîd-i Şîrvânî'ye 30-32 yaşlarında intisap etmiş, 35 yaşlarında da halife tayin edilerek irşat faaliyetine başlamış olmalıdır. ²³ İrşat faaliyetleriyle çevrede tanınmaya başlayan Şemsî, şeyhinin halifesi olduktan on yıl kadar sonra Sivas valisi Hasan Paşa tarafından davet edilir. Vali, Şemseddîn-i Sivâsî'yi 1564'te inşa ettirdiği Yeni Cami'de görevlendirmek ister. ²⁴ Teklif için şeyhi ve babasıyla istişare eder ve Sivas'a gitmeye karar verir. Kararından dolayı da hiç pişman olmaz. "Yerleşip kaldığımız bu yurt bize çok uğurlu ve hayırlı oldu. Neşr-i ulûm ve ekseri tasnîfâtım, hidmet-i irşâdım hep burada oldu" ²⁵ der.

Sivas'ta Şemsî'nin şöreti artar. Sohbet meclislerine hücum edilir. Cuma namazlarında cami o kadar kalabalıktır ki cemaat birbirinin sırtına secde eder. Erkek ve kadın herkes tarafından sevilir.

Ömrünün yarısını Sivas'ta geçiren ve on sekiz eserini burada yazan ²⁶ Şemseddîn-i Sivâsî'nin üç kere hacca gittiği belirtilmektedir. Bunlardan ilki İstanbul'da medresedeki görevinden ayrıldıktan sonra, sonuncusu da 999/1591 yılında eşrafi ve halifelerinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Hatta Sivas dışında bulunan halîfeleri de bu sefere katılmışlardır. Mısır halîfesi el-hâc Mustafa Efendi, bu hac seferine katılanlardan biri idi. ²⁷ İkinci haccın 982/1574'te yapıldığını şair *Menâsikü'l-Huccâc* adını verdiği eserinde belirtmektedir. ²⁸

²¹Sivâsî, a.g.e., s. 35.

²²Sivâsî, a.g.e., s. 38.

²³ Aksoy, a.g.m., s. 5.

²⁴ Aksoy, a.g.m., s. 5.

²⁵Sivâsî, a.g.e., s. 39.

²⁶ Sivâsî, a.g.e., s. 40.

²⁷Sivâsî, a.g.e., s. 15,50, 74.

²⁸ Mustafa Toker, "Şemseddîn-i Sivâsî'nin Menâsikü'l-Huccâc veya Umdetü'l-Huccâc Adlı Eseri", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, Erzurum, 25-27 Nisan, 2007, s. 5.

Şemseddîn-i Sivasî hakkında bilgi veren kaynakların değindiği hususlardan biri de onun Eğri kalesinin fethine (19 Safer 1005/12 Ekim 1596) katılıp katılmadığıdır. Menâkıp kitaplarının hepsi onun Eğri kalesinin fethine katıldığını bildirirler.²⁹ Hatta savaştan önce pâdişâha zaferi müjdelediğini, harbin en şiddetli anında ordunun bozulma ihtimali baş gösterince duası ve askeri teşvikiyle savaşın kazanıldığını kaydederler. Sadece Mehmed Süreyya, Sivâsî'nin pâdişah fermanıyla davet edilmesine rağmen ihtiyarlıktan davete icabet edemediğini yazar.³⁰ Peçevî Târihinde ise bu hususla âlâkalı olarak:

“Akşemseddîn İstanbul fethinde Sultan Mehmed-i evvel ile bulunmuşlar. Kara Şemseddîn Sultan Mehmed-i sâlis ile Eri’de bulunsalar aceb midir? Buyurdukların nakl iderler idi.”denilmektedir.³¹

Öte yandan Eğri seferi için önemli kaynaklardan sayılan *Feth-i Bilâd-ı Engürüs*’te Eğri seferine katılan meşhûr zevât arasında;

“...Kazasker efendiler ve kutb-ı dâire-i sâlik-i tarîkat ve mürşid-i râh-ı hidâyet Şeyhu’ş-şuyûh Şeyh Şemseddîn-i Sivâsî ve mefharu’ş-şuyûh Ayasofya şeyhi Mehmed Efendi ve kudretü’s-sâlikîn Şeyh Hızır Dede...”şeklinde zikredilmektedir.³²

Sultan III. Mehmed’in (974/1566- 1012/1603) bizzat başında bulunduğu Osmanlı ordusu 19 Sefer 1005/11 Ekim 1596’da Eğri kalesini fethetmiş, hemen akabinde 6 Rebiulevvel 1005/27 Ekim 1596 ‘da yapılan Haçova meydan muharebesini kazanmıştı. Zaferin akabinde Şemseddîn-i Sivâsî Sultan III. Mehmed’e devlet yönetimi ile ilgili nasihatlar yapar ve öğüdüne şöyle devam eder.

“Bu dahi ma’lûmunuz olsun ki ceddin Sultan Mehmet Hân-ı Sâni ibn-i Sultan Murad İslâmbol’a gazâ etdikde Şeyh Akşemseddîn’ün refakati ve duâ-yı hayr berakâtı ile feth müyesser olmuş. Kezâlik cenâb-ı pâdişâhımın ism-i

²⁹Nazmı, a.g.e., vr. 58a-61b; Süleyman, a.g.e., vr. 20a- 21b; Sivâsî, a.g.e., s. 78.

³⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul, 1311, C.III, s. 165.

³¹ Peçevi İbrahim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, İstanbul, 1283, C.II, s. 290.

³² Andelîb, *Feth-i Bilâdî Engürüs*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi Bl., nr. 623, vr. 7b.

şerifi Sultan Mehmed İbn-i Sultan Murad ve duâcımızun dahi nâmi Kara Şems olmakla berekât-ı hayr-ı duamız ile feth gele”³³ diyerek dua buyururlar

1.2. Vefatı

Eğri seferi dönüşünde sefer yorgunluğu ve kışın şiddetinden biraz rahatsızlanmış ve İstanbul’da bir müddetistirâhat etmişti. Dönüş için izin istediğinde Sultan III. Mehmed Şemseddîn-i Sivâsî’yi İstanbul’da alıkoymak murâd ettiyse de, kendisi Sivas’a gitmeyi arzu ettiğini bildirmiştir. Şemseddîn-i Sivâsî, Sivas’a rücû ettikten kısa bir müddet sonra vefât etti.³⁴

Ölüm yeri hakkında ittifak eden kaynaklar, vefât târihi üzerinde birleşmemektedirler. Ancak kaynakların ekserisi, Sivâsî’nin (1006 Rebûlevvel / Ekim 1597)’de vefât etmiş olduğu istikâmetindedir. Şemseddîn-i Sivâsî’nin vefatına düşürülen tarih beyitleri *Hediyyetü’l-İhvân*’da şu şekilde geçmektedir.³⁵

İki mışrâ ile Hâtif vefatına didi târîh
Ki her bir mışrâ’ı şeh-beyt-i şîr-i şâirân oldu

Mekân u cây oldu cilvegâh-ı kurb-ı lâhûtî (1006)
Tolındı hayf Şems-i mâ nâ dîdeden nihân oldu (1006)

Kadriyâ târîh-i fevtini didüm
Nüh felek Şems tolandı nûr ile (1006)

Ey Hüsâmi fevtine târîhdür
Ruḥ-ı pāk-i Şemsîye Firdevs câ (1006)

Şemseddîn-i Sivâsî’nin son sözü; “Şüphesiz ben sadece Hak dîne boyun eyip yüzümü, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah’a çevirdim ve ben O’na ortak koşanlardan değilim.”³⁶ âyeti oldu.³⁷

³³Saadeddîn, a.g.e., vr. 21b.

³⁴Sivâsî, a.g.e., vr. 58b; Nazmî, a.g.e., vr. 75; Süreyya, a.g.e., vr. 98.

³⁵Nazmî, a.g.e., vr. 63a.

³⁶Kur’ân, En’am suresi, 79.âyet.

Şemseddîn-i Sivâsî'nin türbesi vefatından üç yıl sonra yaptırılmıştır. Türbeye sonradan eklenen kısma Şemseddîn-i Sivâsî'nin aile efradı da defnedilmiştir.³⁸ Türbe kapısının üzerindeki kitabede türbenin yapım tarihini bildiren bir kıt'a sülûs hat ile yazılmıştır:³⁹

Şehr-i Sivâs içre cāna iş budur

Şeyh Şemseddîn kutbuñ meşhedi

Didi Fevrî künbedi târîhını

Nürla olsun muşaffâ merķadi (1009)

Necmü'l-Hüdâ'da belirtildiğine göre türbedârlığına vasiyeti üzerine Âmâ Mükâşif Mehmed Dede getirildi.⁴⁰

1.3. Tarikatı

Şemseddîn-i Sivâsî, Zile ve çevresinde önemli bir vaiz ve müderris iken Halvetî tarikatına girmiş, meşhur Halvetî şeyhlerinden Muslihuddin Efendi'ye, onun vefatından sonra Tokat' a gelen Halvetî büyüklerinden Şeyh Mecdüddin Şirvanî'ye bağlanmış, onların nezareti altında manevi merhaleleri kısa zamanda aşarak tesiri günümüze kadar devam eden önemli bir Halvetî şeyhi olmuştur. Halvetî tarikatı içerisinde yeni bir şube kurmuş, şiirde kullandığı Şemsî mahlasına izafeten kurduğu şube, Şemsiyye adı ile anılmıştır.⁴¹

Şemsiyye tarîkatının tâcı sarı yün kumaşdan olup, şemsesi vardır. Üç ayrı parçadan meydana gelip, her bir parça diğerine nisbetle daha sarıdır. Parçalar üzerinde sâlikin derecesine göre aynı renkten çiçekler nakşedilmiştir⁴². Öte yandan tâcda mevcûd nakşın Hz. Muhammed (s.a.v.)'in miğferinin altına dikilen pembe nakış olduğu ileri sürülmektedir.

³⁷Süleyman, a.g.e., vr. 172.

³⁸N. Burhan Bilget, *Sivas Anıt Mezarları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1993, s. 47.

³⁹Hasan Aksoy, "Şemseddîn-i Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, *Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi*, İstanbul, 1980, s. 12.

⁴⁰Sivâsî, a.g.e., vr. 58b.

⁴¹Aksoy, a.g.e., s. 14.

⁴²İbn-i Kayyım el-Cezviyye, *Tıbyân*, C.II, vr. 216a.

Şemsiyye tarîkatında açık zikir (celî zikir) esas olup zikir yapılırken halkalar oluşturularak deveran yapılır.⁴³ Şemseddîn-i Sivâsî, Halvetîlikte Esmâ-i Seb'a denilen *Lâilâheillallah, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyım, Kahhâr* esmâlarına *Kadir, Kavî, Cebbâr, Mâlik, Vedûd* isimlerini ilave ederek zikirde esas olan Esmâyı Hüsnâ'yı on ikiye çıkarmıştır. Şemsiyye şubesinde halvet, riyâzet, mücâhede çok çetin ve kuvvetlidir.⁴⁴

Şemseddîn-i Sivâsî'nin tasavvufî serüveni henüz çocuk denecek yaşlarda iken başlamıştır. Mutasavvıf bir babanın çocuğu olması münasebetiyle çocukluğundan itibaren tasavvufî bir ortam içinde büyümüştür. Henüz yedi yaşlarındayken babası tarafından Habîb-i Karamânî'nin halifelerinden Amasya'da bulunan Hacı Hızır Efendi'ye götürülmüş ve onun duasına mazhar olmuştur.⁴⁵ Sivâsî, hayatının ilerleyen dönemlerinde Allah'ın kendisine bahsettiği ihsan ve kemâlâtı bu hayır duanın eseri ve bereketi olarak gördüğünü ifade etmiştir.⁴⁶

*“Şemseddîn-i Sivâsî'nin tasavvufa yönelmesinde dönüm noktası sayılabilecek hadiselerden birisi, genç bir ilim yolcusu iken görmüş olduğu rüyadır. Bir gece rüyasında gayet geniş bir sahrada çok parlak bir nûr içinde oturduğunu, her taraftan gelen genç ihtiyar insanların kendisine teveccüh edip yanına geldiklerini ve etrafına halka olup Kâbe gibi tavaf ettiklerini görür. Tokat'ta Köstekcizâde şöhretiyle tanınan ve rüya tabirinde ehil olan bir zât vardı. Sivâsî rüyasını ona tabir ettirir. Köstekcizâde onun zahir ve batın ilimlerinde, tarikat, marifet ve hakikatte zamanının yegâne kişisi olacağını ve her taraftan gelen öğrencilerin kendisinden istifade etmek için etrafında toplanacağını müjdelemiştir”*⁴⁷

“Şemseddîn-i Sivâsî zahiri ilimleri bırakmasına sebep olan başka bir hadise de İstanbul'da cereyan etmiştir. Bir gün Kazasker Efendi'nin makamını ziyarete giden Sivâsî, Kazasker Efendi'nin huzurunda bazı âlim ve kadıların dünya menfaati için nasıl hakir ve zelil düştüklerini görmüş ve onların bu zavallı hâli onu zahirî ilimlerle yolunu ayırma noktasına getirmiştir. Derhal

⁴³Sivâsî, a.g.e., vr. 61b.

⁴⁴Sâdık Vîcdânî, *Tomâr-ı Turûk-i Âliyye*, s. 115.

⁴⁵Sivâsî, a.g.e., vr. 9a; e'l-Cezviyye, a.g.e., vr. 209b; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, C.III, s. 347.

⁴⁶Sivâsî, a.g.e., vr. 10a; Nazmî, a.g.e., vr. 319a.

⁴⁷Sivâsî, a.g.e., vr. 13b; Nazmî, a.g.e., vr. 320a; el-Cezviyye, a.g.e., C.II, vr. 209b-210a.

oradan ayrılarak Fatih Camiine gider. Abdest tazeleyip iki rekât namaz kıldıktan sonra Allah'tan kendisini bu kişilerin arasından çıkarmasını ve sûfiyye tayfasına dâhil etmesini niyaz eder. Duası kabul olmuş olacak ki, hac vesilesiyle İstanbul'dan ayrılır ve haccını eda etikten sonra Zile'ye döner. Burada vaaz ve ilim tedrisi ile meşgul iken gönlündeki aşk ateşinin ve sülûk arzusunun artması üzerine Cumapazarı'na giderek babasının mürşidi Hacı Hızır'ın halifelerinden Muslihuddîn Efendi'ye intisap eder. Bir gece rüyasında yüksek bir dağ üzerinde büyük bir ağaç, ağaçta birbiri üzerinde yedi dal olduğunu görür. Elinde bir Mushaf vardır ve en yüksek dala asmak için çaba göstermektedir. Ancak dördüncü dala kadar yükselerek Mushafı buraya asmış, ne kadar çabaladıysa yukarıdaki dallara ulaşması mümkün olmamıştır. Akabinde bir şiddetli rüzgâr gelerek ağacı kökünden yıkmıştır. Muslihuddîn Efendi rüyanın aynen vâki olacağını, ağaçtan murad kendi vücudu olduğunu ve dünyadan göçme vaktinin yaklaştığını söylemiş ve kendisine hilafet vermiştir. Gerçekten de Muslihuddîn Efendi bir müddet sonra vefat etmiştir".⁴⁸

1.4. Şemseddîn-i Sivâsî 'nin Tarikat Silsilesi

Çeşitli silsile-nâmelerden çıkarılan netîceye göre Şemseddîn-i Sivâsî'nin tarikat silsilesi şu şekildedir.⁴⁹

1. Hz. Muhammed (s.a.v.)
2. Hz. Ali Kerremellâhu vecchêû
3. Hasan Basrî Kaddesellâhu sırrahû
4. Habîb A'cemî Kaddesellâhu sırrahû
5. Dâvud Tâî Kaddesellâhu sırrahû
6. Ma'ruf Kerhî Kaddesellâhu sırrahû

⁴⁸Nazmî, a.g.e., vr. 320a-322b.

⁴⁹Bkz.: Sinâneddîn Yusuf b. Yakub, *Tezkire-i Halvetiyye*, Süleymâniye Ktp., Esad Efendi Bl., nr. 1774/2; Abdülehad Nûrî, *Silsile-nâme-i Abdülehad Nûrî*, Süleymâniye Ktp., Çelebi Abdullah Efendi Bl., nr. 172/6; *Halvetiyye Tarîkatı Silsilesi*, Süleymâniye Ktp., Fâtih Câmii Bl., nr. 2863, vr. 32.

7. Seriiyy-i Sakatî Kaddesellâhu sırrahû
8. Cüneyd-i Bağdâdî Kaddesellâhu sırrahû
9. Mîmşâd Dîneverî Kaddesellâhu sırrahû
10. Hâce Muhammed Dîneverî Kaddesellâhu sırrahû
11. Kâdı Vahyüddîn Kaddesellâhu sırrahû
12. Ömer Bekrî Kaddesellâhu sırrahû
13. Ebû Necîb Sühreverdî Kaddesellâhu sırrahû
14. Kutbuddîn Ebherî Kaddesellâhu sırrahû
15. Rükneddîn Necâşî Kaddesellâhu sırrahû
16. İhâbuddîn Tebrizî Kaddesellâhu sırrahû
17. Seyyid Cemâleddîn Kaddesellâhu sırrahû
18. İbrâhim Zâhid Geylânî Kaddesellâhu sırrahû
19. Muhammed Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
20. Pîr Ömer Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
21. Ahî Mîrim (İbrâhim) Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
22. İzzeddîn Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
23. Pîr Sadreddîn Halvetî Kaddesellâhu sırrahû
24. Seyyid Yahyâ İrvânî Kaddesellâhu sırrahû

Buradan sonra tarîkat silsilesi iki koldan Şemseddîn-i Sivâsî'ye ulaşmaktadır.

Birinci kol şudur:

25. Şeyh Habîb Karamânî Kaddesellâhu sırrahû
26. El-Hâc Hızır Amâsî Kaddesellâhu sırrahû
27. Muslihuddîn Halîfe Kaddesellâhu sırrahû
28. Şemseddin Ahmed es-Sivâsî Kaddesellâhu sırrahû

İkinci kol ise şudur:

29. Mevlânâ Yusuf Mahdûm Kaddesellâhu sırrahû

30. Muhammed Rukiyye Kaddesellâhu sırrahû

31. Şâh Kubâd İrvânî Kaddesellâhu sırrahû

32. Abdülmecîd İrvânî Kaddesellâhu sırrahû

33. Şemseddin Ahmed es-Sivâsî Kaddesellâhu sırrahu.

Sivâsî tarîkatı ise Şemsiyye'nin şubelerinden olup, silsilesi Şemseddîn-i Sivâsî, Abdülmecîd Sivâsî ve Abdülehad Nûri Sivâsî'dir.⁵⁰

1.5. Şahsiyeti

Şemseddîn-i Sivâsî'nin iyi huylu, ihsân sâhibi, ilim ve irfan ehli, herkese iyilik yapmayı seven bir şahıs olduğu anlatılır. Fakirleri doyurmayı, misafirlere ikrâm etmeyi severdi. Ölünceye kadar, gece gündüz tekkesinde zikir ile meşgul olmuştur.⁵¹ Sivas civarında birçok hayratı vardır. Sivas içinde bir câmi, bir mektep, iki köyde iki mescid, biri Kızılırmak üzerinde olan iki köprü, anne ve babası için iki takım Kur'ân cüzü vakfı ve iki çeşme hayratlarından bazılarıdır.⁵²

Şemseddîn-i Sivâsî'nin Sivas dışında da ünü çok yayılmıştır. Hayatı boyunca herkesten hürmet, tâat ve muhabbet görmüştür. Zamanın âlim ve şâirleri arasında iyi bir yeri vardı. Dört Osmanlı sultânı Kânûnî Sultân Süleymân, (ö. 1566), II. Selim, (ö. 1574), III. Murat (ö. 1595) ve III. Mehmet (ö. 1603) devirlerinde yaşamış hepsinden de hürmet ve ilgi görmüştür.⁵³

Kaynaklarda Eğri seferi için İstanbul'a geldiğinde Azîz Mahmûd Hüdâî tarafından karşılandığını, Hüdâî'nin kendisine büyük bir hürmet ve muhabbet gösterdiği, elini öptüğü, üç gün müddetle Hüdâî tekkesinde kalıp, bu esnâda İstanbul'un bütün ileri gelen zevâtı tarafından ziyâret edildiği kaydedilmektedir.

⁵⁰ Daha fazla malûmât için Bkz.: Cemâleddîn Server Revnakoğlu, *İstanbul Tekkeleri Târihi Notları*, T. C. Kültür Bakanlığı, İstanbul Dîvan Edebiyatı Müzesi, Arşiv Bl., nr. 23.

⁵¹ Sivâsî, a.g.e., vr. 14a-15b; Münîri Belgrâdî, *Silsiletü'l-Mukarrabîn*, vr. 98a.

⁵² el-Cezviyye, a.g.e., C.II, vr. 215a.

⁵³ Aksoy, a.g.m., s. 1-43.

Buna ilâveten Sultân III. Mehmed'in kendisi için Sinân köşkünde ziyâfet verdiği, ziyâfette bulunanlar ve şeyhülislâm Hoca Saadeddin (ö.1599) Efendi tarafından büyük bir saygıya mazhar olduğu da belirtilmektedir.⁵⁴

1.5.1. İlmi Şahsiyeti

Şemseddîn-i Sivâsî küçük yaştan itibaren iyi yetiştirilmiş, Arapça ve Farsçayı bu dillerden çeviri yapabilecek kadar iyi bilen, Sahn-ı Semân'da müderrislik yapmış âlim bir zattır. Bir tarikat şeyhi olabilecek kadar manevi ve tasavvufî birikime sahip bir Allah dostudur. Yirmi bin beyitlik bir külliyata sahip bir şâirdir.⁵⁵

Recebü's-Sivâsî, *Necmü'l-Hüdâ*'nın başlangıcında amcası ve aynı zamanda kayınpederi olan Şemseddîn-i Sivâsî'yi tanıtırken;

“Şeyhimiz merhûm Şemseddîn-i Sivâsî mazhar-ı cemâl idiler. Bu sebeple kâl ve hâl ehli ve bütün millet, mezhep ve cidâl erbâbı kendisini severlerdi. Mütevazı, alçak gönüllü, iyi huylu, güleç yüzlü, cömert tabiatlı, her hâl ve tavrı makbûl, gidiş ve tarikatı makbûl ve uğurlu idi. Aslen Zileli olup, bilâhare Sivas'a hicretle yerleşmiş, zâhir ve batın ilimleri cem' etmişti. Vaaz ve nasihatlarında hakâyık-ı İlâhiyeyi keşf ve tefsir eder, fasih, belîğ konuşurdu. Taşa kâr edecek kadar tesirli ve tatlı sözlerinden avam da havas da faydalanırdı. Kelimeleri dizilmiş cevherler, ibareleri saçılmış incilerdi. Kelimelerinin kadehlerinden içenler kendilerinden geçer, gafiller gaflet uykusundan uyanır, hayretlere düşerdi. Bilhassa âdet-i kerimleri olduğu üzere Ramazanlarda Mevlâna Celâleddîn'in Mesnevî'sini nakl ederken dinleyenler öldükten sonra dirilmiş gibi hayran ve sekran olurlardı. Mezhebi Hanevî, meşrebi Muhammedî, tarikatı Halveti idi. Geniş kalpli, mert, ihsânı bol, zayıfları, açları doyurmayı çok severdi. Hayli eser telif etmişlerdi.”⁵⁶

diyerek toplumla ilişkileri, mizacı gibi hususlarda bilgi vermektedir.

Eserleri incelendiğinde de yukarıda bahsedilen özelliklerini tespit etmek mümkündür. Üzerinde eser yazmayı seçtiği konular bile kişisel özellikleri

⁵⁴Nazmi, a.g.e., vr. 70b-71a; Süleyman, a.g.e., vr. 170a.

⁵⁵Aksoy, a.g.e., s. 20.

⁵⁶Sivâsî, a.g.e. vr. 4b.

hakkında fikir edinmeye yeterli olacaktır. Yılların verdiği ilim ve irfan birikimini binlerce beyitlik eserleriyle yaşadığı topluma ve kendinden sonra geleceklere bırakmak ister. Bunu yaparken de “tasannu”dan uzak, rahat anlaşılır bir dil kullanır.

Kendi şartları içerisinde değerlendirildiğinde Şemsî asrın önemli şairlerindendir. *Süleymaniyye*, *İbret-nümâ*, *Mevlid*, *Gülşen-âbâd*, *Heşt Behişt*, *Mir'âtü'l-Ahlak* ve *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam* mesnevileri dikkate alındığında hamse sahibi bir şair olduğu görülür.⁵⁷

Tezkire kitaplarında ismi anılmamış olsa da Şemseddîn-i Sivâsî halkı tarafından çok sevilmiştir. *Mevlid*'i, *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam*'ı ve *Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzin*'i asırlarca okunmuştur.

1.5.2. Edebi Şahsiyeti

“Şiirlerinde Şemsî mahlasını kullanan Şemseddîn-i Sivâsî'yi divan edebiyatından ziyade tekke edebiyatına mensup şairler arasında değerlendirmek daha doğru olur. Sivâsî, Halveti tarikatı içerisinde Şemsiyye kolunu kurmuş, şöhreti İstanbul'a kadar yayılmış bir mutasavvıftır. Pek çok mutasavvıf müellifte de görüldüğü gibi onun gayesi, edebî eserler vermek ve bu eserlerle şöhrete kavuşmak değil, tasavvufî görüşlerini geniş halk kitlelerine ulaştırmaktır. Bu sebeple eserlerinde didaktik taraf ağır basmaktadır. Tasavvuf onun eserlerinin var oluş sebebidir. Camide vaazları, tekkede sohbetleri ile halkı irşat ettiği gibi, aynı zamanda yazdığı manzum ve mensur eserlerle edebî ve ilmî seviyesi yüksek olan seçkin tabakayı da aydınlatmıştır. Yer yer Arapça, Farsça isim ve sıfat tamlamalarına tesadüf edilse de Şemseddîn Sivâsî'nin şiirleri sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Onun şiirlerinde Arapça ve Farsça zincirleme terkipler, anlaşılması zor girift ifadeler, iç içe girmiş edebî sanatlar, âdeta bilmeceyi andıran mazmunlar fazla görülmez. Dili açık, yapmacıksız ve pürüzsüzdür. Didaktik yönü ağır basmakla birlikte içten içe tasavvufî yönü dikkati çeken bir lirizm görülür. Şemseddîn-i Sivâsî'nin şiirleri mûsikişinaslar arasında da rağbet bulmuş, divanından seçilen bazı eserleri başta Neyzen Derviş Mehmed Ali Şiruganî

⁵⁷ Hüseyin Akkaya, *Süleymânîyye*, Sivas, Sivas Belediyesi Yay. 2015, s. 98.

Dede (ö. 1126/1714), Hammamîzade İsmail Dede Efendi (ö.1262/1846) vb. gibi meşhur bestekârlar tarafından bestelenmiştir. Farklı sanatkârlar tarafından 9 defa bestelenen “Vâsıl olmaz kimse Hakk'a cümleden dūr olmadan” mısrasıyla başlayan şiir, bestekârların en çok rağbet ettikleri şiirdir. Şemseddîn-i Sivâsî'nin şiirlerine en çok beste yapan bestekâr ise onun yedinci göbekten torunu ve Sivas'taki Şemsiyye Dergâhı'nın on birinci postnişini Şeyh Hüseyin Efendi'dir⁵⁸ (ö. 1279/1862)”

1.6. Eserleri

Şemseddîn-i Sivâsî'nin, ölümünden yaklaşık dört yıl kadar önce H. 1001 (M. 1593)'te tamamladığı *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam* adlı eserinin sonunda o güne kadarki yazdığı eserlerini sıralar ve bu eserinin 20. olduğunu

Teşânîfüm bunuñla oldı ııırın

Hakîrâne dilerseñ eyle seyrin⁵⁹

beytiyle belirtir. H.1003'te tamamladığı *Nakdû'l-Hâtır*'la eserlerinin sayısı 21 'dir. Menkıbelerini toplayan Recebû's-Sivâsî “Ekserisi manzum, bir kısmı mensur ve ikisi Arapça diğerleri Türkçe olmak üzere yirmi bire bâliğ olan müellefâtı”⁶⁰ diyerek Şemseddîn-i Sivâsî'nin yazdığı eser sayısını belirtmektedir. Kaynaklarda kırka yakın olduğu belirtilen⁶¹ eserlerini, “Manzum Eserleri” ve “Mensur Eserleri” olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür:

1.6.1. Manzum Eserleri:

1.6.1.1. Divan

Dîvan-ı İlâhiyât olarak da bilinen eser on üç bendden oluşan murabba şeklinde bir tevhidle başlar. Bu tevhid'i gazel tarzında yazılmış beş na't takip etmektedir. *Dîvan*'da 104 gazel, 5 murabba, 2 muhammes, 1 kıt'a ve 8 müfred yer

⁵⁸Hüseyin Akkaya, a.g.e., s. 15.

⁵⁹ Mehmet Arslan, *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam*, Sivas Belediyesi Yay., Sivas, 2015, s. 162.

⁶⁰Sivâsî, a.g.e., vr. 6a.

⁶¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Ankara, 2000, C.I, s. 95.

almaktadır.⁶² Tasavvufun hâkim olduğu şiirlerinde hece vezni de kullanılmıştır.

1.6.1.2. Süleymâniyye (Süleyman-Nâme)

Aruzun *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla M. 1556 yılında Zile'de yazılmış 1684 beyitlik bir mesnevidir. Kur'ân-ı Kerim'de geçen Hz. Süleyman'ın kıssası, Sebe Melikesi Belkıs ile aralarında geçen hikâye konu edilir. Tercüme olmayıp telif bir eserdir. Kur'ân'da geçen kıssa, tefsir kitaplarından da faydalanılarak genişletilmiş, gösterişten uzak, sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır.⁶³

Eser üzerinde Hüseyin Akkaya tarafından yüksek lisans çalışması yapılmış ve sonra da yayımlanmıştır.

1.6.1.3. Gülşen-Âbâd (Bahâru's-Sûfiyye)

Bahârü's-Sûfiyye adıyla da bilinen eser 557 beyitten müteşekkil orijinal bir mesnevidir. M. 1578 yılında nazmedilmiştir. Tasavvufî konular “çiçek bahçesi” temsiliyle anlatılır. Çiğdem, sümbül, zerrîn, benefşe, lâle, susam, zanbak, nilüfer, nergis ve gül şairle münazara ederler. Esere “vahdet-i vücûd” teması hâkimdir.⁶⁴

Sayılan çiçeklerin her biri bir dervişe gül de şeyhe teşbih edilerek konu işlenir.⁶⁵

1.6.1.4. Terceme-i Kasîde-i Bürde

İmam Busîrî'nin Kaside-i Bürde'sinin manzum tercümesidir. Aruzun *Mefûlü Mefâ'ilün Mefûlii Mefâ'ilün* kalıbıyla nazmedilmiştir. M.1578'de yazılan eser tam bir tercümedir ve 160 beyittir.⁶⁶

⁶² Recep Toparlı, *Şemseddîn-i Sivâsî Dîvanı*, Sivas, Sivas Belediyesi Yay., 2015, s. 14.

⁶³ Akkaya, a.g.e., s. 221-229.

⁶⁴ Hasan Aksoy, *Gülşen-âbâd*, Sivas, Sivas Belediyesi Yay., 2015, s. 16-20.

⁶⁵ Sivâsî, a.g.e., vr. 5b.

⁶⁶ Aksoy, a.g.e., s. 30.

1.6.1.5. Mevlid

Süleyman Çelebi'nin eserinden sonra en fazla bilinen ve tanınan mevliddir. Aruzun *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün* kalıbıyla yazılmıştır ve 1217 beyitten müteşekkildir. H. 988 yılının Rebûlevvel ayında (M. Nisan, 1580) tamamlanmıştır. Esere tasavvufî bakış açısı hâkimdir. Şemseddîn-i Sivâsî mevlidi yazarken önceki mevlidleri de okumuş ve onlardan etkilenmiştir. Orta ve Doğu Anadolu'da mevlidlerde okunan eserlerdendir.⁶⁷

1.6.1.6. Heşt Behişt

H. 992 yılının Ramazan ayında (Eylül, 1584) tamamlanan mesnevi, aruzun *Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün* kalıbıyla nazmedilmiştir. Klâsik mesnevi tertibine göre düzenlenmiş, Irak'taki Râfızî tesirini yok eden Osmanlı veziri Osman Paşa'ya ithaf edilmiştir.

Eser, her biri ikişer bölümden oluşan dört makamdan müteşekkildir. Makamlarda sırasıyla, âdil emirler, ilmiyle âmil âlimler, cömert zenginler ve fakirlerin durumları hikâyelere yer verilerek de anlatılır.

Eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmış, iki nüshası karşılaştırılarak 2882 beyitten oluşan bir tenkitli metin oluşturulmuştur.⁶⁸

1.6.1.7. Mir'âtü'l-Ahlâk ve Mirkâtü'l-Eşvâk

Hicri 996 yılının Recep ayında (M. 1588, Mayıs) tamamlanan, dinî-tasavvufî mahiyetteki bu mesnevi, aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ilün* kalıbıyla nazmedilmiştir. 4520 beyitten müteşekkildir.⁶⁹ Ahlâk-ı hamîde (güzel ahlak); (1) ölümü hatırlama, (2) kanaat, (3) tövbe, (4) tevazu, (5) rızâ, (6) ihlâs, (7) şükür, (8) cömertlik, (9) muhabbet ve (10) nefis muhasebesi konularında on 'bâb'; ahlak-ı

⁶⁷ Aksoy, a.g.e.. s. 30.

⁶⁸ Nermin Buluz, "Şemseddîn-i Sivâsî'nin Heşt-Bihişt Mesnevisi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Ü., SBE., Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sivas, 1987.

⁶⁹ Birgül Toker, "Mir'âtü'l-Ahlâk (Tenkidli Metin ve Tahlil)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Konya, Selçuk Ü., SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya, 2003, s. 36.

zemîme (kötü ahlak) de; (1) tûl-i emel, (2) hırs, (3) şehvet, (4) kibir, (5) haset, (6) riya, (7) küfrân-ı nimet, (8) cimrilik, (9) Hak düşmanlığı ve (10) ihmal mevzularında on fasılda ele alınır. Birbirinin zıddı olan huylar arka arkaya verilerek karşılaştırma yapılır.

Mesnevide peygamber kıssalarına, evliya menkıbelerine ve din büyüklerinin hikâyelerine başvurulmuş, konular ayet ve hadislerle desteklenmiştir.⁷⁰

Eser Sultan III. Murad'a hediye edilmiş, pâdişah da Sivas yakınlarındaki “İşhanı” denen köydeki tuzlayı Şemseddîn-i Sivâsî'ye hibe etmiştir.⁷¹

1.6.1.8. Menâsiki'l- Hac (Umdetü'l-Huccâc)

Mevcudiyeti bilinen fakat nüshasına yakın zamana kadar rastlanılmayan eserin nüshasıyla ilgili ilk bilgi Birgül Toker tarafından verilmiş⁷² ve eser Mustafa Toker tarafından bir bildiriyle tanıtılmıştır. Bildiride, hacı adaylarına yönelik hazırlanmış bir “hac rehberi” şeklindeki eser hakkında şu bilgiler verilmektedir:

“*Menâsikü'l-Huccâc*, toplam 741 beyitten müteşekkildir. Eserde anlatılan konunun ardından, ilgili yerde yapılması gereken çok sayıda dua da verilir.”

Nüshanın başında kırmızı harflerle *Kitâb-ı Menâsikü'l-Huccâc* adı kayıtlıdır. Ancak eserin son kısmında Sivâsî, eserin adını *Umdetü'l-Huccâc koyduğunu* şu şekilde ifade etmektedir:

Umdetü'l-Huccâc urdum buna nâm

Yâd olam du â-y-ıla beyne'l-enâm (175b)⁷³

1.6.1.9. Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam

M. 1593,de tamamlanan eser klâsik mesnevi tertibine göre düzenlenmiştir. Kaza, kader, kabir sorgusu haşır, amel defterleri, mizan, sırat, kıyamet alâmetleri

⁷⁰Toker, a.g.e. s. 36.

⁷¹Sivâsî, a.g.e., vr. 72a.

⁷²Toker, a.g.e., s. 37.

⁷³ Toker, a.g.e., s. 40.

gibi bahislerden sonra asıl konuya girilir. Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe'nin hayatı ve menkıbeleri bazen zayıf hadislerle de desteklenerek anlatılır. M. 1874 yılında İstanbul'da basılan nüshaya göre beyit sayısı 3638'dir.⁷⁴

1.6.1.10. İbret –Nümâ

İranlı meşhur mutasavvıf şair Feridüddîn-i Attar'ın *İlahi-name* isimli mesnevisinin serbest tercümesi mahiyetinde 4890 beyitlik bir mesnevidi Eser, peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri ve İslam tarihinden seçilmiş 100 hikâyeye ve bu hikâyelerden sonra “İbret” başlığı altında kıssadan hisse özelliğindeki öğütleri içeren bölümlerden oluşmaktadır.⁷⁵

1.6.1.11. Pendnâme

Kaside kafiye düzeni ile kafiyelenen 69 beyitlik küçük bir eserdir. Aruz vezninin “*Mefâîlün mefâîlün feûlün*” kalıbıyla yazılmıştır. Eserde yazıldığı dönemin anlayışına uygun olarak dinî, sosyal ve ahlakî bir takım öğütler şiir dili ile ifade edilir.⁷⁶

1.6.1.12. İrşâdü'l-^cAvâm

Dinî, tasavvufî nasihat-name türünde 255 beyitlik küçük bir mesnevidir.⁷⁷

1.6.2. Mensur Eserleri

1.6.2.1. Arapça Mensur Eserleri

1.6.2.1.1. Hallü Ma^câkırı'l-Kavâ'id

Arapça mensur bir eserdir. İbn-i Hişâm'ın *Kavâ'idü'l-İrâb* adlı Arapça eserinin hâşiyesi mahiyetindedir. Dostlarının isteği üzerine M. 1560 yılının Temmuz ayında Zile'de telif edilmiştir. Uzunca bir mukaddime ve dört bölümden

⁷⁴ Aksoy, a.g.e., s. 35.

⁷⁵ Akkaya, a.g.e., s. 17.

⁷⁶ Akkaya, a.g.e., s. 17.

⁷⁷ Akkaya, a.g.e., s. 18.

oluşur.⁷⁸

1.6.2.1.2. Zübdetü'l-Esrâr fî-Şerhi Muhtasâri'l-Menâr

Ebi'l-Berekât Abdullah bin Ahmed Hâfızuddin en-Nesefî'nin fıkıh usûlüne dair *Menârü'l-Envâr* adlı eserinin bir muhtasarı olan *Muhtasârü'l-Menâr*'ın şerhi mahiyetindedir. Tâhir bin Hasan bin Habîb el-Halebî'nin ihtisarı olan *Muhtasârü'l-Menâr* hacim olarak küçük fakat değerli bir eserdir. Şemseddîn-i Sivâsî böyle kıymetli bir eseri daha anlaşılır hâle getirmek üzere şerh etmiştir.⁷⁹

1.6.2.2. Türkçe Mensur Eserleri

1.6.2.2.1. Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzin

Dört büyük halifenin hayatlarının ve faziletlerinin anlatıldığı *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*, bazı kaynaklarda *Riyâzu'l-Hulefâ-i Râşidîn*⁸⁰ ve *Menâkıbü'l-Hulefâ*⁸¹ adlarıyla da geçmektedir. Eser zamanında çok sevilip okunmuş ve bir çok defa baskısı yapılmıştır. Tezimizin de konusu olan *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* hakkında “eserin muhtevâsı” başlıklı bölümde geniş bilgi verilmektedir.

1.6.2.2.2. Menâzilü'l-Ârifîn

İmâm Gazâlî'nin bazı risâlelerinden geniş ölçüde faydalanılarak hazırlanan eser, M. 1585 tarihinde tamamlanmıştır. Dört bölüm hâlinde nefis, Allâh, Dünyâ ve Âhîret konuları ele alınır, konuyla ilgili rubailere yer verilir.⁸²

1.6.2.2.3. Es-Safâyh fî-Tercümeti'l-Levâyh

Molla Câmi'nin tevhid ve vahdet-i vücûdla alâkalı *Levâyh* isimli Farsça

⁷⁸ Aksoy, a.g.m., s. 32.

⁷⁹ Aksoy, a.g.m., s. 33.

⁸⁰ Bkz: Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, C.I, s. 150.

⁸¹ Bkz: Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, C.II, s. 1841.

⁸² Hüseyin Akkaya, “Şemseddîn-i Sivâsî”, *Yedi İklim Dergisi*, C.9, S.66, 1995, s. 100.

mensur eserinin tercümesidir. M. 1577 yılında tamamlanmıştır.⁸³

1.6.2.2.4. Emr-i İlâhî ve Huccet-i İlâhî

Tasavvufa dair, iki bölümden oluşan küçük bir eserdir. İlk bölüm, emr-i İlâhî, ikinci bölüm, huccet-i İlâhî' dir. Ana konuyu, iyiliği emretme konusu oluşturur, iddialar âyetlerle desteklenir.⁸⁴

1.6.2.2.5. Umdetü'l-Edîb fî't-Ta'allümi ve't-Te'dîb

Farsça edat ve harflerin görevlerini açıklayan gramerle ilgili küçük bir eserdir. *Umdetün fî-Lügati'l-Fürs*, Umdetü'd-Dîni fî Kavâ'id adlarıyla da bilinmektedir.⁸⁵

1.6.2.2.6. Nakdü'l-Hâtır

Musa Peygamber ile Hızır'ın, Kehf suresinde geçen kıssasının tasavvufî açıdan tefsiridir. Eserde, mevzu ile alakalı beyit, mesnevi ve rubailer de bulunmaktadır. Bu eserin adı kaynaklarda Kıssa-i Musa ve Hızır olarak da geçmektedir.⁸⁶

1.6.2.2.7. Dâiretü'l-Usûl

İlm-i üsûle dair bir eserdir. Şemseddîn-i Sivâsî ilm-i üsûl konusunda bir eser yazdığını bizzat kendisi haber vermektedir. Fakat günümüze kadar bu eserin yazma nüshası tespit edilememiştir.⁸⁷

⁸³ Akkaya, a.g.m., s. 100.

⁸⁴ Aksoy, a.g.e., s. 37.

⁸⁵ Akkaya, a.g.e., s. 100.

⁸⁶ Akkaya, a.g.e., s. 20.

⁸⁷ Akkaya, a.g.e., s. 22.

1.7. Kerâmetleri

Menâkıbnâmelerde Şemseddîn-i Sivâsî'ye isnâd edilen birçok kerâmet mevcûttur. O'nun gerek hayâtı ve gerekse tasavvufî şahsiyeti hakkında ma'lûmât vermesi bakımından önemi hâiz bulunan bu rivâyetlerden bazıları şöyledir.

Tokat'ta tahsîli sırasında gördüğü rüyâda genç-ihtiyar herkes dört taraftan kendisini tavâf etmektedirler. Bunu tâbir için ehl-i tarîkten Köstekci-zâde'ye gider. O da ilerde kendisinin feyz, bereket ve ilminden istifâde etmek isteyen müslümanların gelip, etrafına doluşacaklarını söyler. Bu durum şeyhinden el aldıktan sonra aynı ile vâkî olmuştur.⁸⁸

Abdûlmecîd-i Şîrvânî ile tanışmak üzere, Tokat'a ziyâretine geldiğinde, Abdûlmecîd Şîrvânî'nin bunca yolu Şemsî'yi irşad için geldiğini fakat tarîkat yolunun zor olduğunu söylemesi üzerine, Şemseddîn-i Sivâsî altı ay önce biat etmek üzere huzûruna girdiği Şeyh Mustafa'nın, "Senin mürşidin altı ay sonra ayağına gelecektir" sözünü hatırlamıştır.⁸⁹

Hediyyetü'l-İhvân'da⁹⁰ Şeyh Receb Efendi'den nakille, Receb Efendi'nin bir rüyâsı anlatılıyor. Rüyâda Şemseddîn-i Sivâsî O'nun elinden tutup Peygamberimize götürüyor. Sülûk-i İlâhî için O'na teslim ediyor.⁹¹ Şeyh Receb Efendi bu hâdiseyi anlatmaktadır;

"Bir Pazartesi günü vaaz ederken birden vaazı kesip duvara yaslandı. Uzun müddet o şekilde kaldı. Cemâat endişe içinde bekledi. Ancak daha sonra tekrar eski hâline döndü. Durumu sormaya kimse cesâret edemedi. Birkaç gün sonra, ben sormak cesâretini gösterdim. Bana bu durumu şöyle îzâh etti: 'Buna insilâh denir, dedi ve anlattı. Rûhum bedeni terk edip, âlem-i melekûta, âlem-i ceberûta oradan âlem-i lâhûta urûc etmesidir. Bu makamlardan bir makâm-ı azîz bize müyesser ve mukadder oldu.'⁹²

⁸⁸Nazmî, a.g.e., vr. 41 a- b; Süleyman, a.g.e., vr. 163 b.

⁸⁹Nazmî, a.g.e., vr. 4 a -b; Süleyman, a.g.e., vr. 163 b;

⁹⁰Nazmî, a.g.e., vr. 62 a- b.

⁹¹Süleyman, a.g.e., vr. 166 b.

⁹²Sivâsî, a.g.e., vr. 34 b -35 a; Nazmî, vr. 64 a-b.

Şebinkarahisar dönüşünde kendisini halkla birlikte birçok köpek de karşılamıştı. Kendi yokluğunda Sivas'ta bir şeyler olduğunu anlayıp neler olduğunu anlatmalarını istedi. Hâdisе şu idi. Sivas'ta veba ve tâûn hastalığı zuhûr etmiş ve şehir kadısı da köpeklerin öldürölmelerini emretmişti. Şimdi köpekler O'ndan istimdât ediyorlardı. Bunun üzerine "Eğer köpekler, ümmetlerden bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürölmesini emrederdim" hadîsini⁹³ köpeklere ve halka hitâben okudu ve "Yerli yerince herkes müsterih olarak gitsin" dedi. Daha sonra halkla birlikte köpekler de dağılıp gitmişler, bir müddet sonra ise salgın tamâmen ortalıktan kalkmıştı.⁹⁴

Rüyâsında kan görüp öleceğı husûsunda endişelenen Hüseyin Dede'ye, câmide vaaz esnâsında rüyâdan habersiz olduğı halde, "Bunlara inanmak ahlâk zâfiyetidir" dedi.⁹⁵

Hamza Dede'den rivâyet edilen bir hâdisе de şudur:

Şemseddîn-i Sivâsî hac yolundayken, Hamza Dede'yi de yanına alıp kâfileden ayrılmıştı. Çölde bir iki saat gittikten sonra kaybolmuş bir yolcuyu bularak, tekrar dönüp, kâfileye iltihak etmişlerdi.⁹⁶

Bir seyâhat dönüşünde, konakladıkları yerin sâkinleri Râfizî olduğundan, onlara yiyecek ve içecek vermemişlerdi. Nerdeyse canlarından dahi endişeli bir durumdaydılar. Fakat Şemseddîn-i Sivâsî'nin duâ ederek reislerinin kızının amansız bir hastalıktan kurtulmasına vesîle olması netîcesinde, ahâlî ehl-i sünnet inancına dönmüş, bu sâyede bol ihsâna kavuşmuşlardı. Aynı zamanda ahâlî Şemsiyye tarîkatının muhibbânından olmuşlardı.⁹⁷

Pîr Veli Dede denilen yaşlı bir mürîdi, Şemseddîn-i Sivâsî herhangi bir sefere çıktığında gider evinde beklerdi. Yine bir defâsında Şemseddîn-i Sivâsî sefere çıkmış fakat mürîdi geciktiğinden kapıda kalmıştı. Kapının kilitli olduğunu görünce de dönmeyerek, beklemeye başlamıştı. Nihâyet içerden "Kapıda kim var"

⁹³ Hadis için Bkz.:e'l-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafa**, C. II, s. 164.

⁹⁴Sivâsî, a.g.e., vr. 27 b -28 a;Nazmi, a.g.e., vr. 65a.

⁹⁵ Sivâsî, a.g.e., vr. 40a ;Nazmi, a.g.e., vr. 65b.

⁹⁶Sivâsî, a.g.e. vr. 40b; Nazmi, a.g.e., vr. 66b.

⁹⁷Nazmi, a.g.e., vr. 67 a-b.

diye seslenen Şeyhinin sesini duydu. Bunun üzerine, “Kapılarda bekleyen kulunum” diye cevap verdi. Ses tekrar gelerek,

“Kapılarda bekleyene kapı kapanmaz” dedi. Bunun üzerine kapı açıldı. İçeriye girdiğinde kimseyi bulamadı. Akabinde araştırdı ki Şeyhi daha o seferden dönmemişti.⁹⁸

Şeyh Receb Efendi’nin amcazadesinden nakille anlattığı bir hâdise de şudur, Şemseddîn-i Sivâsî ile Receb Efendi’nin amcazâdesi son İstanbul dönüşünde bir mahallede konaklamışlar, fakat oradaki halkın misâfiri sevmediği ve iltifât etmediği yaygınmış. Her şeye rağmen birden bir adam gelip, onlara bir tavuk ve yiyecek bir şeyler ikrâm etmiş. Bu duruma hayret eden yeğeni, amcasına bunun sebebini sormuş, Şemseddîn-i Sivâsî’de, “Açlıktan çok yorulmuştuk. Hiç olmazsa bir tavuk satın alıp karnımızı doyurmayı düşünüyordum. Allâh onu bize gönderdi” şeklinde cevap vermişti.⁹⁹

⁹⁸Sivâsî, a.g.e., vr. 38 a-b.

⁹⁹Sivâsî, a.g.e., vr. 38b.

2. MENÂKIB-I ÇEHARYÂR-I GÜZİN'İN MUHTEVÂSİ

2.1. Eserin Adı

Eserin mukaddime kısmında eserin adı *Menâkib-ı Çeharyâr-ı İzâm* olarak geçmektedir. Ancak bazı nüshaların kütüphane kataloglarında “Hulefâ-i Râşidin” veya sadece “Menâkib” olarak da geçmektedir.(Bkz: Nüshaların Tavsifi) Ayrıca *Keşfü’z-Zünûn*’da “Menâkıbu’l-Hulefâ”¹⁰⁰ ve *Hedyyetü’l-Ârifîn*’de “Riyâzu’l-Hulefâi’r-Râşidîn”¹⁰¹ adıyla zikredilmektedir. Tezin ismini kayıtların ekserisinde eserin, *Menâkib-ı Çeharyâr-ı Güzin* olarak zikredilmesinden dolayı, *Menâkib-ı Çeharyâr-ı Güzin* olarak isimlendirdik.

2.2. Telif Tarihi ve Sebebi

Şemseddîn-i Sivâsî bu eseri 8 Cemâziyelevvel 989/10 Temmuz 1581’ tamamlamıştır. Sultan Murad Han zamanında yazılan eserin müellif nüshasının hatime kısmında geçen şu bölüm eserin müellifi ve yazılış tarihi hakkında bize bilgi vermektedir.

Ve kad ittefeka itmâme’l -kitâb ‘alâ yedi mü’ellifi’l-fakîr, e’s-Şeyh Şemseddîn fî-şâmini cemâziye’l-ülâ, ‘âme tis’a ve şemânîne ve tis’a mi’eh. Fî-eyyâmi devletü’s-sulţânu’l-a‘zam, sulţân-ı selâtin-i ‘âlem ebi’l-feth ve’z-zafer, Sulţân Murâd Hân. Eyyedet hılâfete hü bi’l-‘adli ve’l-ihsân. (bkz: Menâkib-ı Çeharyâr-ı Güzin 26 b).

Şemseddîn-i Sivâsî eserin mukaddime niteliğindeki ilk sayfada beyan ettiği şekliyle eserini Hz. Muhammed (s.a.v.)’in dinine, şeriatına ve sünnetine yapışmayı dileyenlerin bu zamanda en mükemmel ve önemli olan bilginin Hulefâ-i Râşidîn’in faziletlerini ve üstünlüklerini açıklamak olduğunu, bilmeleri gerektiğini ve bu sebepten eserini kaleme aldığını yazmıştır. Devamında “tâ ki dostların kalpleri safâ bulup, gözleri aydın olsun. Düşmanları cefa içinde olup, gözleri diken batmış gibi acı çeksin. İşte günahkâr kul Şeyh Şemseddîn-i Sivâsî diledi ki o din sarayının

¹⁰⁰ Bkz: Kâtib Çelebi, *Keşfü’z-Zünûn*, C.II, s. 184.

¹⁰¹ Bkz: Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedyyetü’l-Ârifîn*, C.I, s. 150.

mimarlarının, yakınlık meydanında önde gidenlerin faziletlerini, âşıkların susamış dudaklarına bir damla sunsun, (bkz: *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* vr.1a). diyerek eseri yazış sebebini belirtmiştir.

2.3. Nüshaların Tavsifi

2.3.1. Türkiye’de Bulunan Nüshalar

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* adıyla, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, 05 Ba 1870/1 arşiv numarasıyla kaydedilen eser, 155x100 mm ebatlarıyla 21 satır halinde 30 varağa talik hat ile yazılmıştır. Kahverengi meşin kaplı bir cildin içinde bulunmakta olan eserin söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Sonu ise eksik bırakılmıştır.

- *Menâkıb-ı Hulefai’r-Râşidin* ismiyle, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 3738/2 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eseri, Ali Halife b. Muhammed 1051/1640 yılında istinsah etmiştir. 203x135 mm ebatlarıyla, 15 satıra 32 varak halinde yazılmıştır. Talik hat ile yazılan eser, miklebli, şemseli, zencirekli, kahverengi meşin bir cilt içindedir. Cetveller ve söz başları kırmızıdır.

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* adıyla, Kastamonu il halk Kütüphanesi, 37 Hk 1155 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eser, 210x 145 mm ebatlarında, 15 satıra 79 varak olarak yazılmıştır. Nesih hat ile yazılan eser ay damgalı filigranlı kâğıda söz başları kırmızı olarak yazılmıştır.

- *Menâkıb-ı Hulefa-i’r-Râşidin* ismiyle, Ankara Milli Kütüphanesinde, 06 Hk 581/2 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. 205x145 mm ebatlarında, 16 satır halinde 41 varak olan eser, talik hatlı abadi kâğıda söz başları ve cetveller kırmızı olarak yazılmıştır. Sonda siyaka rakamları ve Deli Memin’in taşlanması, Şemseddîn-i Sivâsî’nin bir mektubu vardır.

- *Menâkıb-ı Hulefai’r-Râşidin* adıyla, Ankara Milli Kütüphanesinde, 06 5055 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eseri, Ali b. İbrahim 1258/1842 yılında istinsah etmiştir. 240x170 mm ebatlarında, 23 satır olarak nesih hat ile yazılmıştır. Sırtı bez kaplı mukavva bir cildi olan esrin şirazesini kısmen

dağınıktır. Eserin başında beş yaprakta fihrist vardır. Sonunda on yaprakta İbrahim b. Ethem menâkıbı vardır.

- İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları koleksiyonuna, Lala İsmail Efendi (Murat Molla Ktb.)703/3 arşiv numarasıyla ve *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* adıyla kayıtlıdır. Ahmet b. Mehmet tarafından 1086/1675 yılında istinsah edilmiştir. 210x127 mm ebatlarında, 19 satıra 48 varak şeklinde yazılmıştır. Esmer kâğıda nesih yazıyla yazılan eserin söz başları ve cetveller kırmızıdır. Basmasına nisbetle bu yazma nüshanın münderecatı kısadır. Bu mecmua içinde 7 tane kitap ve risâle vardır. Bu nüsha içinde bulunduğu mecmuanın 42. yaprağından başlar.

- Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar koleksiyonuna, H 1253 arşiv numarasıyla, *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* ismiyle kayıtlıdır. 210x40 mm ebatlarında, 15 satır ve 49 varaktır. Aharlı kâğıda talik yazıyla yazılan eserde cetveller kırmızıdır.

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* adıyla, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar koleksiyonuna, E. H.1182 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eseri, Mustafa b. Ahmed 1142/1730 yılında istinsah etmiştir. 335x215 mm ebatlarında, 33 satıra 219 varak şeklinde olan eser nesih yazıyla, aharlı kâğıda yazılmıştır. Miklep ve şemseli kırmızı deri bir cilt içindedir.

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* ismiyle, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar koleksiyonunda, B.291 arşiv numarasında kayıtlı bulunan eseri, Mehmed Sâlik 1166/1753 yılında istinsah etmiştir. 215x140mm ebatlarında ve 15 satıra 114 varak olarak aharlı krem kâğıda nesih yazıyla yazılmıştır.

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* ismiyle, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar koleksiyonu, H. S.275 arşiv numarasında kayıtlı olan eseri, Kilâri Hâfız Bektaş 1205/1790 yılında Arapça ve Türkçe olarak istinsah etmiştir. 327x195 mm ebatlarında 29 satıra 479 varak olarak yazılmıştır.

- İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları Nuruosmâniye Ktb.2619 arşiv numarasıyla ve *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* ismiyle kayıtlı olan eseri, Davud b. Abdülcebbâr Sivâsî 1013/1604 yılında istinsah etmiştir. 195x114 mm ebatlarında, 17 satıra 74 varak olarak

Venedik kâğıda harekeli nesih yazıyla yazılmıştır. Cetveller ilk çift sayfa da yaldız, diğerleri kırmızı, başlık hafif nakışlı, sözbaşları kırmızı, siyah meşin, şemseli, köşebentli, miklepli cilt içerisinde. 1. yaprakta III. Osmanın tuğralı vakıf mührü vardır. Basmasına nisbetle bu yazma nüshanın münderecatı çok kısadır.

- İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları Mihrişah Sultan ,(Hüsrev Paşa Ktb.) 318 arşiv numarasında ve *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* ismiyle kayıtlı eserin ebatları, 295x170 mm'dir. Nesih yazıyla yazılan eserin başında Mihrişah Sultan'ın vakıf mührü 1264 yazılı bir tarih vardır.

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* adıyla, Ankara Milli Kütüphanesinde, 06 Mil Yz A 3533 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eser, 205x150 mm ebatlarında 21 satır 304 varak olarak talik yazıyla yazılmıştır. Sözbaşları ve sözüstleri kırmızıdır, yapraklar rutubet lekeli.

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* ismiyle, Ankara Milli Kütüphanesinde, 60 Mü 262 arşiv numarasında kayıtlı olan eseri, Mahmud b. Mehmed Dârendevî 1227/1873 tarihinde Arapça olarak istinsah etmiştir. 305x215 mm ebatlarında, 18 satıra 282 varak olarak talik yazıyla yazılmıştır. Ciltsizdir. Sözbaşları kırmızı, renkli kutuların içindedir.

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* ismiyle Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 Sel 3480 arşiv numarasında kayıtlıdır. Hakkında daha fazla bilgi bulunmamaktadır. Kayıtlarda Şemseddîn Şinâsi olarak geçmektedir.

- *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* adıyla Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 sel 1717 arşiv numarasında kayıtlıdır. Hakkında daha fazla bilgi bulunmamaktadır.

- Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, 34 Nk 2619 arşiv numarasında ve *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin* adıyla kayıtlı olan eseri, Davud b. Abdülcebbâr Sivâsî 1013/ 1604 yılında istinsah etmiştir. 195x114 mm ebatlarında, 17 satır 74 varak ve Arapça nesih yazıyla yazılmıştır. Birinci yaprakta III. Osmanın tuğralı vakıf mührü vardır. Basmasına nisbetle bu yazma nüshanın münderecatı çok kısadır.

- Ankara milli Kütüphanesinde *Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzin* adıyla, 06 Mil Yz A 442 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eserin ebetları, 210x155 mm 'dir.21 satıra 91 varak olarak nestalik yazıyla yazılmıştır. Sonu eksiktir. Sözbaşları kırmızı, yaprakları rutubet lekeli.

- Ankara Milli Kütüphanesinde, 06 Mil Yz A 1556 numarada ve *Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzin* adıyla kayıtlı olan eser, talik yazıyla 19 satıra 297 varak olarak 200x135 mm ebatlarında yazılmıştır. Baştan ve sondan eksiktir, yaprakları rutubet lekeli.

- *Menâkıb* ismiyle Ankara Milli Kütüphanesinde 06 Mil Yz A 5709 numarada kayıtlı olan eser, Mehmed Arif Hilmi tarafından 1255/ 1839 yılında Çorumda istinsah edilmiştir. 230x170 mm ebatlarında, 17 satıra 442 varak olarak nesih yazıyla yazılmıştır Duracaklar yaldızlı, şirazesı dağınık, üst cilt kapağı yırtılmış, mukavva bir cilt içersindedir.

- *Menâkıb-ı Hulefâ-i Râşidîn* ismiyle, Ankara Milli Kütüphanesinde, 06 Mil Yz B 434 arşiv numarasıyla kayıtlı olan eseri, Üsküdarî Derviş Ömer 1225 /1810 yılında istinsah etmiştir.301x161 mm ebatlarında, 29 satır 213 varak olarak talik yazıyla arma filigranlı kâğıda yazılmıştır. Sözbaşları, söz üstleri ve cetveller kırmızıdır. Baştafta fihrist vardır.

2.3.2. Türkiye Dışında Bulunan Nüshalar

- Kahire Mısır Kütüphanesi Mısır Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda, Tarihi Türkî Talat 55 arşiv numarasında *Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzin* adıyla 1082 /1671 istinsah edilmiştir. Müstensihı belli değildir. 332x215 mm ebatlarında, 25 satır 554 varak olarak yazılmıştır.

- Kahire Mısır Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları koleksiyonu, Mecâmi Talat, 218 arşiv numarasında, *Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzin* adıyla kayıtlı olan eser, Ali b. İbrahim b. Ali tarafından 1207 /1792 tarihinde istinsah edilmiştir. 23 satıra 35 varak şeklinde talik yazıyla yazılmıştır.

- *Menâkıb-ı Hulefa-i Râşidîn* ismiyle, Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Koleksiyonu, 4483 numaralı arşivde kayıtlı olan eser, 200x130 ebatlarında 46 varak olarak yazılmıştır

2.3.3. Tenkitli Metinde Esas Alınan Nüshalar

Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin'nin Mısır Kahire Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye bölümünde kayıtlı olan nüshaları karşılaştırılıp, edisyon kritik yapma yoluna gidilmiştir. Bu üç nüsha arasında farklılıklar oldukça fazladır. Kahire nüshasıyla, Nuruosmaniye nüshasının benzer yönleri, Milli Kütüphanede bulunan nüshaya nazaran daha çoktur. Nüshaların varak sayıları birbirine eşit değildir.

2.3.3.1. Ankara Milli Kütüphanesi, 06 Mil. Yaz. Koleksiyonu nr: A 9602/2.

Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin adıyla kayıtlı olan nüsha, 197x150 ebatlarında, 17 satıra 52 varak olarak yazılmıştır. Taç filigranlı kâğıda nesih yazıyla yazılmış olan eser, sırtı çeharkuşe vişne rengi meşin, kapakları ebru kağıt kaplı, mukavva cilt içindedir. Nüshanın sonunda müellif nüshası olduğunu gösteren şu ibare yer almaktadır:

Ve kad ittefeka itmâme'l-kitâb 'alâ yedi mü'ellifi'l-fakîr e's-Şeyh Şemseddîn fî sâmini cemâziye'l-evvel 'âme tis'a ve semânîne ve tis'a mi'eh. Fî eyyâmi devletü's-sultânü'l-a'zam sultân-ı selâtîn-i 'âlem ebi'l-feth ve'z-zafer Sultân Murâd Hân. Eyyedet hilâfete hü bi'l-'adli ve'l-ihsâ ve kuyyidet şânühü bi'l-husrân ve'l-hazelân, âmîn yâ Mu'în ve yâ Müste'ân. Bi hürmeti nebî âhir zaman ve sallallâhü 'alâ seyyidînâ Muhammedîn fî külli enne bi rahmetike yâ erhame'r-Râhımîn. (Bkz. Milli Yazmalar Koleksiyonu vr.52a).

2.3.3.2. Kâhire Kütüphanesi, Mecâm-i Türkî Talat Koleksiyonu nr:139.

Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin adıyla kayıtlı olan nüsha, 280x220mm. ebatlarında, 23 satır ve 26 varaktır. Nesih kırmızı ve nesihle yazılmıştır. Hatime kısmında Müellif nüshası olduğuna delâlet eden yukarıda zikrettiğimiz ibare aynı şekilde yer almaktadır.

2.3.3.3. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Bölümü, nr:2619.

Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin ismiyle kayıtlı nüsha, 195x138 mm ebatlarında, 17 satıra 73 varak olarak yazılmıştır. Harekeli nesihle yazılan nüshada cetveller ilk çift sayfa yaldız, diğerleri kırmızı, başlık hafif nakışlı, sözbaşları kırmızı, siyah meşin, şemseli, köşebentli, miklepli bir cilt içindedir. Birinci yaprakta III. Osmanın tuğralı vakıf mührü vardır. Bu nüshanın hatime kısmında müstensih Davud b. Abdülcebbâr bu eseri 1013/1604'de istinsah ettiğini şu şekilde beyan etmiştir.

Veķa'a'l-ferāğı müz tehrîri hâzihi'l-menâkıbı's-şerîfeti'l-mübâraketi'l-meymûneti 'alâ yedi'l-'abdü'z-za'îfü'n-nehîf Dâvûd bin 'Abdülcebbâr. Ğafera'llâhu lehü ve li vâlideyhi ve li cemî'i'l-mü'minîne ve'l-mü'minât ve'l-müslimîne ve'l-müslimât inneke mücîbü'd-da'vât yâ kâziye'l-hâcât bi rahmetike yâ erḥame'r-Râḥimîn. Fi't-târîḫi selâse 'aşra ve elf. (Bkz. Nuruosmaniye bölümü vr.73a).

2.4. Muhtevası

2.4.1. Konusu

Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin dört halifenin hayatlarının, faziletletlerinin anlatıldığı bir eserdir. Eser dört baktan müteşekkildir. Birinci babta Hz. Ebû Bekr'in ismi, künyesi, İslamla şereflenmesi, halifelik dönemi ve vefâtı anlatılmıştır. Diğer bablarda sırasıyla Hz. Ömer Hz. Ali Hz. Osman'ın hayatları aynı yöntemle ele alınmıştır. Ancak Hz. Ali'nin İslama girişine değinilmemiştir. Muhtasar bir eser olma niyetiyle hazırlandığı için sahabilerin hayatlarının detayına girilmemiştir. Şemseddîn-i Sivâsî her bâbın sonunda sahabelerin fazilet ve kerâmetleriyle alakalı anlatmış olduğu bu menkıbelerin imânı olan kişiye kâfi geleceğini belirtmiştir.¹⁰². Burada şunu da belirtmemiz gerekiyor ki eserin diğer bazı nüshaları 12 baktan müteşekkil olup, hacmi büyük olan eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sebebi olarak Şemseddîn-i Sivâsî'nin her bâbın sonunda, daha fazla tafsilat murad

¹⁰²Şemseddîn-i Sivâsî, *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*, Kahire Ktp., Mecâm-i Türkî Bl., nr.139, vr. 7b,14b.

edenlerin *Safvetü's-Sufûf*, *Bostânü'r-Riyâz* ve *Reyhânü'l-Iyâz* adlı eserlere bakmalarını tavsiye ettiği metinden hareketle, eseri daha sonra istinsah eden müstensihlerin bu yukarda zikrettiğimiz eserlerden faydalanarak menkıbelerin sayısını çoğalttığı düşüncesindeyiz.

Eserde zikredilen dört büyük halife ve onların menkıbelerine ayrılan varak sayısı ile varak aralıkları şu şekildedir.¹⁰³

TABLO 2: MENÂKIB-I ÇEHARYÂR-I GÜZİN'DE DÖRT HALİFEYE AYRILAN VARAK SAYISI

	Varak Numarası	Toplam
G	H. EbuBekir	1a-7b7
	H. Ömer	7b-14b7,5
	H. Osman	14b-16b2,5
G	H. Ali	17a-26b10

Görüldüğü üzere eserde en çok H. Ali'ye yer verilmiştir. Onuda sırasıyla H. Ömer, H. Ebû Bekr ve H. Osman izlemektedir.

Halifelerin hayatları şu noktalar zaviyesinden tetkik edilmiştir: Öncelikle halifelerin isim ve künyeleri sayılmış şecereleri hakkında bilgi verilmiş, nesepleri sıralanmış ve H. Muhammed'le hangi atada birleştikleri açıklanmıştır.

“Bilgil ki Hazret-i Ebû-Bekr-i Şiddîk’uñ razıyallâhu ‘anh ismi ‘Abdullâh’dır, Ebû-Bekr künyetîdür. Babası adi ‘Osmân’dır. Künyetî Ebû-Kuḥāfe’dir. Arabda künyetî ma‘rûf ve meşhur olmağın, künyet ile meşhur olup Ebu-Bekr bin Kuḥāfe bin ‘Âmir bin ‘Amr bin Ka‘b bin Sa‘îd bin Yefîm bin Mürra bin Ka‘b dirler. Pes Mürra Rasûl-i Ekrem’iñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem yedinci atasıdır. Lâ cerame ol neseb-i fâhire yedinci atada cem’ olmuş olur.”(1b)

Dört büyük halifeden bazısının lakabları, anlamları ve veriliş sebepleri ile anlatılmıştır.

¹⁰³Tezdeki bütün varak numaraları Mecâm-i Türkî Talat 139'da bulunan nüsha esas alınarak verilmiştir.

“Laḳab-ı şeriflerinden biri ‘Atīḳ’dır. Sebeb bu oldu ki bir gün Hazret-i şallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek yüzlerine nazar idüp “Hāzā ‘a“fīḳu’llāhi mine’n-nār” deyu buyurdılar. Ya‘nī Allah’ıñ nārından āzadlu ḳuludur demek olur. Pes bu laḳab ile şöhret buldı.”(Hz. Ebu Bekr, 1b)

Halifelerin faziletleri ile ilgili Hz. Muhammed (s.a.v.)’in buyurmuş olduğu sözler aktarılmıştır.

“Ḳāle Rasūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, “inne’llāhe ‘aleyküm ḥubbe Ebī-Bekr’in ve ‘Ömer’in ve ‘Osmān’e ve ‘Aliyyin, kemā feraḳa ‘aleykümü’ş-şalāte ve’ş-şavme ve’l-ḥacce ve’z-zekāte, fe men ebḡaḳa vāḥiden min ḥüm fe lā şalāte lehü ve lā şıyāme lehü ve lā ḥacce lehü ve lā zekāte lehü ve yaḥşürüne min ḳabrihī yevme’l-ḳıyāmeti ile’n-nār.” Ya‘ni sizüñ üzeriñüze taḥḳīḳan Allāhu te‘ālā Ebū-Bekr’ile ‘Ömer’i ve ‘Osmān’ı ve ‘Alī’yi raḳıyallāhu ‘anhüm ecme‘in sevmegi farḳ eyledi. Nitekim şavm u şalāt ve ḥacc u zekātı farḳ eyledi. Bir kimse bu dördünden her kangısına buḡz iderse anuñ şalātı yoḳdır, şavmi yoḳdır, ḥaccı yoḳdır, zekātı yoḳdır. Ya‘ni bu cümle ol kimseden ḳabul degildir, el-‘ıyāze billāh.” (9b)

Halifelerin faziletleri anlatılırken hadislerin yanı sıra ayetlere de yer verilmiştir.

“Ellezī cā‘e bi’ş-şıḳı ve şaddeḳa bihī” āyet-i kerīmesinde erbāb-ı tefsīrūñ evvelinde cā‘e bi’ş-şıḳı’dan murād Muḥammed ‘aleyhisselāmdır ve ḡnāiden ve şaddeḳa bihī’den murād Ebū-Bekr didikleri ola.”(1b)

Halifelerin üstünlük dereceleri açıklanmıştır.

“Ammā nesebihī ‘Alī bin Ebī-Ṭālib İbn-i ‘Abdü’l-Müttalib. Rasūl-i Ekremşallallāhu ‘aleyhi ve sellem neseb-i tāhirīne ikinci atada mülteḳı olur ki, ‘Abdü’l-Müttalib Rasūlullāhıñ ceddidir. Faḥr-i Kā‘ināt’a neseb cihetinde bundan aḳrab yoḳdır. Ammā faḳilet ḥuşusı tertīb-i ḥılāfet üzredir.”(17b)

Halifelerin İslama girişleri anlatılmıştır.

Dört büyük halifenin ḥılāfet müddetleri açıklanmıştır.

Rivāyetdir ki on iki yıl ḥılāfet döşegünge oturup hicretten otuz beş zi’l-ḥıccasinüñ ‘aşr-i evāşıtında cum‘a günü şā‘imle şehīd oldu.(Hz. Osman,16b).

Bazı halifelerin vasiyetleri söylenmiştir.

“Naķildir ki Ebū-Bekr Şiddīķ rażıyallāhu  anh vaşıyyet itmişdi. Kaçan vefat itsem Ravza²-i Münevvere’niñ şallallāhu  alā sākinühā mübārek kapusına varup nidā eylen ki, yā Rasulallāh yār-ı ġārın Ebū-Bekr hucre²-i hāşıñda bilece olmak ister icāzet varmı. Eger hucre²-i şerīf kendüden feth olursa devlet Ebū-Bekr’e, kurb-ı şerīflerinde benim için kabır-i müheyv idüp defn idesiz. Eger kapu açılmazsa hacālet ve hasāret Ebū-Bekr’e, hezār hasret ile beni Baķī^c’da defn eyleñ. Çünkü techīz ve tekfīn ahvāli görüldi. Vaşıyyet-i şerīflerīn icrā idüp, kibār-ı şaķābeden cemm-i ġafır, vaşıyyetleri üzre nidā itdükde, hemān bāb-ı mübārek açıldı.”(7a)

Son olarak da halifelerin kaç yaşında vefat ettiġi ve nerede medfun olduġu söylenmiştir.

“Pes Ravza²-i Mütahhar’da Ebū-Bekr’iñ kabli tarafında mübārek başı hazret-i Ebū-Bekr’iñ şadri şerīfine mühāzī defn olunmuştur. On yıl altı ay hılāfet sürüp hicret tārīhımuñ yegirmi üçünde zi’l-hıcceniñ  aşr-i avāķirinde altmış üç yaşında iken eşhūr rivāyetde civār-i Hakk’a rıķlet itdiler rażıyallāhu  anh.”(Hz. Ömer, 14a)

Eserin diġer usluup özelliklerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

Eserde Hz. Ali ile Kümeyl b. Ziyād arasında vuku bulan hādis e geniş bir şekilde anlatılmıştır.

Yaşadığı dönemde ehl-i sünnet inancını yaymak için büyük gayret sarf eden Şemseddīn-i Sivāsī, eserinin sonunda Rāfızilerin sapkınlıklarına değinip, ehl-i sünnet inancını övmüştür.

“Beyt: Anuñçün yüzlerinde hiç müslümanlık nişānı yok

Baķarsın līk çokdur çok

Şekā u küfrine  invān bir cemā atdür sūnnetsüz

Ve bir guruhdur milletsüz.”(53a)

“Beyt: Bināy-ı şer i hedm idüp yaparlar yerine bid at

Sorar olsan ne işdür bu deyiserdür budur erkān

Halkdan hayāsuzlar ve Hālīkdan tükāsuzlar

Mübtelāy-ı şehvetler ve sezāy-ı nekbetler

Hıll u harām katlarında sivā

Revāy-ı şer^c olan ʿindelerinde nā-revā.”(53a)

2.4.2. Dil ve Uslûp Özellikleri

Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin, dil olarak oldukça sade ve anlaşılır bir şekilde yazılmıştır. Yer yer Arapça ve Farsça kelimeler ve manzumelere yer verilmiş olsa da anlaşılması zor olmayan bir eserdir. XVI. Yüzyıl Anadoluşunda Şîî propagandası ve Anadolu Alevilerince ilk üç halifeye karşı takınılan menfî tutum ve anlayışa karşın, ehl-i sünnet anlayışını savunup insanlara anlatmak için çaba gösteren Şemseddîn-i Sivâsî, eserini kaleme alırken sanat gayesi gütmekten ziyade, toplumdan her kesimin okuyup anlayacağı ve faydalanacağı bir eser yazmayı tercih etmiştir. Bundan dolayı eseri, Osmanlı zamanında çok rağbet görmüş ve okunmuştur. Müstensihler tarafından defalarca yazılmış (bkz: nüshaların tavsifi) ve daha sonraki dönemlerde de pek çok kere basımı yapılmıştır.¹⁰⁴

Eser mensur olmakla beraber birçok Türkçe, Arapça ve Farsça manzumelere yer verilmiştir.

“Beyt: Çetr ola aḥbābına lutf-i ḥudā ʿavn-i ʿimād

Sāye²-i Hakkānda her dem görmesün bunlar miḥan

Leyke a^cdāsı ilāhā ḥayme evtādī gibi

Eksük olmasun başından zahme boynundan resen.”

“Beyt: Nā-cins-rā ne ḥad ki zened lā-fi ḥubb-i ū

U-ra buved be-cānib-i mevhūm-i ḥod şefef

Cinsiyyet est ʿışk-ı Mevālā tu-ra sebeb

¹⁰⁴ Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin’in kütüphanelerdeki tesbit edebildiğimiz matbu nüshalarının basım tarihleri: 1258.1264.1275.1278.1289.1290.1309 ve 1325’dir.

Bkz: www.suleymaniye.gov.tr

Hâşâ ki cins-i gevher-i rahşân buved hâzef

Evşâf-i âdemî ne-buved der- muhâlefet

Sırr-ı peder ki yâft zi-ferzend nâ halef.”

Eserin sahip olduğu diğer özellikleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

2.4.2.1. Âyet ve Hadisler

İslam dininde en güvenilir kaynak olarak bilinen âyet ve hadislere *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*’de oldukça fazla yer verilmiştir. Eserin muhtevasının hadis ve âyetlerden müteşekkil olduğunu söyleyebiliriz. Hadisler çoğu zaman rivayet eden sahabilerin isimleriyle birlikte zikredilmiş, bazı zamanda râvisi anılmayıp “ve nakıldır ki” “menkuldür ki” ibareleriyle yazılmıştır. Arapça olarak yazılan hadisler çoğu yerde manası ile birlikte verilmiştir.

Âyetlerin ise sayısı hadislere nazaran daha azdır. Toplamda 13 âyet zikredilmiştir. Âyetlerin Türkçe tercümelerine ise yer verilmemiştir.

2.4.2.2. Manzûmeler

Sade bir uslûpla yazılan *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*’de şiirin metne katmış olduğu ahenkten istifade etmek ve metne hareket katmak amacıyla manzûmelere yer verilmiştir. Bu manzûmelerin çoğu Şemseddîn-i Sivâsî’nin kendine âit olan şiirlerdir. Bunun yanı sıra eserin sonunda Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî’nin *Mesnevî*’sinden “*Mesnevî*” ibaresiyle birkaç manzûmeye de yer vermiştir.

Uzunlukları bir beytten dört beş beyte kadar değişiklik gösteren manzûmeler, dilleri açısından da farklılıklar arz etmektedir. Söz konusu eserde üç dilde de (Arapça, Farsça ve Türkçe) yazılmış manzumeler karşımıza çıkmaktadır. Bunların taşıdıkları özelliklere göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

**TABLO 3: MENAKIB-I ÇEHARYÂR-I GÜZİN'DE BULUNAN
MANZÛMELERİN SAHİPLERİNE VE DİLLERİNE GÖRE DAĞILIMI**

	Müellife Ait	İktibas
Türkçe	10	----
Arapça	3	1
Farsça	10	8

Tabloda ilk dikkat çeken husus, müellifin Farsça yazmış olduğu manzûmelerin diğer iki dilde yazılan manzûmelere oranla daha ziyâde olmasıdır. Bununla birlikte mutasavvıf yönüyle şöhret bulan Şemseddîn-i Sivâsî'nin Türkçe olarak kaleme almış olduğu eserinde Arapça ve Farsça manzumelere yer vermiş olması onun edebi kişiliğini ve bu dillere ne kadar vâkıf olduğunun göstergesidir. İktibas olan manzûmelerin hemen hemen hepsi *Mesnevi*'den alınmıştır. Diğer iktibas olan manzumelerin kaynağı ile alakalı bilgi verilmemiştir.

Eserde dikkat çeken diğer bir husus da manzûmelerin çoğunun Hz. Ali hakkında yazılmış olmasıdır. İslam dünyasında ilmin kapısı ve evliyaların pîri olarak bilinen Hz. Ali, cesâreti ile de Müslüman halkın ve ediplerin büyük hayranlığını kazanmıştır. *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzîn*'de de gerek bu bağlamda gerekse müellifin yaşamış olduğu devrin içinde bulunduğu itikâdî karışıklıklar ve sapkınlıklar bağlamında, sahip olduğu özel yeri almış, hem eserin en uzun bölümünü teşkil etmesi, hem de en çok manzumeyi ihtivâ etmesiyle bunu ortaya koymuştur. Ayrıca eserde en çok hadis rivayet eden sahabilerden biri de Hz. Ali'dir. Bu rivâyetlerin çoğu Hz. Ebû Bekr ile alakalıdır. XVI. yy. Anadolu'sunda Râfizilerin Hz. Ebû Bekir düşmanlığını ve Hz. Ali'ye olan aşırı muhabbetlerini göz önünde bulunduracak olursak, Hz. Ebû Bekr'in fazilet ve üstünlüklerinin, Hz. Ali'nin ağzından aktarılması oldukça manidardır.

2.5. Kaynakları

Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin edebi bir eser olmanın yanında, aynı zamanda ilmi bir hüviyyete sahiptir. Sahih rivâyetleri ma'nâ ile nakletme gayreti içinde olan Şemseddîn-i Sivâsî eserini inşâ ederken dört ayrı kaynaktan istifâde ettiğini bizzat kendisi zikretmiştir(Bkz:7b,14b,18a,24a).

Eserde anlatılmış olan menkıbelerle alâkalı zikredilen hadisler her ne kadar şahıs ismi verilse de aslında onlara âit rivâyetleri aşağıda ismi verilecek olan çeşitli kitaplardan almıştır.

Şemseddîn-i Sivâsî *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*'i hazırlarken istifade ettiği kaynaklardan sadece bab sonlarında bahsetmiş, hangi hadis, ya da hangi menkıbeyi, hangi kitaptan aktardığını açıklamamıştır.

Ayrıca yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda eserde kaynak olarak zikredilen *Safvetü's-Sufûf*, *Bostânü'r-Riyâz* ve *Reyhânü'l-Iyâz* adlı eserler hakkında her hangi bir malûmata rastlanmamıştır.

Bundan dolayı “Kaynaklar” bölümünde eserde tek adı geçen kaynak olan Tefsîr-i Kebîr hakkında bilgi verilip daha sonra eserde halifeler hakkında yazılmış olan menkıbelerin sayıları bir tablo ile gösterilecektir.

2.5.1. Tefsir Kitabı

2.5.1.1. Tefsîr-i Kebîr

Fahreddin er-Râzî (ö 606/1210) tarafından yazılan eser ilim çevrelerinde daha çok *et-Tefsîrü'l-Kebîr* ve *Tefsîrü'r-Râzî* adlarıyla şöhret yapmıştır

Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*'i yazmaktaki maksadının akıl prensipleri ve istidlâl yolları ışığında Kur'an'a yöneltilen hücumları önlemek, İslâm inancıyla ilgili istidlâlleri güçlendirmek ve bu konuda ileri sürülen karşı fikirleri reddetmek olduğunu belirtmektedir.

Mushaf tertibinin esas alındığı eserde Fâtiha sûresi müstakil bir cilt olacak şekilde ele alınmış, müfessir metodunu bu ciltte ortaya koymuştur. Eserde her

sûrenin tefsiri başlı başına bir kitap niteliğinde olup kitaplar bablara, bablar meselelere bölünmüştür. Meseleler de yer yer mukaddime, hüccet, latîfe, hüküm ve vecih şeklinde alt başlıklara ayrılarak işlenmiştir. Fahreddin er-Râzî âyetlerin tefsirine bazan sebab-i nüzûlle, bazan filolojik açıklamalarla, bazan farklı kıraatleri zikretmekle, çoğunlukla da âyetler arasındaki münasebeti göstermekle başlar. Müellif bir âyeti tefsir ederken genellikle önce onu açıklayan diğer âyet veya âyetlere işaret etmiş, önceki âyetlerle münasebetini kurmuş, ardından âyetin kıraat yönüne geçmiş, filolojik yönünü ele almış, en sonunda çıkarılabilecek mânaları etraflıca sıralamıştır.

Şâfiî mezhebine mensup olan Fahreddin er-Râzî'nin tefsirinde fikhî izahlar büyük yer tutar. Özellikle ahkâm âyetlerinin tefsirinde mezheplerin ihtilâflarına genişçe yer verir, fıkıh usûlüyle ilgili açıklamalar yapar.¹⁰⁵

Süleyman el-Hüseynî *Tefsîr-i Kebîr*'i, *Tafşîlü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân* ismiyle Türkçe'ye çevirmiştir.¹⁰⁶

Aşağıdaki tabloda halifeler hakkında anlatılmış olan menkıbelerin sayısal dağılımı verilmiştir.

TABLO 4: MENAKIB-I ÇEHARYÂR-I GÜZİN'DE DÖRT HALİFE İLE İLGİLİ ANLATILMIŞ OLAN MENKİBELERİN SAYISAL DAĞILIMI

	Menkıbe Sayısı
H.z. EbuBekir	24
H.z. Ömer	27
H.z. Osman	17
H.z. Ali	30

¹⁰⁵ Lütfullah Cebeci "Miftâhu'l-Ğayb", **DİA**, C.XXVIII, İstanbul, TDV, 2003, s. 348-350.

¹⁰⁶ İstanbul Üniversitesi İslâm Araştırmaları Merkezi Ktp., nr. 6249.

2.6. Metin Tenkidinde Takip Edilen Usûl

1. Nüsha tavsifleri kısmında belirtildiği üzere tenkitli metinde üç nüshayı esas aldık. Bu nüshalar arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Doğru yazımları esas metne alıp farklı olanları dipnotta gösterdik. Eksik olan yerlerin de hangi nüshada ne kadar eksik olduğunu yine dipnot yardımıyla belirttik.

2. Metinde geçen ayetlerin surelerini ve numaralarını anlamlarıyla birlikte verdik

3. Bazen belirtme durumu eki ‘y’nin bulunması daha uygun olup da bulunmadığında bunları köşeli parantez içinde,[y]) şeklinde gösterdik.

4. Bab başlarını, alt başlıkları ve beyitleri koyu harflerle yazdık.

5. Arapça olan söz ve hadisleri tırnak içinde gösterdik.

6. Mısır Kâhire Kütüphanasında bulunan nüshayı K, Milli Kütüphanada bulunan nüshayı M, Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye bölümünde bulunan nüshayı N olarak kodladık.

7. Sayfa numaralarında, K’ye ait olanları parantez içinde, M’ye ait olanları köşeli parantez içinde, N’ye ait olanları da yatık çizgi içinde ve her birini koyu renkte gösterdik. Örneğin:

(2a)Pes bu teʿvîl ile “evvel men âmene bî Ebû-Bekr” yerindedir.

Yedinci atada cem^c [2a] olmuş olur.

Bu merâmi /2a/ dört bab ve bir hâtime üzre kıldı.

8. Metnin daha iyi anlaşılması için noktalama işaretleri ekledik. Bazen de metni paragraflara ayırdık.

3.METİN

MENÂKİB-I ÇEHARYÂR-I ʿİZÂM

Rıẓvānu'llāhi teʿālā ʿaleyhim ecmeʿīn¹⁰⁷

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

Ḥamd-i pür-iclāl ve şenā-yı bī-melāl ol kâdir-i lâ-yezāl.

Söz odur ki çār-erkân-ı dīn-i metīni çār-yār-ı güzīn seyyidü'l-mürselīn ve kâ'idü'l-ferri'l-ḥaccilīn¹⁰⁸ şalevātu'llāhi ʿaleyhi ve ʿaleyhim ecmaʿīn ile müşeyyed ve mustehkem¹⁰⁹ kıldı.

Beyt

Her çār-çār-ı ḥadd-i ruknī¹¹⁰ peyamberī

Her çār-çār-ı ʿunşur-ı ervāḥ-ı enbiyā

Bī-mihr-i çār-yār der-īn-i penc rüzī ʿumr

Ne-tvān ḥalāşı yâft ez-yīn şeş derī ʿanā

Ve baʿd gayret-i şirʿat-i dīn-i Muḥammedī ve ḥamiyyet-i sünnet-i ʿāyīn-i Aḥmedī üzre olan ihvān-i¹¹¹ dīn ve yārān-i yakına ḥafī ve ḥabī degildir ki, iş bu zamanda ehemmi mā yukallime lehü'l¹¹²-eklām ve etemmü mā yeʿlemü bihi'l-efhām.

Beyān-ı menākıb-ı ḥasenehü ḥulefā-i Rāşidīn /1b/ ve iʿlān-i menāşib-i seniyye-i ʿimme-i¹¹³ mehdiyyīn rıẓvānū'llāhi teʿālā ʿaleyhim ecmeʿīndir. Tāki kulüb-ı aḥbāba şafā ve dīdelerīne kehl-i cilā olup dil-i aʿdāya cefā ve çeşm-i dūr bīnlerine ḥār-i belā ola.

¹⁰⁷ N'de bu cümle yok, MA'da ise bu cümlelerin çoğu harfi silinmiş.

¹⁰⁸ Ve kâ'idel'den itibaren buraya kadar K ve N' de yok.

¹⁰⁹ M'da yok.

¹¹⁰ N'de yok.

¹¹¹ M: aḥvāl.

¹¹² M: Bihi'l.

¹¹³ Bu kelime K ve N'de yok.

Beyt

Çetr ola aḥbābıma lutf-i ḥudā °avn-i °imād

[1b]Sāye°-i Ḥaḫṭanda her dem görmesün bunlar miḥan

Leyke a°dāsı ilāhā ḥayme evtādī gibi

Eksük olmasun başından zaḥme boynundan resen

Pes bu °abd-i ḳāsī Şeyḫ Şemseddīn-i Sivāsī diledi ki ol mi°mārān-ı serā-yı dīn ve sābiḳān-ı meydān-ı yeḳīnūñ baḥr-i feẓā°ı°l-lerinden ḳatre ile teşne-leb °āşıkları reyyān ve ḥurşīd-i kemā°l-lerinden zerre ile ḳulūb-ı şādıḳları rahşān ide. Pes¹¹⁴ lā cerame¹¹⁵ bu merāmı /2a/ dört bab ve bir ḫātime üzre ḳıldı. Müste°inen bi°l-ilāh ve ḳā°ilen Lā ḥavle velā ḳuvvete illā bi°llāh.

E°l-bābü°l-evvel

Fī menāḳıbi°l°¹¹⁶-imāmi°l-evvel °ale°t-taḫḳīḳ emīra°l-mü°minīn Ebī-Bekri°ş-Şıddīḳ. Vefī esāmīhi ve sebeb-i İslāmīhi ve müddet-i ḫılāfetihi ve °umrihi ve vefātihi raẓıya °llāhu °anh ve °an raẓī °anh.

Bilgil ki Ḥazret-i Ebū-Bekr-i Şıddīḳ°uñ raẓıyallāhu °anh ismi °Abdullāh°dır. Ebū-Bekr künyetīdür. Babası adi °Oşmān°dır. Künyetī Ebū-Kuḫāfe°dir.°Arabda künyetī ma°rūf¹¹⁷ ve meşhur (1b) olmağın, künyet ile meşhur olup Ebu-Bekr bin Ḳuḫāfe bin °Amir bin °Amr u bin Ka°b bin Sa°d bin Yetīm bin Mūrā bin Ka°b dirler.

Pes Mūrā Rasūl-i Ekrem°iñ şallallāhu °aleyhi ve sellem yedinci atasıdır. Lā cerame¹¹⁸ ol neseb-i ṭāhire yedinci atada cem° [2a] olmuş olur. /2b/ Ve laḳab-ı şeriflerinden biri °Atīḳ°dır. Sebeb bu oldu ki bir gün Ḥazret-i şallāhu °aleyhi ve sellem mübārek yüzlerine nazar idüp “Ḥāzā °atīḳu°llāhi mine°n-nār” deyü buyurdılar. Ya°nī Allah°iñ nārından āzadlu ḳuludur demek olur. Pes laḳab ile şöhet

¹¹⁴ K ve N°de yok.

¹¹⁵ M°debu kelime yok.

¹¹⁶ M°de bu kelime yok.

¹¹⁷ M°de yok.

¹¹⁸ M°de yok.

buldı ve bir laqabları da Şiddîk'dır. Ziyâde inanıcı dımeıdır. Rasûl-i Ekremşallallahu  aleyhi ve sellem'e da v -yı n b vvette ve da vet-i İslam da ve emr-i mi rac da ve a b r-ı me adde bi- ayr-i teredd t ta d k id p inandı    n Şidd k de   la ab buyurdılar.

Ve im m  Ali Kerreme'll hu ra ıya'll hu  anh¹¹⁹ Eb -Bekr Şidd k adı g kden n zil olmu dır de u buyurmu lar.  liben vechi budur, "vellez  c e bi' - ıdk  ve  adde a bihi"¹²⁰  yet-i ker mesinde erb b-ı tefs r   evvelinden¹²¹ c e bi' - ıdk 'dan¹²² /3a/ mur d Mu ammed  aleyhissel mdır¹²³ ve   n den¹²⁴ ve  adde a bihi¹²⁵ mur d Eb -Bekr didikleri ola ve c mle  a  beden İsl mda s b kdır. Z ra Ras l-i Ekremşall hu  aleyhi ve sellem "evvele men  mene b  Eb -Bekr" de   buyurmu lardır. Ve im m  a b  rahimehull h H b b-i Ekrem'e evvel im n get ren kimd r de u İbn-i  Abb s H zretlerine su l itd k de Eb -Bekr'dir de u cevabından  o ra H ss n' n  avlini [2b]g rmezmsin de u buyurmu lar.

 z  tezekkerte  ecven min e    ı atin

Fez  r e  ke Eb -Bekrin bi-m  fe al 

H yra'l-berıyyet-i ittek h  ve  del h 

Ba de'n-nebiyyi ve evf h  bi-m   amel 

E't-t liy '    n  e'l-ma m d  m  hid

Ve evvel 'n-n si  a   an  adde a'l-m rsel 

E er i im n get ren nis dan H t ce ana olup ve ikinci  ıby ndan /3b/ H zret-i  Al  olup    nci ric lden Zeyd bin H ri e oldu ı mu a    dır. L kin bu iki server im nlarını izh r itmesi H zret-i Eb -Bekr im n get rd kten  o ra oldu ı

¹¹⁹ N ve K'd "ra ıyall hu  anh" c mlesi yok.

¹²⁰ Ama hak ve ger  i getiren ve onu tasdik edenler var ya. Kur'an, Z mer suresi, 53. Ayet.

¹²¹ Bu kelime K ve N'd  yok.

¹²² Bu iki kelime M'd  yok.

¹²³ Salat  selam ibaresi M ve N'd  yok.

¹²⁴ Bu kelime K ve N'd  yok.

¹²⁵ Bu iki kelime M'd  yok.

daḥī muḳarrerdır. (2a)Pes bu te’vīl ile “evvel men āmene bī Ebū-Bekr” yerindedir ve Ḥazretiñ şallāhu ′aleyhi ve selleme miḥrāb-ı şerīfnde evvel īmamet iden ve minber-i münīfnde evvel ḥıṭābet iden Ebū-Bekr Şıddīḳ idügi müttefeḳun ′aleyhdır.

Faşlun fī İslāmihī rażıya ′llāhu ′anh

Ve erzıyāhu¹²⁶ şaḥābeden naḳıldır ki Ebū-Bekr’iñ İslāmı semādan nāzil olmuş vechi şebīh idi. Zırā zamān-ı cāhiliyyetde Şāmda ticāret üzre iken bir vāḳı’a görüp Baḥīra¹²⁷ adlu bir rāhibe vāḳı’a[y]’ı ′arz itdikde ḳandansın deyu su’āl idicek, Mekke ḳavmim didi,¹²⁸ [3a] ḳanḳı ḳabīledensin /4a/ deyüp, ḳabīle’-i Kureyş’den idügin ma’lūm idicek müjde idüp¹²⁹ beşāret olsun ki ḳavmiñden yakında bir ulu peygamber zühūr ider.Ḥayātında vezīrī ve memātından soñra ḥalīfesi olsañ gerek ve ol āḥir zaman peygamberi ḥātemü’l-enbiyā olsa gerek deyu ta’yīn itmişdi. Ḥazret-i Şıddīḳ’da rażıya ′llāhu ′anh bu sırrı şadr-i şerīfnde gizlemişdi. Ol zaman ki Ḥabīb-i Ekrem’e nübüvvet virilüp da’vet-i İslāma şuru’ buyurdılar Ḥazret-i Ebū-Bekr eyitdü ki yā Muḥammed iş bu da’vā ki idersün buña şāhidüñ varmı. Yā Ebā-Bekr Şam ilinde gördüğüñ ru’yā saña şāhit yitmez mi deyu cevap viricek ḳaṭ’an tereddüt itmeyüp “Eşhedü en-lā-ilāhe illa ′llāh /4b/ ve eşhedü enneke Muḥammeden ′abdühü ve Rasūlüh” deyüp Ḥazret ile mü’āneḳa ḳılup iki mübārek gözlerinin arasın taḳbīl itdi rażıya ′llāhu ′anh.

Beyt

Ḥıdmet-i Aḥmed’de evvel ol¹³⁰ ḳuşanmışdur niṭāḳ

Her işinde sābikīdī dīmedī bir işde lā

Faşlun fī ba’zı’l-eḥādīşī’l-vārideti fī-fazlıhi rażıya ′llāhu ′anh

‘An Enes bin Mālīk rażıyallāhu ′anh ḳāle, ḳāle Rasūlu’l-lāhi [3b] şallallāhu ′aleyhi ve sellem “innī le’ercū li ümmetī fī cehennem li Ebī Bekrin ve ‘Umer

¹²⁶ K ve N’de bu kelime yok.

¹²⁷ M: Behura.

¹²⁸ M’de yok.

¹²⁹ Bu iki kelime K ve N’de yok.

¹³⁰ M: Cümle işinden muḳaddem ol.

raẓıya'llāhu ʿanhūmā mā ʿercū lehūm fī ẓavli lāilāhe illa'lāh.” Yaʿnī taḥḳīḳan ben ümmetim içün umaram Ebū Bekr'ile ʿÖmer'i sevdükleri ḥuṣūşunda anlar içün kelimeʿ-i şehādetden umduğımı.

ʿAn Zeyd bin Şābit **(2b)** ẓāle, kāle Rasulu'llāh şallallāhu ʿaleyhi ve sellem **/5a/** “evvele men yuʿfī kitābehū bi yemīnihi¹³¹ min hāẓihi'l-ümmeti ʿUmer binnnü'l-Ḥaṭṭāb ve lehū şuʿāʿün ke-şuʿāʿı'ş-şemsi, feḳīle lehū fe eyne Ebū-Bekr'in yā Rasūlallāh. Feḳāle heyhāt zeffetehū'l-melāʾiketü ile'l-cenān.” Yaʿnī kıyamet gününde bu ümmetden kitāb evvel sağ eline virilen ʿÖmer olsa gerekdür ki ol kitābın şuʿāʿi güneş şuʿāʿı gibi ola deyu buyurdıklarında, şaḥābeden bir kimse yā Rasūlu'llāh yā ẓani Ebū-Bekr deyu suʿāl idicek, heyhāt Ebū-Bekr'i andan evvel melekler cenān da ḥūri kuçmağa aldılar gitdiler deyu cevāb buyurmuş olur.

ʿAn ʿAbdu'llāh el-Muḥāribī bir kimse ölmelü oldı telḳīn idüp lā ilāhe illa'llāh di didiler, **/5b/** cevab virdi ki bu kelime[y]ʿi dimege ẓādir degülem, didiler ki sebep nedir. Didi ki Ebū-Bekr-ile ʿÖmer'i sevmeyüp anlara ḥāşā şetm idenler-ile bir zaman tırmış ve **[4a]** oturmuşdım, şimdi anuñ nekbeti dilümi ol kelime[y]ʿi dimege ıoymaz e'l-ıyāze bi'llāh.

Enes raẓıya'llāhu ʿanh Rasūl-i Ekrem'den rivāyet ider ki, buyurmuş. Taḥḳīḳan ḥalḳuñ¹³²benüm üzerime iḥsān yönünden ulusı Ebū Bekir'dir ki bañā ʿĀʾişe-i Şiddīḳ gibi kızın virdi ve mālında beni kendü-yile berāber kıldı ve benimle ğarda yār oldı. Üzerine binüp hicret¹³³ etdüğim nāḳa da¹³⁴ ānun malındandır ve müezzınim Bilāl'de anun malındandır. Pes Ebū-Bekr'i sevmek ve aña şükr itmek ümmetim üzerine vācibdir raẓıya'llāhu ʿanh ve erzāhu.¹³⁵ Muʿāz bin Cebel raẓıya'llāhu ʿanh rivāyet **/6a/** ider ki Ḥazret-i sallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlardır, Kıyāmetde Ḥazret-i Ḥaḳ celle şānühü¹³⁶ emr ide ʿarşın önünde iki minber kurulup birisinde Ḥazret-i İbrāhīm ve birinde ben oturam ve bu iki minber arasında bir kürsi ıonulup yār-ı ğarım Ebū Bekr-i Şiddīḳ otürdukda bir nidā gele ki, ne gökcekdir şol Şiddīḳ'uñ ḥāli ki Ḥalīl ile Habīb arasında ola raẓıya'llāhu ʿanh.

¹³¹ K'de bu kelime yok.

¹³² M'de bu kelime yok.

¹³³ K ve N: Ğaza.

¹³⁴ K ve N: Deve.

¹³⁵ N'de yok.

¹³⁶ M'de bu iki kelime yok.

taayanmış mescide dāhıl oldılar ve buyurdılar ki, “hākezā üdhulü’l-cennete cemī’an.” Ya’ni bu üçümüz cennete böyle giruruz¹⁴⁶

Faşlün fî cūdhî ve sehā’ihî ve isārihi¹⁴⁷ fevka’l-‘ādeti

Ḥazret-i [5a] ‘Ömer rażıya’llāhu ‘anh rivāyet ider ki bir gün Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bize ceş-i ‘usratde şadağa ile emru’llāh¹⁴⁸ itdiler ittifākan benimde vüs‘atim zamani idi göñlümden geçdi kim¹⁴⁹ her zaman Ebū-Bekir qarındaşım şadağa huşuşunda cümlemüzden eyü deprenürdi, amma bu def‘a ben andan ziyāde idem. Pes mālumuñ nışfın getürdim Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki, yā ‘Ömer ehl-i beytiñe ne alı koduñ. Didim ki yā Rasūla’llāh bir bu kadarın alı kodum, /7b/ Bu eşnāda Ebū-Bekr cümle mālın getürüp Ḥazret-i şallāhu ‘aleyhi ve sellem yā Ebā-Bekr ehlüñe ne alı koduñ didikde, yā Rasūla’llāh ehlüme Allāh’ı ve Rasūlini kodum deyicek Ḥazret-i şallāhu ‘aleyhi ve sellem¹⁵⁰ “mā beynekümā mişle mā beyne cevābekümā” deyu buyurdılar. Ya’ni ikiñüzüñ arasında olan (3b) fark cevābınız arasında olan fark gibidür. Pes Ebū-Bekr’e hiç bir emrde teḳaddüm itmek ümīdin kesdüm.¹⁵¹

Naḳıldir ki İslāma geldikleri gün kırk bin aḳçe nakdleri bulundu, cümlesin şükr-i İslāmiçün ol gün taşaddük eyledi rażıyallāhu ‘anh.¹⁵² Naḳıldir ki, Ebū-Bekr rażıya’llāhu ‘anh Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳatında oturmuşdı bir ḳıldan abā giyüp gögsünü [5b] bir yoğun iple bir nice yerde bağlamışdı. Cebrā’ıl-i¹⁵³ Emīn ‘aleyhisselām¹⁵⁴ nāzil olup bu ḥāl üzre Ebū-Bekr’i gördükde /8a/ buyurdu,¹⁵⁵ Ebū-Bekr’i bu hey‘etde gördüğüm yoğunı deyu su‘āl idicek, Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yā qarındaşım¹⁵⁶ Cebrā’ıl Ebū-Bekr cümle mālın ḳablel fetḥ benim yolumda isār idüp ‘abādan gayri nesnesi yokdur deyicek Cebrā’ıl-i¹⁵⁷ Emīn didi ki,

¹⁴⁶ Hākezā’dan sonrası buraya kadar M’de yok.

¹⁴⁷ M’de yok.

¹⁴⁸ K ve N: Emr.

¹⁴⁹ K ve N: Ki.

¹⁵⁰ Ḥazreti’dan itibaren buraya kadar K ve N’de yok.

¹⁵¹ K: Kesdi.

¹⁵² Bu dua K ve N’de yok.

¹⁵³ K: Cibril.

¹⁵⁴ Selam ibaresi K ve N’de yok.

¹⁵⁵ K ve M’de yok.

¹⁵⁶ K’de yok.

¹⁵⁷ K: Cibril.

ben bu huşuş için geldim Allāh saña selām idüp didi ki, Ebū-Bekr kuluma benden selām idüp şorsun ki bu fakrında benden rāzımıdır yohsa sāhıt mıdır. Pes Hāzret-i şallallahu ‐aleyhi ve sellem dönüp Ebū-Bekr’e buyurdi ki, ya Ebā-Bekr¹⁵⁸ Hāzret-i Rabbū’l-‐ızzze celle ve ‐alā¹⁵⁹ saña selām idüp benden bu fakrında rāzımıdır yoksa degülmi deyu buyurmışlar deyicek, ağlayup Ebū-Bekr kimdir ki Rabbisine sāhıt ola ben Rabbimden rāzıyım ben Rabbimden rāzıyım ben Rabbimden /8b/ rāzıyım¹⁶⁰ rāzıyallāhu ‐anh.

Nakildir ki bir gün Ebū-Bekrin bābına bir sāl gelüp şeyen lillāh¹⁶¹ suāl itdikde virmege daḥī bir nesne bulunmayup egnindeki ḳamīṣī ḳapu ardından sāl ile virüp kendü bir ṣalı egnine alup ‐ibādete [6a] meşḡul idi. Be-¹⁶²nā ḡah Cebrā’il-i Emīn bu hey’et üzre bir ṣalı bürünüp Hāzret geldükde Hāzret-i şallallāhu ‐aleyhi ve sellem, yā ḳarındaşım ne ḥāletdir seni bu hey’etde görmüş degülem deyicek, yā Muḥammed benim hey’ete girdüğümü aceblemeñki Allāhu te’ālā¹⁶³ cümle gök melekleri bu hey’ete girmeye emr eyledi ki el-‐ān Ebū-Bekr bu hey’etdedir, rāzıyallāhu ‐anh.

İbn-i ‐Abbas’dan nakildir ki Hāzret-i şallallāhu ‐aleyhi ve sellem bir gün Ebū-Bekr-ile ‐Ömer rāzıyallāhu ‐anhümā buyurdılar ki, meleklerde ve enbiyālarda sizūñ¹⁶⁴ misliñizi ḥaber /9a/ vireyim mi, belī dididler. Eyitdi¹⁶⁵ yā Ebū-Bekr senūñ mislūñ Mikā’ıl’e benzer ki Allāh ḳullarına hiç raḥmetinden ḡayrı nesne ile gelmez ve enbiyāda mīṣālūñ Hāzret-i İbrāhīm’e benzer ki ḳavmi kendüyi tekzīb idüp oda¹⁶⁶ atdıḳdan şofıra şefḳat ḡalebe idüp, “femen tebi’ani fe inneḥū minnī ve men ‐aṣānī fe inneke Ğafūrun Raḥīm.”¹⁶⁷ Ya’ni yā Rab bana tābi’ olanlar ḥod¹⁶⁸ (4a) bendendir. Ammā ‐āsī olanlarada yargılayıcı ve esirgeyicisin¹⁶⁹ didi. Ve yā ‐Ömer senūñ

¹⁵⁸ M’de yok.

¹⁵⁹ Bu iki kelime K ve N’de yok.

¹⁶⁰ Rabbimden kelimesi K ve N’de bir defa geçiyor.

¹⁶¹ M’de yok.

¹⁶² K ve N’de yok.

¹⁶³ Allah lafzı K’de yok.

¹⁶⁴ K’de yok.

¹⁶⁵ M ve N’de “beli”den itibaren buraya kadar yok.

¹⁶⁶ K ve N: Ateş.

¹⁶⁷ Artık kim bana uyarsa işte o, bendendir. Kim de bana isyan ederse.... Gerçekten sen günahları bağışlayansın, Rahımsin. Kur’ân, İbrahim suresi, 36. Ayet.

¹⁶⁸ N’de yok.

¹⁶⁹ M: Ğafūr Raḥımsin.

mîşālūñ Cebrā’îl’e benzer ki Allāh ‘adüvlerine muttaşıl ‘azāb ve şiddet ve be’s getürmededir. Ve enbiyāda mîşālūñ Hāzret-i Nūh’a beñzer ki a’dā-yı dīne ğāzab idüp “Rabbi lā tezer **[6b]** ‘ale’l-arzı mine’l-kāfirīne deyyāran”¹⁷⁰ didi. Pes bu iki serverüñ birisinün ‘āmmē-i hālķa şefķatinden /9b/ ve birisinün a’dā-yı dīne şiddetinden ħaber virmiş oldılar, rażıyallāhu ‘anhumā. Çünki ol kāne şıdkuñ māl îşārından beyān olundu. Kulaķ tut¹⁷¹ cān ve baş îşārından bir zerre ‘ayān idem.

Naķildir ki bir gün¹⁷² Faķr-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem fermān-ı Hūdā birle Mekke’den hicret diledi benimle bu yolda kim hem-rāh olur ve cān u başa kim kıyar deyicek cümleden Hāzret-i Ebū-Bekr rażıyallāhu ‘anh¹⁷³ teķaddüm idüp atam anam malım canım cümle yoluña fedā yā Rasulallāh bu ħıdmete ben ķuluñı ķabūl eyleñ deyu ilticā ve teżarru’ idicek, Hāzret ķabūl buyurup gice ile māh [u] keyvān gibi seyr eylediler ve Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi şakınup ardına ve kāh önüne, kāh şaġına, kāh solına geķerdi ve kāh Hāzret’i omuzına /10a/ alup kendü ayaġı barmaķlarınıñ üzerine başardı, tāki a’dā izlemesün deyu. Ve bu eşnāda Hāzret buyurdılar ki, yā Ebā-Bekr ne ıztırāb çekersin kendü nefsüñ içünmi ķorkarsın. Cevāb virdi ki, hāşā ki bu yolda Ebū-Bekr canını ķayıra ve lākin yā Rasulallāh **[7a]** senüñ mübārek cesediñden bir ķıla ħalel gelme deyu ħavf iderin ki biñ benüm gibeñüñ başı düşmek yekdir. Sen mi‘mar-ı dīnüñ bir şa‘rası düşmekden. Hāzret cevāb virdi ki, “lā taħzen inne’llāhe me‘anā”¹⁷⁴ Kāķan ġāra geldiler Ebū-Bekr rażıyallāhu ‘anh didi ki, yā Rasūlallāh şabr idüñ evvel ġāra ben ķuluñ girsün tāki¹⁷⁵ sibā‘u hevāmmdan eger mūrī var ise żararın Ebū-Bekr görsün deyicek. Hāzret izin virüp girdiler /10b/ ve gördiler ki bir ġār-ı künc-i ġāmüm ve me‘vāyı zātī’s-semūmdur. Eger çi ħayyāt ve ‘aķārib bi-şümār idi. Lākin Ebū-Bekr’i gördükde her biri tāru mār olup şuķbesine girdiler. Pes Ebū-Bekr **(4b)** tedārik idüp eynindeki mübārek cūbbesin pāre pāre idüp ol delükleri tuddı. Lākin¹⁷⁶ bir delük bāķi ķaldı, ana pāre yetmedi. Pes anı mübārek ayaġıyla tutmaķ murād idüp Hāzret’i getürüp tā şabāħ olunca ayaġın ol delüğe tuddı. Çün şabāħ olup Ebū-Bekr’iñ cūbbesin eyninde

¹⁷⁰Nuh, Ya Rabbi dedi, yeryüzünde dolaşan bir tek kâfir bile bırakma. Kur’an, Nuh suresi, 26. Ayet.

¹⁷¹M’de yok.

¹⁷²K ve N: Çünki.

¹⁷³Bu dua M ve N’de yok.

¹⁷⁴Hiç tasalanma, zira Allah bizimle beraberdir. Kur’an, Tevbe suresi, 40. Ayet.

¹⁷⁵K: Nā ġah

¹⁷⁶M’de yok.

görmeyicek Hâzret-i şallallāhu ‐aleyhi ve sellem kani cübbeñ noldı deyu suâl idüp, yâ Rasulallāh yolunda cübbe[y]i çāk idüp ‐akārib u mār deliklerin tuddum deyu cevāb viricek. Hâzret-i şallallāhu ‐aleyhi ve sellem mübārek ellerin qaldırup /11a/ [7b] “Allāhümme icʿal Ebā Bekr’i maʿī fī deracetī yevme’l-kıyāmetī” deyu duʿā eyledi. Ve nakildir ki bu eṣnāda Hâzret-i şallallāhu ‐aleyhi ve sellem Ebū-Bekr’in vechinde teḡayyur görüp vechinden suâl itdikde kıṣṣa[y]ı taqrır idüp cümle delikleri tuddum lākin cübbe pāresi bir delüḡe vefā itmeyüp aña ayaḡım dıkmışdım bir kaç saʿaddir ki bir efʿī gelüp ayaḡımı şoḡar ve ḡorḡarım ki ayaḡımı gidersem gelür çıkar, sen zāt-ı laṭīfa bir ḡararı yeter deyicek, “ḡille beynehū ve beynī” deyüp ayaḡın delükden giderdükde hemān bir efʿī persim ve ruʿyeti mūcib ḡuzn u ḡam zāhir olup¹⁷⁷ Hâzret-i şallallāhu ‐aleyhi ve sellem, yâ efʿī benim yār-ı ḡarımī ve refīḡ-ī esfārımī ve vākıf-ı esrārımī Haḡʿdan teālādan¹⁷⁸ tūḡā ve benden¹⁷⁹ ḡayā itmeyüp niḡün semm-i cefayla bir belā etdiñ deyu ḡıṭāb-ı ıṭāb idicek, /11b/ cevaba müteṣaddī olup didi ki, eyā ḡabīb-i Raḡmān ve nebiyy-i ins u cān senūñ ʿāṣıḡuñ hemān insān deḡildir, belki zümreʿ-i ḡayvan da senin tufeyl-i müṣṭāḡuñdır. Ben ḡuluñ bir çok yaṣlu ve çok baṣlu ḡayvān ve insandan nice[y]i ḡayātından dūr itmiş bir ḡayye idim, lākin bir uludan senūñ evṣāfiñ işidüp ʿāṣıḡ ve dīvāneñ olmuṣdum ve bu ḡarı miḡnet-ābādı yümñ-i ḡudumuñla şuffeʿ-ı şafā [8a] ideceḡuñ bilmişdim. Pes tūl-i zamandır ki ben mār-ı bī-mār, iş bu ḡarı¹⁸⁰ miḡnet-i meʿvā idünüp leyl u nehār yollarıñ gözedürdüm. Tāki ṭalʿatıñ tiryāḡın semm-i mücrime¹⁸¹ merhem ve derdime emsem ideydim. Çünki esʿad-ı evḡātda bu ḡar-i pūr-ḡalāmda Şiddīḡʿuñ şubḡ-ı şādıḡ gibi zāhir olup /12a/ ʿaḡabince devletüm ḡüneṣi ṭoḡdı. Amma ne ḡāṣıl ki Şiddīḡʿuñ şubḡ-ı kāzib gibi yine ḡāʿil oldu. Aña bināʿen ḡavf ve ḡaya (5a) ben ḡuluñdan zāʿil olup bu küstaḡlıḡ benden vākıʿ oldu deyu ʿözr itdikde Hâzret-i şallallāhu ‐aleyhi ve sellem ḡayyenūñ ʿözrini ḡabul idüp Ebū- Bekr’iñ raḡıyallāhu ʿanh cerāḡat-ı semmi yerine lūḡābi rāḡatın merhem idüp şifā buldı.

Ve daḡī naḡildir, ḡarda nice zaman ki eḡlendiler Ebū-Bekr’e ʿaṭṣ ḡalebesile ḡarāret ʿarız olup Hâzret-i şallallāhu ‐aleyhi ve selleme ʿarz itdükde yâ Ebā-Bekr çık

¹⁷⁷ ḡille beynehūʿden itibaren buraya kadar Mʿde yok.

¹⁷⁸ M ve N ʿde yok.

¹⁷⁹ Bu iki kelimenin Kʿde üzeri çizilmiş.

¹⁸⁰ Mʿde yok.

¹⁸¹ M: Hücuma.

ğārīñ ağzında ki nehirden iç deyu buyurdılar. İmtisālen li'l-emri¹⁸² çıkup gördüki bir ırmağ akar kıardan hem sovuğ hem aq ʿaselden ahlā miskden rāyihāsı eṭib idi. Pes içüp geri geldükde, yā Rasulallāh bu ne āb-ı hayaddır ki, bu raʿs-i /12b/cebelde cārī olmuş [8b] mişlin kimesne görmemiş deyicek, cevāb buyurdılar ki neʿam yā Ebā-Bekr bu ırmağ dünya enhārından değildir, belki Hāzret-i Razzāk-ı muṭlağ celle şānühü enhār-ı cennete müʿekkel olan meleğ buyurdılar ki, ta Cennet-i Firdevsʼden bir nehir icrā idüp iş bu ġārīñ ağzında aqa ve Ebū-Bekr andan içe. Pes Ebū-Bekr ferağdan bükā idüp, ya Rasūlallāh atam anam saña feda olsun Ebū-Bekrʼiñ Allāhʼu teʿālā katında bu kadar mertebesimi vardır ki, anıñçün Mekke ṭāğında cennet ırmağlarından bir ırmağ aqıda didikde, Hāzret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem neʿam yā Ebā-Bekr Allāh katında dahī ziyāde kıadriñ vardır. Şol Allāh haqqı-çün¹⁸³ ki beni haqqıla ḥalqa nebī gönderdi saña buğz iden kimesne cennete girmez, eger yetmiş nebī /13a/ ʿameli kadar ʿameli de olursa deyu buyurdılar, rażıyallāhu ʿanh.

Enesʼden nakildir ki Fahr-i ʿālem şallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlar, miʿrāc gicesi¹⁸⁴ Cebrāʾīlʼe suʾāl etdüm ki, rüz-i kıyāmetde ümmetiñ cümlesine ḥisāb olurmu, cevāb virdiler ki yā Muḥammed ümmetiniñ cümlesine ḥisāb vardır illā Ebū-Bekrʼe yokdur ki,¹⁸⁵ Ebū-Bekrʼe denile ki yā Ebā-Bekr sen ḥisābsüz yūri cennete [9a] git, cevāb vire ki cennete girmem tāki dünyāda beni sevenler benimle bile girmeyince rażıyallāhu teʿālā ʿanh. İbn-i ʿÖmerʼden nakildir rażıyallāhu ʿanh Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlar ki, Ebū-Bekir dünyāya geldikde Hāzret-i Haq celle şānühü Cennt-i ʿAdnʼe ikbāl idüp buyurmuşlar ki, yā Cennet-i ʿAdn ızzetim ve celālim haqqıçün sana bu toğan oğlanı sevenden ġayrısın /13b/ıkomayam rażıyallāhu ʿanh. Ebū-Saʿīd¹⁸⁶ Hūdriʼden nakildir ki, rażıyallāhu ʿanh Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlar benim (5b) gök ehlinden iki vezīrim vardır, biri Cebrāʾīl ve biri Mīkāʾil ʿaleyhimeʼs-selām.¹⁸⁷ Ve yer ehlinden iki vezīrim vardır, biri Ebū-Bekr ve biri ʿÖmer rażıyallāhu ʿanhümā. Şadeqaʼdan nakildir ki Hāzret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥışāl-i ḥamīde üç yüz

¹⁸² Mʼde yok.

¹⁸³ M: Rasulullah haqqı-çün.

¹⁸⁴ M: Leyletüʼl-miʿrāc.

¹⁸⁵ M: Ebū Bekirʼden ġayrısına suʾāl vardır ammā.

¹⁸⁶ N: Ebū-Bekr Hūdriʼden.

¹⁸⁷ Dua ibaresi M ve Nʼde yok.

altmışdır deyu buyuduklarında Ebū-Bekir razıyallāhu ʿanh suʿāl etdi ki, hiç bu cümleden Ebū-Bekir’de varmıdır, cevāb buyurdılar ki bu cümle hep sende vardır, henīʿen leke yā Ebā-Bekr. Yaʿni seniñçün mübārek olsun.¹⁸⁸

Naķildir ki Fahr-i ʿālem şallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlar ki, dīn-i İslāma Ebū-Bekr ve ʿÖmer vücūd-ı insana göz ve kulaķ yerine düşmüşlerdir, nitekim vücūd-ı insān semʿ ve /14a/ başara nice muhtāc ise [9b] dīn huşuşunda bu ikisine böyle ihtiyāc vardır razıyallāhu ʿanhümā.

Ebū-Hureyre’den razıyallāhu ʿanhüm naķildir ki Seyyid-i veled-i Ādem şallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlar ki, dünya göğünde seksen biñ melek vardır. Kıyāmete dek añların¹⁸⁹ tesbīhı, Ebū-Bekr-ile ʿÖmer’i sevenler için istigfār itmekdir, Allāhümme erzüknā. Ve ikiñci gökde yine seksen biñ melek vardır, anlārıñ virdi, Ebū-Bekir-ile ʿÖmer’e buğz idenlere laʿnet itmekdir, el-ʿıyāze billāh, razıyallāhu ʿanhümā. Naķildir ki Hāzret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlar, Allā u teʿālā celle şānühü rüz-i ferdā¹⁹⁰ ʿāmmē-i halka bir tecelli ide ve Ebū-Bekr’e başka tecelli ide, iclālen ve taʿzīmen leh,¹⁹¹ razıyallāhu ʿanh. Naķildir ki Hāzret-i şallallāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlar, eger maḥlūkdan bir kimse[y]i dost tutmalı /14b/ olsam Ebu-Bekr’i ḥalīl edüneydüm. Ve lākin Ebū-Bekr şaḥābemdir ve ḥalīlim Allahu teʿālā celle ve ʿālādır.¹⁹² Naķildir ʿĀʾiše-i Şiddīk’a razıyallāhu ʿanhā babası Ebū-Bekr Şiddīk’uñ meraż-ı mevtinde ḥāzıra olduğda vaşıyyet idüp buyurdılar ki, ʿĀʾiše umūr-i müslimīne vāli olaldan beru, beytū’l-māl-ı müslimīden bi-ğayri vechin bir dinār ve bir dirhem¹⁹³ almamışdırım.¹⁹⁴ Seddi-cū olacak kadar taʿāmıdan yidim ve yoğunca¹⁹⁵ libāsların [10a] giydim bunlardan gayrı ḳalīl ve keşīrden, beytū’l-māle müteʿallik bende nesne yokdur. İllā şol ʿabd-i Habeşī ki, hıżmet ider ve ol bir devecik ki şu çeker ve bir ḳatīfe pāresi. Kaçan Ebū-Bekr’iñ cānı- zaʿīfi bu cism-i nā-tevānından müfāraķat ide. Bu üçün emīrel-müʾminīn

¹⁸⁸ Cümlelerin başından itibaren K ve N’de yok.

¹⁸⁹ M: İlā yevmi’l-ḳıyāmet.

¹⁹⁰ K ve N: ḳıyāmet günü.

¹⁹¹ N: Ecelen leh.

¹⁹² M: Ḥalīlullāh, n’de ise sadece Allah.

¹⁹³ N: Ḥabbe.

¹⁹⁴ K ve N: Almamışdırım.

¹⁹⁵ N: Bunca.

‘Ömer’e teslim eyle, beytü’l-mâldır yerine şarf ide. Hâzret-i ‘Âyişe eydür¹⁹⁶ razıyallâhu ‘anhâ /15a/ eydür,¹⁹⁷ kaçan ‘âlem-i âhirete rihlet etdiler. Vaşıyyetlerin tutup ol gulâmî ve nâka[y]’i ve kaṭîfe[y]’i Ömer Hâzretlerine razıyallâhu ‘anhüm irsâl eyledim. Hızmetlerine varup ahvâl ma‘lûmları oldukda, bükâ-i şedîd ile bükâ idüp, (6a) Allâh saña rahmet ide¹⁹⁸ yâ Ebâ-Bekr razıyallâhu ‘anh, senden sonra gelenleri zahmete koyduñ deyu merşiye idüp, gulâmî, nâka[y]’ı ve kaṭîfe[y]’i, beytü’l-mâl için zabṭ olmağa emr itdüklerinde, ‘Abdürrahmân bin ‘avf hâzır idi, te‘accüb idüp yâ Subhânallâh Ebû-Bekr’ün ‘ıyâline bir ‘abd-i Habeşî ve bir şu devesini ve kıymeti beş dirhem olan kaṭîfe pâresini çok mı gördüñüz didi. Hâzret-i ‘Ömer buyurdılar ki, /15b/ yâ ‘Abdürrahmân ye maşlahat nedir. ‘Abdürrahmân didi ki, giru red eyleñ varup ‘ıyâli nef‘alansun.¹⁹⁹ ‘Ömer didi ki şol Allâh [10b] haḳḳıçün ki, Muḥammed’i haḳ peygamber göndermişdir, ben vâlî oldukça bu olmaz ki, Ebû-Bekr qarındaşım hîn-i mevtinde ‘uḳûbet-i Haḳdan havf idüp,²⁰⁰ huḳûḳ-ı beytü’l-mâlile huḳûr-ı Haḳḳ’a varmayum deyu baña²⁰¹ göndere, ben mezâlimden hâzer itmeyüp, ve huşûmet-i Haḳ’dan havf eylemeyüp geru gönderem. Meger ‘Ömer ölmese mi gerek, el-mevtü akrabü minnî.

Ve müddet-i hılâfetleri iki yıl, egerçi artuḳ eksük²⁰² rivâyetde vardır. Ve sinnî şerîflerî altmış üçdür ve sinn-i Rasûldür. Hicretin on üçünde cemâziye’l-evvelînün yegirmi ikisinde /16a/ ‘ıṣâyile mağrib mâ beyni civâr-ı Haḳḳ’a²⁰³ göçdiler. Nakıldır ki Hâzret-i Ebû-Bekr razıyallâhu ‘anh vefât etdikde Medîne’-i Münevver’enün içi bükâyile ṭoldı, halka dehşet²⁰⁴ gelüp Habîb-i Ekrem’in şallallâhu ‘aleyhi ve sellem intikâlinde olan hâlet zuhûr etdi. Ve bir rivâyetdir ki, imâm-ı ‘Alî razıyallâhu ‘anh vefâtın istimâ idicek sür‘at-ile ağlayuraḳ gelüp, Hâzret-i Ebû-Bekr’in hücresi kapusunda edeb birle turup, esselâmu ‘aleyke yâ ḫalîfe’-i Rasûlullâh deyu selâm virüp hıṣâl-i ḫamîdesinde merşiye okuyup şaḫâbe ağlaştılar. Ve teberrüken imâm ‘Alî’nün merşiyesin naḳl idelim.

¹⁹⁶ M ve N’de yok.

¹⁹⁷ K ve M’de yok.

¹⁹⁸ M’de yok.

¹⁹⁹ M: Nafaḳalansun.

²⁰⁰ M’de yok.

²⁰¹ M: Bu yana.

²⁰² K’de yok.

²⁰³ K: Raḫmete.

²⁰⁴ K: Vaḫşet.

Buyurmuşlar, fe kâle ʿAlī rażıyallāhu ʿanh [11a] “rahımeke’llāhu yā Ebā-Bekr, kün-te evvele’l-kavmi islāmen ve ekmelehüm imānen ve aḥvefehümü’llāhu teʿālā ve eşeddehüm /16b/ yakīnen ve aʿzamehüm ğinen ve aḥveṭahüm ʿalā Rasūlullāhi ve aḥdeṣehüm ʿale’l-İslām ve āmenehüm ʿalā eşḫābihī ve aḥsenehüm şohbeten ve efzalehüm münkabeten ve ekşerahüm sevābika ve erfeʿahüm deraceten ve ekrahbehüm min Rasūlullāhi meclisen ve eşbehehüm bihī hüden ve ḥulḳan ve semten ve fiʿlen ve eşrafehüm menziletten ve ekramehüm ʿalennebiyyi şallallāhu ʿaleyhi şalʿam²⁰⁵ ve evtekahüm ʿindehū fecezāke’llāhu ʿani’l-islāmi ve ʿan Rasūlullāhi ḥayran şaddekahū ḥıne kezebūhu (6b) fesemmāke’llāhu²⁰⁶ şıddıķan. Feķāle Kerreme’llāhu vecheh. Vellezi cāʿe bi’ş-şıdkı Muḥammed’in şallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve şaddeķa bihī Ebū-Bekri’s-şıddıķ aʿṭaytehu ḥıne beḥilū ve ḳumte meʿahū ḥıne ḳaʿadū ve şohbetehū bi aḥseni’ş-soḥbeti ve ānısetehū ḥıne’l-gurbeti ve kün-te ḡānī işneyini f’ıl-gāri ve refıķahū /17a/ fi’l-esfāri, seyyimen fī mevāṭını’l-bevāri ve kün-te mimmen ünzilet ʿaleyhi’s-sekīnete ve ḥaleftehū fī ümmetihī eḥseni’l-ḥılāfete, ḥıne irteddennāsi ve ḳumte bi dīni’llāhi ḳıyāmen, lem yeḳum ḥalıfeteḥū nebiyyin mişleḥū ḳaṭṭun.Ḳavıte ḥıne zaʿufe eşḫābehū ve nehiḫte ḥıne vehenū ve lezimte minhāc-i Rasūlullāh ve kün-te ḥalıfete ḥaḳķan, lem tenāzeʿa bi zeʿmi’l-münāfıķın ve [11b] şāra’l²⁰⁷-fāsıķın ve ğayzi’l-kāfırın ve kerıhe’l-ḥāsıdın,ḳumte bi’l-emri ḥıne feşılū ve neṭaķte bi’l-ḥaḳķı ḥıne ḳabişū ve meżayte binürı’llāhi iz veķıfū ve ettebeʿūke fehedū ve kün-te eḥfezahüm şavten ve eṭvelehüm şamten ve aşvebehüm münṭıķan ve ebleġahüm kelāmen ve efşāhüm selāmen ve ekşerahüm ināʿeten ve eşraḥahüm ḳalben /17b/ ve eşeddehüm ʿaḳlen ve aʿrafehüm bi’l-umuri, kün-te bi’l-müʾminīne eben raḥımen ve şārū ʿaleyke ʿıyālen, teḥammelte eşķālen mā ʿanhū zaʿufū ve ḥafızte mā ezāʿū ve raġıpte mā ehmelū ve şekerte iz heliʿū ve şabberte iz ceziʿu, fe edrakte āşāra mā ṭalebū ve nālū bel lem yeḫtesibū kün-te ʿale’l küffāri ʿazāben, vāşıyen ve li’l-müʾminīne ʿımāden ve ḥışnen, cemeʿte evābıķhüm ve eḫrazte sevābıķahüm lem tedḥaḫ ḥucceṭūke ve lem terʿa ḳalbüke ve lem teẗaf başıratūke ve lem tecīnū nefsiķe, kün-te ke’l-cebelū lā tüḥarrikehū’l-ʿavāşıfe ve lā yezılühū’l-ḳavāşıfe lem yekün lihümezeti fıke meṭmeʿ ve lā lilümezeti

²⁰⁵ M’de yok.

²⁰⁶ K’de Allah lafzı yok.

²⁰⁷ N:Şaġāri’l-fāsıķın.

maḳṭa° ezza°ıfu ezzelilü °indeke ḳaviyyün ḥattâ eḥazte lehü'l-ḥaḳḳahü²⁰⁸ ve ḳaviyyü'l-°azîz /18a/ °indeke zelilün ḥattâ eḥazte minhü'l-ḥaḳ²⁰⁹ ve'l- °azîzü ve'z-zelilü fi'l-ḥukûmeti °indeke sivâ°ün. Şânüke şıdkun ve ḥaḳḳun. Ve ḳavlüke rifḳun ve şıdkun, emruke ihtiyâṭun ve ḥazmün²¹⁰ ve fi°lüke ciddün ve [12a] ḥatmün câhedte (7a) ve ḳad evzaḥate's-sebîle ve selekte fihi külli vâdin min keşirin ve ḳalîlin ve ḳavveyte'l-İslâme ve zaḥera emru'llâhi ve lev kerihe'l-müşrik. Sebaḳte vallâhu sebḳan ba°iden vettebe°te men be°udeke ittibâ°an şedîden ve füzte bi'l-ḥaḳḳı fevzen mübînen. Fe innâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci°ün.²¹¹ Razînâ °ani'llâhi ḳazâ°en ve sellimnâ lehü emruhü, len yüşâbe'l-müslimüne ba°de Rasûlullâhi bi mişli²¹² müşîbetüke ebeden. Kunte'd-dîne °izzen ve kehfen, veli'l-müslimîne ḥızzan ve emnen ve °ale'l-münâfiḳîne ğayzan /18b/ ve ḥuznen. Fe'lḥamdü li'llâhi lâ ḥarramnâ, Allâh'ı ecruke ve la ezallenâ ba°deke.

Fe lemmâ etemme Aliyyün merşiyetehü ve'l ḳavmü sâkitün.Ḳalü eşadeḳte yâ ibn-i °amm-i Rasûlullâh. Naḳildir ki Ebû-Bekr Şıddîḳ rażıyallâhu °anh²¹³ vaşıyyet itmişdi ḳaçan vefat itsem Ravza°-i Münevvere°niñ şallallâhu °alâ sâkinühâ mübârek ḳapusına varup nidâ eylen ki, yâ Rasulallâh yâr-ı ğarın Ebû-Bekr ḥucre°-i ḥâşînda bilece olmak ister icâzet varmı. Eger ḥucre°-i şerîf kendüden fetḥ olursa²¹⁴ devlet Ebû-Bekr'e, ḳurb-ı şerîflerinde benim için ḳabr-i müheyyâ²¹⁵ idüp defn idesiz. Eger ḳapu açılmazsa ḥacâlet ve ḥasâret Ebû-Bekr'e, hezâr ḥasret ile beni Baḳî°da defn eyleñ. Çünkü techîz ve tekfîn aḥvâli /19a/ görüldi. Vaşıyyet-i şerîflerñ [12b] icrâ idüp, kibâr-ı şaḥâbeden cemm-i ğafîr, vaşıyyetleri üzre nidâ itdükde hemân bâb-ı mübârek²¹⁶ açıldı ve hâtifden bir âvâz geldi ki “edḥilül-ḥabîbe ile'l-ḥabîb.” Pes şaḥâbe sevnîşüp ḥucre°-i şerîfede Rasûl-i Ekrem'ün şallallâhu °aleyhi ve sellem ḳible²¹⁷ tarafına ki, Ḥazret-i Ebû-Bekr'ñ mübârek başı Ḥazretiñ şallallâhu °aleyhi ve sellem şadr-i pür-envârı ḥızâsına gelmişdir, anda defn olındı,

²⁰⁸ M: Minhü'l-ḥaḳḳa.

²⁰⁹ Ve'l-ḳaviyyü'den itibaren buraya kadar M'de yok.

²¹⁰ M: Cezmün.

²¹¹ Biz Allâh'a aidiz ve elbette O'na döneceğiz. Kur'an, Bakara suresi, 156. Ayet.

²¹² M'de yok.

²¹³ Dua ibaresi M'de yok.

²¹⁴ K: Olur.

²¹⁵ M'de yok.

²¹⁶ M ve N'de sadece bab.

²¹⁷ K:Ḳibleden.

şallallāhu ʿalā Rasūlihī ve ʿalā źacīʿatihī²¹⁸ ve sâʿir-i aşhābihī ve ālihī ecmeʿin. Ve maʿlūm ola ki²¹⁹ Hāzret-i Ebū-Bekrʼiñ zikr olunan menākıb-ı haseneleri baħr-i feźāʾillerinden ҡatre deęildir. Lākin bu risālede²²⁰ bu miķtdār ʾimānı olanlara kāfīdir. Ziyāde tafşıl murād idenler ve bu naķilleri yerlū yerinden gōrmek /19b/ murād idenler *Bustānūʼr-Riyāz (7b)* ve *Reyhānūʼl-ʿIyāz* adlu kitāba ve *Şafveteʼş-Şufūf* adlu kitāba nazar etsün ki ҡanaʿat gele. Hemān²²¹ Hāzret-i Hāķ celle şānūhū cümlemizi taʿaşşub marāzından şaķlıya. Vallāhūʼl-hādī ve ʿaleyhiʼt-tūklāni ve lā ħavle ve lā ķuvvete illā billāhiʼl-ʿaliyyiʼl-ʿazīm...

El-bābüʼş-şānī fī menākıbıʼl-ħalīfetiʼş-şāniyeʼl-evvelū emīreʼl-mūʾminīn ʿÖmer ibnūʼl-²²²Hatṭāb rażıyallāhu ʿanh. Sebeb-i İslāmihi ve müddet-i ħılāfetihi [13a] ve ʿömrihi ve vefātihi ve defnihi fīʼl-ħucretiʼl-mezbūratū, nevveraʼllāhi ķulūbenā bi-nūrihī.

Amma nesebü şeriflerī; ʿÖmer binnūʼl- Hatṭāb bin Naķbel bin ʿAbdül-ʿIzz İbn-i Riyāħ bin ʿAbdullāh Razzāħ bin ʿAdī bin Kaʿb bin Leviyy. Pes neseb-i Rasūle şallallāhu ʿaleyhi ve sellem sekizinci atada ulaşur ki Kaʿbʼdır. Hāzret-i Ebū-²²³/20a/ Bekr Hāzret-i ʿÖmerʼden bir derece ķarīb olmış olur. Zīrā Şıddīķ rażıyallāhu ʿanh Mürreʼde cemʿ olmış olur. Mürre Kaʿb oęlıdır. Ve Hāzret-i ʿÖmerʼuñ kūnyeti Ebū-Hafşʼdır, laķab-ı şerifleri Fārūķʼdur. İslāma geldüęi gün yā Rasūlallāh ħaķ dīn āşikāre olmaķ gerek, bāṭıl dīn zāhir olup ħaķ dīn maħfī olmaęıñ ne vechi var didikde, Hāzret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem “ente Fārūķ yā ʿÖmer” deyu buyurdılar. Bu laķab ile meşhūr oldu. Ve bir vechi de gelse gerek inşāʾallāhu teʿālā. Fārūķ şīęaʾ-i mübāleęadır, ziyāde fark idici dimekdir. Ve Hāzret-i ʿÖmer ʾimāna geldikde rivāyet-i meşhūre üzre mūʾminler ricālde otuz toķuz idi. Bunlar ile erbeʿin tamām oldu. /20b/ Ve on bir de nisādan vardı. ķaķan kim erbaʿin oldu, ol gün [13b] “yā eyyūheʼn-nebiyyū ħasbūkeʼl-lāhu ve meniʼt-tebeʿake mineʼl-mūʾminīn”²²⁴ āyeti

²¹⁸ K ve N:Żacīʿihī.

²¹⁹ M: Oldu ki.

²²⁰ Mʼde yok.

²²¹ M:Hemā.

²²² K:Bin.

²²³ M:Ebā.

²²⁴ Ey Peygamber Allah sana ve sana tabi olan mūminlere yeter. Kurʼan, Enfal suresi, .64. Ayet.

kerimesi nâzil oldu ki, yâ Muhammed saña²²⁵ Allâh celle şânühü ve mü'minlerden saña tâbi^c olanlar kifâyet ider dimekdir.

Faşlün fî sebeb-i İslamihi rażıyallâhu ‘anh.

Rivâyetdir ki bir hamîs gicesi Hâbîb-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Ömer hakkında du‘â idüp “Allâhümme e’izzel-İslâme bi ehibbe’r-racüleyni ileyke,²²⁶ ammâ bi ‘Ömer ibnü’l-²²⁷Hatîb ve ammâ bi Ebî-Cehl bin Hışam.” Ya’nî yâ Rabbî (8a) şol iki kişiden saña kangısı sevgülü ise anuñla İslâmı ‘azîz eyle,²²⁸ deyu du‘â itmişlerdi. İrtesi şanâdîd-i Kureyş Harem’de olup iş bu Ebü-Tâlib yetimi Muhammed /21a/ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem zühür idüp āba ve ecdādımız dînin ibtâl ider. Eşnāmımıza lâ yezurru ve lâ yenfe‘u deyu şeti ider.²²⁹ Ğayret mi dir ki yâ ‘Ömer kudret ve heybetüñ var iken eşnâme nuşret idüp anı öldürmeyesin deyu tahrîk itdüklerinde cāhiliyyet ırkı müntefih olup,²³⁰ hamıyyet-i nādānî birle kılıcın takınup Rasûl-i Ekremşallallâhu ‘aleyhi ve sellem²³¹ kaşdına giderken Beni-Zehr’den Nu‘aym’a mülākî oldu ki, İslâma gelmişdi ve henüz İslâmını ‘Ömer bilmemişdi. Pes ‘Ömer’in hareketinden fehm idüp yâ ‘Ömer kande gidersin didi, cevab virüp şol ‘uçalā-yı [14a] Kureyşî tasfîye ve eşnamlarını tezyîf iden Muhammedî katl itmege giderem didikde, Nu‘aym rażıyallâhu ‘anh didiki, yâ ‘Ömer ne ‘aceb hevāya baş koşmışsın ve olmaz hevāya düşmüşsün, eger bu işi başarsañ Benî-Hāşim ve Benî-Zühre seni sağ koyarmı dırsıñ yûri var²³² işüñe deyicek. ‘Ömer /21b/ didi ki yâ Nu‘aym Muhammed’ün dînine sendemi girdüñ, eger bilsem evvel seni katl iderdim. Nu‘aym didi ki, anuñ dînine hemān ben mi girdim, kızkarındāşuñ ve enişdeñde²³³ girmiştir. Pes ‘Ömer’ün ğazabı²³⁴ ziyāde olup kızkarındāşı evine geldi. Meğer ki sûre-i Tāhā nâzil olup kızkarındāşı evine Fahr-i Kā’ināt ‘aleyhi ‘ş-şalāt mühācirînden Habbāb’ı göndermişdi, bunlara sûre-i kerîme’i ta‘lîm edeydi. Pes bunlar ders idüp okumağ içre iken ‘Ömer kapu ardına gelüp

²²⁵ M’de yok.

²²⁶ M’de yok.

²²⁷ M ve K: Binnü’l-Hatîb.

²²⁸ M: Kıl.

²²⁹ Eşnāmımızdan itibaren buraya kadar M ve N’de yok.

²³⁰ K’de idüp yazılıp daha sonra üzeri çizilmiş ve tekrar olup yazılmış.

²³¹ N: Şalām.

²³² M ve N’de yok.

²³³ Bu iki kelime M’de yok.

²³⁴ M’de yok.

işitdi, bunlar da²³⁵ ‘Ömer’iñ sesin alup sözi kesdiler ve Habbāb’ı gizlediler. İçeru girüp şol söyleşdüğüñiz ne idi didi, didiler ki, hayır, didi ki yoksa sizde Muhammed’üñ dīnine meyl mi itdüñiz. Eniştesi didi ki, haq dīne girmek ‘aceb degüldür, /22a/ ‘aceb oldur ki bātil dīn gayretin çekersin. Pes bildi ki īmāna gelmişler. Biraz ‘arbede itdükden soñra didi ki elbetde [14b] şol okuduğuñuz ne idi baña deyin. Kız qarındası didi ki sen henüz küfr-i necāsetīyle münecessin (8b) ve ol kelām-ı şerīfe lāyık degilsin. Eger murād iderseñ ğusl eyle. Tā ki işitmege ya okumağa lāyık olasın. Pes ‘Ömer ğusl idüp okumaq bilürdi, şaḥīfe°[y]i eline virdiler “Bismi’l-lāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm. Ṭāhā mā enzelnā ‘aleyke’l-Ḳur’āne liteşkā illā tezkiraten li men yehşā”²³⁶ deyu okudı. Naẓm-i şerīfiñ feşāḥat ve belāğatinden ‘acebe qalup, kaçankim “innī ena’l-lāhu lā ilāhe illā ene fe’büdnī ve eḳımı’ş-şalāte lizikrī”²³⁷ āyet-i kerīmesine gelince nūr-ı Ḳur’ān qalbine līnet virüp,/22b/ küfr u şekā, zulmeti dūr olmağa başladı. Pes didi ki, beni Muhammed’e ulaşıdurıñ. Ol dem Habbāb perdeden çıkup didi ki yā ‘Ömer muştuluk olsun ki Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem senüñ haqqında etdügi du‘aları müstecāb oldı. Pes Habbāb-i Ekrem olduğı eve gelüp aşḥāb gördük de Fahr-i Kā’ināt’a haber edicek, koñ²³⁸ gelsün eger başında devleti var ise īmāna gele ve illā katl sizüñ-çün helāl olur didi. Pes ‘Ömer ḥuzūr-ı Rasulullāha geldi. Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki, yā ‘Ömer dahī küfr u [15a] şekādan ferāğat yok mı. Kaçan Hazretiñ mübārek cemālini gördi ve kelām-ı şeriflerinden istimāe itdi, heman qararı qalmayup, yā Rasūlallāl bildim ki haq nebīsın /23a/ baña İslāmı ‘arz eyle deyüp, mübārek ayağına yüz sürdükden soñra “eşhedü en lā ilāhe i’l-lallāh, ve eşhedü enne Muhammeden Rasūlullāh” deyüp şecere°-i īmānı qalbinde dikdi. Ve cümle aşḥāb rızvānu’l-lāhi ‘aleyhim ecme°in²³⁹ tekbīr eydüp, Hazret-i ‘Ömer ayağa tırdı, yā

²³⁵“Da” K’de yok.

²³⁶ Rahman ve Rahım olan Allah’ın adıyla. Tâ Hâ. Kur’ân’ı sana, meşakkat çekip, bedbaht olasın diye indirmedik.

Tâ hâ: Kesin mânasını yalnız Allah’ın bildiği huruf-ı mukadda’dan olmakla beraber, bu hususta yapılan başlıca tefsirler. 1.Hz. Peygamberin isimlerindendir. 2.Yüce Allah’ın isimlerindendir. 3.Yemindir. 4.“Ey insan!” demektir.

Kur’an, Taha suresi, 1.2.3. Ayetler.

²³⁷ Muhakkak ki Ben’im gerçek ilah. Benden başka yoktur ilah. O halde sende yalnız Ban’a ibadet et. Beni anmak için namaz eda et. Kur’an, Tâhâ suresi, 14. Ayet.

²³⁸ M’de yok.

²³⁹ Bu dua M’de yok.

Rasûlallâh buyruñ şimden geru şalât Harem-i şerîfde edâ olsun ve cân-ı başım²⁴⁰ yoluna²⁴¹ fedâ olsun deyüp, andan sonra şalât Harem-i Şerîfde âşikâre kılinup aşhâb-ı güzîn halka halka oturmağa başladılar. Ve müşrikün bu hâli görüp ğamm ve guşşaya düşdiler. Hazelehümü'llâhu te'âlâ²⁴²

Faşlün fi feżâ'ilihî razıyallâhu 'anh

Hazret-i Enes'den nakildir ki bir gün Fahr-i Kâ'inât 'aleyhi efzâlü's-şalavât aşhâba su'âl etdiler ki, bugün /23b/ sizden kangıñuz şâ'imdir. (9a) Hazret-i 'Ömer didi ki ene yâ Rasûlallâh, tekrâr buyurdılar bugün sizden kangıñuz şadağa viridi, yine Hazret didi ki ene yâ Rasûlallâh,²⁴³ tekrar yine buyurdılar bugün kangıñuz hasta hâtırını sordı, yine didi ki ene yâ Rasûlallâh, yine buyurdılar ki bugün [15b] cenâze namazı kim kıldı, didi ki ene yâ Rasûlallâh. Pes Habîb-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki, "vecebet leke ve kütibte yâ 'Ömer." Ya'ni cennet saña vâcip oldu yâ 'Ömer.

'An ibn-i 'Ömer razıyallâhu 'anh. Kâle, kâle Rasûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem, "inne'llâhe 'aleyküm ħubbe Ebî-Bekr'in ve 'Ömer'in ve 'Osmân'e ve 'Aliyyin, kemâ feraza 'aleykümü's-şalâte ve's-savme ve'l-ħacce ve'z-zekâte, fe men ebğaza vâhiden min-hüm fe lâ şalâte lehü /24a/ ve lâ şıyâme lehü ve lâ ħacce lehü ve lâ zekâte lehü ve yahşürüne²⁴⁴ min ħabrihî yevme'l-ķıyâmeti ile'n-nâr." Ya'ni sizüñ üzeriñüze taħķıķan Allâhu te'âlâ²⁴⁵ Ebü-Bekr'ile 'Ömer'i ve 'Osmân'ı ve 'Alî'yi²⁴⁶ razıyallâhu 'anhüm ecme'in sevmegi farz eyledi. Nitekim şavm u şalât ve ħacc u zekâtı farz²⁴⁷ eyledi. Bir kimse bu dördünden²⁴⁸ her kangısına buğz iderse anuñ şalâtı yokdır, şavmi yokdır, ħaccı yokdır, zekâtı yokdır. Ya'ni bu cümle ol kimseden ħabul degildir, el-ıyâze billâh.

²⁴⁰ M: Baş.

²⁴¹ M: Yolunda.

²⁴² M ve N'de yok.

²⁴³ M'de şadağa önce, şâ'im daha sonra zikredilmiştir.

²⁴⁴ K ve N: Yehşürüne.

²⁴⁵ Mve N'de yok.

²⁴⁶ M'de bu Bl.üm "Ebü-Bekr'i 'Ömer 'Osmân ve 'Aliyyi" olarak geçmektedir.

²⁴⁷ M'de yok.

²⁴⁸ K ve N: Dörtten.

Ve yine Rasûl-i Ekremşallallâhu ‹aleyhi ve sellem buyurmuşlardır ki, “lev lem übaş fî küm lebü’ise fî küm”²⁴⁹ “Ömer” razıyallâhu ‹anh. Ve fî rivâyetin “lev kâne ba’di nebiyyin le kâne “Ömer binnü’l-Ḥaṭṭâb”²⁵⁰ razıyallâhu ‹anh. Ya’ni eger ben gönderilmesem “Ömer gönderileydi. Ve bir rivâyette eger ben Ḥâtemü’l-enbiyâ [16a] olmayup benden sonra peygamber gelmek câiz olsa ol /24b/ “Ömer olaydı, lâkin ben Ḥâtemü’l-enbiyâyım benden sonra peygamber gelmez. Ve yine Server-i ‹âlem şallallâhu ‹aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki, “mâ fî’s-semâ’i”²⁵¹ melekün illâ ve hüve yukırru “Ömer ve lâ fî’l-arzı şeytânün illâ ve hüve yefirru min “Ömer.” Ya’ni göklerde hiç bir melek yoktur illâ “Ömer’i ta’zim ider ve yerde hiç bir şeytan yoktur illâ cümlesi “Ömer’den korkar ve sevmez. Pes ravâfız hâzelehümü’llâh enisi şeytân oldılar.

Naḳildir ki Ḥâzret-i “Ömer razıyallâhu ‹anh imâna geldik de Ḥâzret-i şallallâhu ‹aleyhi ve sellem mübârek ellerin “Ömer’ün şadrine urup “Allâhümme eḥric mâ fî-şadrihi ‹an ḡllin ve dâ’in ve ebdilhü imânen ve ḥıḳmeten” deyu üç kerre buyurdılar. Ya’ni yâ Rabb bunuñ şadrinde olan (9b) gerekmez şıfatları giderup anuñ bedeli imân ve ḥıḳmet vir.

“Abdürrahmân’dan naḳildir ki, /25a/ buyurdılar ki, Ḥâzret-i Ebû-Bekr razıyallâhu ‹anh dünyâdan kaçdı ve dünyâ andan kaçdı, ammâ “Ömer gelüp dünyânuñ çignine binüp dünyâdan kaçdı, “Ömer’den sonra gelenleriñ ba’zısı terk idüp ba’zısı alsa gerek.

Ebî-Vaḳkaş’dan nakildir ki Fahr-i Kâ’inât şallallâhu [16b] ‹aleyhi ve sellem buyurdılar ki “ yâ “Ömer vellezî nefsi bi yedihî mâ lekıyeke şeytân ḳaṭṭun sâliken feccen illâ seleke feccen gayri feccike.” Ya’ni muḥaşşal-ı ma’nâ ile, yâ “Ömer Allâh ḥaḳḳı-çün ki benim ruḥum anuñ ḳabza-i kudretindedir, eger şeytan seni bir yolda giderken görse elbette yolun şapıdup gayri yola sâlik olsa gerek, saña mülâḳât ḥavfinden. İbn-i “Ömer’den naḳildir ki, bir gün Ḥâzret-i “Ömer razıyallâhu ‹anh Rasûl-i Ekrem’den şallallâhu ‹aleyhi ve sellem ḥac ve umre itmege istîzân itdiler. /25b/ Ḥâzret-i şallallâhu ‹aleyhi ve sellem²⁵² buyurdılar ki “yâ aḥî eşriknâ fî

²⁴⁹ M’de yok.

²⁵⁰ N: İbnü’l-Ḥaṭṭâb.

²⁵¹ M: Semâvât.

²⁵² M ve N: Ḥâzret-i ‹aleyhi’s-selâm.

sālihı du‘āike ve lā tensenā.” Ya‘ni icāzet virdikden soñra yā qarındāşım ‘Ömer hayır du‘aında bizide²⁵³ ortak it ve unutma didiler. İbn-i ‘Ömer’den nakıldır ki bir gün şefi‘-ı yevme‘l-‘araşāt ‘aleyhi’s-selāmu ve’s-şalāt buyurdılar ki “‘Ömer ibnü‘l-²⁵⁴Ḥaṭṭāb serāc-ı ehli‘l-cennet.” Ya‘nī ‘Ömer ehl-i cennetiñ cırāğıdır. ‘Āyişe anadan nakıldır ki Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmışlar “ḳad kāne fi‘l-ümemi müḥaddişüne fe in yekü fi ümmeti fe ‘Ömer, inne‘l-ḥaḳḳa ‘alā lisān-i ‘Ömer ve ḳalbihi.” Ya‘ni geçen ümmetler içinde müḥaddişler vardı. [17a] Ya‘ni cenāb-ı Ḥaḳ’dan ḳalbine bizzat yā bi‘l-vāşıta söz söylenür kimesneler vardı ki tilḳāy-ı nefsdan söylemezlerdi. Belki /26a/ ilhāmıle söylerlerdi. Eger benim ümmetimden öyle kimesne var ise ol ‘Ömer’dir. Zira ḥaḳ ‘Ömer’ün ḳalbi ve dili üstündedir, ḳalbi ve dili ḥaḳdan ḥaṭa itmez rażıyallāhu ‘anh.

İbn-i ‘Ömer’den nakıldır ki bir gün Ḥazret-i ‘Ömer Medīne‘-i Münevver’de minber-i şerīf üzre ḥıṭābet iderken münāsebetsüz “yā Sāriyetü e‘l-cebele menister‘ā ezzi‘be feḳad ḳaleme” deyu buyurdılar. Ma‘nāsı dimekdir ki, yā Sāriye tağdan gāfil olma ki ‘adüv şeb-ḥün itmek ḳaşındadır. Meger ki Ḥazret-i ‘Ömer rażıyallāhu ‘anh²⁵⁵ şaḥābeden Sāriye‘[y]i baş idüp ‘İrāḳ cānibine gāzāya göndermişlerdi, anlarda varup Nihāvend tağınun dibine Eymen cānibine²⁵⁶ konmuşlardı. Fe emmā bu taraıdan kāfir leşkeri şeb-ḥün (10a) itmek ḳaşdına /26b/ fırsat gözedirlerdi. Nā gah Ḥazret-i ‘Ömer rażıyallāhu ‘anh²⁵⁷ minber üzre ḥıṭābet iderken²⁵⁸ Ḥaḳ celle ve ‘alā bu aḥvāli aña keşf idüp iḥtiyārsuz yā Sāriyetü e‘l-cebel didi. Şaḥābeden ba‘zısı imām ‘Alī’ye kerremallāhu vecheh²⁵⁹ didiler ki yā ‘Alī Ḥazret-i [17b]‘Ömer’ün ḥuṭbe arasında münāsebetsüz yā Sāriyetü e‘l-cebel didüğü ne idi, cevap buyurdılar ki, ṭanmañ qarındaşım ‘Ömer her ne iş itse elbette aña cevābı vardır, nihāyet tārīḥ ḳoñ görelim ne zuḥūr ider.²⁶⁰ Pes tārīḥ ḳodular bir aydan soñra Sāriye gelüp aḥvāli sordılar, didi ki ḥayli gāzā idüp bir tağ dibine gānīmet mālī birle gāfil ḳonıp oturmuşduḳ, nā gāḥ Ḥazret-i ‘Ömer’ün rażıyallāhu ‘anh filan günde öyle zamānında

²⁵³ M’de yok.

²⁵⁴ K: Binnül.

²⁵⁵ Bu dua K’de yok. N’de ise sadece “rażī.”

²⁵⁶ K ve N’de yok.

²⁵⁷ Bu dua M’de yok. N’de ise sadece “rażī.”

²⁵⁸ Minber’den itibaren buraya kadar M’de yok.

²⁵⁹ M: Rażıyallāhu ‘anh.

²⁶⁰ M: Nihāyet tārīḥ ḳodular.

yā Sāriyetü e'l-cebele deyu /27a/ üç kerre kulağıma şadāy-ı şerifleri tokındı, pes mütenebbih olup, tağdan tecessüs olunup a^cdā[y]ı def^c idüp bi hamdi'llāh hālāş olduk. Ve bu habere tārīhi taṭbīk idüp 'ayniyle ol zamāna müvāfīk geldi. Pes Hāzret-i 'Ömer'ün rażıyallāhu 'anh velāyet ve kerāmetleri zāhir oldu ki, bu ahvālī bir aylık yoldan keşf idüp çağırdı ve Hāzret-i Sāriye'niñ de velāyeti zāhir oldu ki bir aylık yoldan işitdi rażıyallahu 'anhümā. Naķildir ki Medine^c-i Münevver'e de Hāzret-i 'Ömer hılāfetinde 'aẓīm zelzeleler vāki^c oldu. Hāzret-i 'Ömer mübārek zerresin yere çalup “eskünī yā arz bi izni'llā” didi hemān yer sākin oldu [18a] ve ol zamandan beru Medīne^c-i Münevver'de zelzele vāki^c olmadı bi izni'llāhi te'ālā.²⁶¹

/27b/ Naķildir ki İslāmdan evvel vilāyet-i Mışır'da yılda bir kerre Nīl ırmağı aķmazdı ve bir ḥasnā cārī[y]e ṭonadup aña bırağurlardı andan aķardı. İslām zamanı gelüp 'Ömer binnü'l-Āş anda ḥalīfe idi, bu kıızıye^c[y]i Hāzret-i 'Ömer'e 'arz eylediler, anlarda bir kağıda “eyyühennilū in kün̄te tecrī bi-emri'llāhi fe'ecir ve in kün̄te tecrī bi 'emrike felā ḥācete binā ileyke” deyu yazup bu kağıdı Nīl ṭurduğı vaķtin ol cārīye^c[y]i bıraķtūkları yere bırağun̄ deyu buyurdılar. Vaķtā ki ol zamān geldi kağıdı ol maḥalden ṭarḥ itdiler, hemān bi izni'llāh cārī oldu. Ve ol zamandan beru münkaṭı^c olmayup /28a/ aķmadadır, Hāzret-i 'Ömer'ün velāyetiyle.

Faşlün fī şefkatihi 'ale'r-ra'ıyyeti rażıyallāhu'anh

Bir gün Medīne^c-i Münevver'eniñ kenarına (10b) bir²⁶² kāfile kōnmuşdı. Hāzret-i 'Ömer 'Abdurrahmān bin'Avf'a didi ki, gel bu gice iş bu kāfile^c[y]i bekleyelüm, tā ki sārīk zarar ırgürmesün, ve kendüler raḥat olsun ki eyyām-ı hılāfetimizde eger bunlara bir zarar ola kıyāmet günü bizden şorurlar. Pes [18b] ol kāfile^c[y]i beklerken bir oğlancık maḥalle kenarında muttaşıl bir evde ağlardı, Hāzret-i 'Ömer rażıyallāhu 'anh varup anasına nidā idüp şol oğlancuğı ağlatma deyu tenbīh idüp yine geldi ve 'ıbādete meşğul oldu. Oğlan diñmeyüp nice def'a varup geldi. /28b/ Āḥir seḥer vaķtinde varup anasına gılzat idüp, ne yaramaz anasın ki bu gice bu ṭıflı raḥat itmedün̄ didik de ol ḥātun cevāb virüp, ya 'Abdulāh niçe bir gelüp söylersin benim ḥālimden ḥaber bilmezsın kim bu ṭıflı südden kesdüm yedüreceğ yokdır ki anuñla avudam raḥat olam didi. 'Ömer didi ki, bu ṭıflūñ kaç

²⁶¹ K ve N'de yok.

²⁶² M'de yok.

yaşındadır hātun didi ki henüz yaşına varmamışdır,²⁶³ ‘Ömer didi ki ya niçün maḥalli gelmedin südden kesmişsin, hātūn cevāp²⁶⁴ virdi ki ḥalīfe-i Rasūl ‘Ömer’e Allāh inṣāf virsün ki, oğlan südden kesilmeyince nafaḫa taḫdīr itmez. Aña binā’en uyudam diycek. Ḥazret-i ‘Ömer raḫıyallāhu ‘anh²⁶⁵ ağlayuraḫ dönüp mescide geldi. Tañ namazın /29a/ ağlamakdan güçle kılup selām virdük de “veylün li ‘Ömer’iküm, veylün li ‘Ömer’iküm” didi. Hemān münādi gönderüp bir müslümānuñ oğlu ya kıızı toḡsa beytū’l-[19a] mālden aña nafaḫa taḫdīr olsun. Şimden geru kimse nafaḫa tama’ına düşüp²⁶⁶ uşāḡın vaḫtinden evvel südden kesmesün deyu nidā ittürdi ve hem eṭṭāf-ı ‘ālemde de cümle eṭṭāl-i müslimīne nafaḫa taḫdīr itdi,²⁶⁷ raḫıyallāhu ‘anh.

Ve naḫildir ki bir ḫaḫt zamānında²⁶⁸ bir deve boḡazlayup Medīne-i Münevver’eniñ fuḫarāsına üleşdirdi. Meger ki ḫādīm ol devenüñ çerb yerlerinden²⁶⁹ alup ḫalīfe için bir ḫoşca bişürmişdi. İftār zamanında ḫuzūruna²⁷⁰ da getürdi, bu kandendir deyu su’āl idicek²⁷¹ yā emīre’l-mü’minīn /29b/ düñki gün²⁷² boḡazlanan cezūruñ²⁷³ etindendir deyicek, müteḡayyir olup ağlayuraḫ didi ki, vay benim gibi vālīye ki fuḫarāya etüñ kemīn üleşdirüp kendü için²⁷⁴ güzīdesin²⁷⁵ alı koyalar²⁷⁶ imdi yā ḫādīm bir daḫi böyle itme ḫaldır bu ta’āmı (11a) fuḫarādan bir ehl-i ‘ıyālī olan kimsenüñ evine iletsünler ve baña yine evvelki gibi ta’ām getür ki ḫalīfeye²⁷⁷ ayda bir kerre et yemek kifāyet ider. Pes ḫādīm eti ḫuş’asıyla bir ehli beyte ulaşdurdı.²⁷⁸ Ḥalīfe[ye] ‘ādet üzirine ḫuruca etmek ile bir miḫdar²⁷⁹ zeyt yaḡı

²⁶³ K: Urmamışdur, N: Degmemişdür.

²⁶⁴ M’de yok.

²⁶⁵ Bu dua M’de yok, N’de ise sadece “raḫı.”

²⁶⁶ M ve N’de yok.

²⁶⁷ M: İttürdi.

²⁶⁸ M: Zamanda.

²⁶⁹ M: Çerbleründen.

²⁷⁰ M: Ḥuzūruna.

²⁷¹ K ve N: Etti.

²⁷² K ve M’de yok.

²⁷³ M: Ceza’anuñ.

²⁷⁴ K: Kendü-viçün.

²⁷⁵ K: Eyüsin.

²⁷⁶ K: Ḳorlar, N: Ḳor.

²⁷⁷ K: Ḥalīfe, M’de bu kelime silinmiş.

²⁷⁸ M: Ulaşdırup.

²⁷⁹ N: Mikdarca.

getürdü.²⁸⁰ Hâzret-i emîre'l-mü'minîn ol yağı etmegine idâm idüp hâmd eyledi [19b] rażıyallāhu ʿanh.

Ve naķildir ki bir gün hılāfet-i eyyāmın da minber de hıṭābet iderken /30a/ şaydılar mübārek cübbesinüñ üstünde on iki rikʿa yaʿni yaması var idi. Ve naķildir ki Hâzret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh Medīneʿ-i Münevverʿeden hac itdi, hısāb itdiler varup gelince seksen dirhem harc olunmuş, mübārek elin bir birine urup vay ʿÖmerʿe kim beytüʿl-māl-i müslimīnden seksen dirhem isrāf eylemiş deyu teʿessüf eyledi. Ve naķildir ki yolda hayme kurmayup, bir bürdeʿi gölgelik idünüp, varup gelince ānuñ altında oldu, rażıyallāhu ʿanh. Ve naķildir ki kaçan halkı bir nesneden menʿ eylese ehl-i beytin ve tevābiʿın cemʿ idüp dirlerdi ki āgāh oluñ halkı Allāhu teʿālā²⁸¹ buyruğu üzre filan nesneden menʿ itdim /30b/ imdi ol şey[y]i terk itmekde gayrilerden sizüñ ihtimāmuñuz artuķ gerek, şöyle ki sizden biriñüz ol işi ide gayrilere olan ʿuķūbetüñ zıʿfin size²⁸² iderem dirlerdi. Aña bināʿen tevābiʿı gayrilerden artuķ qorķup perhiz iderlerdi, rażıyallāhu ʿanhüm ecmeʿin.²⁸³

Faşlün [20a] fı tevāzıʿihī li-emriʿllāhi teʿālā rażıyallāhu ʿanh

Bir cumʿa günü²⁸⁴ libāsın giyüp cumʿaya giderken ittifāķan Hâzret-i ʿAbbāsʿuñ rażıyallāhu ʿanhüm²⁸⁵ yolın üzerinde²⁸⁶ bir olıģı var idi, ol maḥalle geldik de meger gügercin yavrusı boğazlıyup ḥādım yuyıp kanlı şuyın mīzāba dökmişdi, nā gāh Hâzret-i emîreʿl-müʿminīnün ol şu üzerine dökülüp, bu müslūmanlara zarardır deyu mīzābı qopardılar idi.²⁸⁷ Ve gayri libās giyüp cumʿa namāzın kıldıkdan soñra /31a/ Hâzret-i ʿAbbās rażıyallāhu ʿanh gelüp bu ḥuşūşa ḥayā izhār idüp ʿözl itdikden soñra, lākin yā ḥalīfeʿ-i Rasūlullāh ol mīzābı ol mevzıʿa Rasūl-i Ekremşallallāhu teʿālā²⁸⁸ ʿaleyhi ve sellem kendü mübārek eliyle vazʿ itmişdir dendikde, Hâzret-i ʿÖmerʿuñ vechine tağyīr²⁸⁹ gelüp didi ki, imdi yā ʿamm-i Rasūlullāh ʿÖmerʿe nezr olsun ki sen benim çignime başup ol mīzābı giru

²⁸⁰ Mʿde bu kelime silinmiş.

²⁸¹ Mve Nʿde yok.

²⁸² M ve Nʿde yok.

²⁸³ Bu dua Kʿde yok.

²⁸⁴ K: Bir gün Cumʿa libāsın, N: Bir gün Cumʿa gün.

²⁸⁵ Bu dua M ve Nʿde yok.

²⁸⁶ K: Yol üzre.

²⁸⁷ Mʿde yok.

²⁸⁸ K ve Nʿde yok.

²⁸⁹ K ve N: Teğayyür.

yerine koyasın ve hem öyle itdiler rażıyallāhu ʿanhümā. Naķildir ki bir gün Medīne-i Münevver'e eṭrafında bir deve (11b) palanın çignine alup ıssı günde derliyürek²⁹⁰ giderdi. İttifāķan imām ʿAlī kerreme'llāhu veche mülākı olup su'āl itdi ki, [20b] yā emīre'l-mü'minīn bu ne ḥaldir, /31b/ cevāp virdi ki²⁹¹ yā ʿAlī beytü'l-māl-i müslimīnden²⁹² bir deve palanın düşürüp kaçmış anı bulup yine arkasına urmak isterem, tāki beytü'l-māle ḥasāret²⁹³ itmiş olmayam. İmām ʿAlī rażıyallāhu ʿanh didi ki, yā ḥalīfe ķanı ʿarz-ı ḥılāfet bir āḥar kimesne[yi] gönderseñ olmazmıdı, cevāp virdi ki yā İbn-i ʿamm-i Rasūlullāh bu iş benim ʿuhdeme lāzımdır, kıyāmet günü bu işüñ ķuşurın benden şorarlār. Şavāb budur ki yine ben görem tā anda ḥacālet çekmeyem. İmām ʿAlī rażıyallāhu ʿanh²⁹⁴ bu sözi işidüp aġladı, eyütüdi²⁹⁵ senden şoñra gelenlere rahatlık komadın didi rażıyallāh u ʿanhümā. Naķildir ki bir gün Ḥazret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh bir cem'ıyyet de aġladı. Sebeb-i bükādan su'āl olunduķ da nice /32a/ aġlamayam ki eger Fırat kenarında bir oġlaķ zāyi' olsa ķorķudur ki anı²⁹⁶ ʿÖmer'den şoralar. Naķildir ki, bir gün eline bir şaman çöpin alup didi ki, nolaydı²⁹⁷ bu şaman çöpi olaydım nolaydı maḥlūk olmayaydım nolaydı anam beni toġurmayaydı nolaydı şey'ün [21a] mezkūre olmayup nesyen mensiyyen olaydım.

Naķildir ki Ḥazret-i ʿÖmer'ün rażıyallāhu ʿanh iki mübārek gözleri²⁹⁸ altından aşıġı iki siyāhca ḥaṭ vardı,²⁹⁹ dā'imā aġladuġından göz yaşı eşer itmişdi rażıyallāhu ʿamhün.³⁰⁰ Naķildir ki bir münāfıķuñ bir kimesne³⁰¹ ile ḥuşūmeti olup Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve sellem ķāziye durup Ḥazret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem münāfıķuñ ḥaşmına ḥukm itmişdi, zīra ḥaķ anuñ id. /32b/ Münāfıķ ol ḥukme rāzı olmayup Ḥazret-i³⁰² Ebū-Bekr'e vardı ve aḥvālin ʿarz eyledi, buyurdılar

²⁹⁰ M: Derliyüp.

²⁹¹ N: Buyurdular ki.

²⁹² M: Beytü'l-mālden.

²⁹³ N: Ḥasār.

²⁹⁴ N: Rażī.

²⁹⁵ M ve N'de bu kelime yok onun yerine "ve yā ʿÖmer" yazılmıştır.

²⁹⁶ K ve N: Ol.

²⁹⁷ K: Nolaydım.

²⁹⁸ M: Göz.

²⁹⁹ K: Var idi.

³⁰⁰ Bu dua M ve N'de yok.

³⁰¹ K: Kimse.

³⁰² M'de yok.

ki Allāh Rasūline varmadıñ mı, didi ki vardım lākin murādımca hıkm itmedi. Pes Hāzret-i Şiddik kaçıyup yūri ʿabes söyleme hıkm Allāh'ıñ ve Rasūlullāhıñdır, rāzı ol didi. Münāfık rāzı olmayup Hāzret-i³⁰³ ʿÖmer'e geldi kaçıyye[y]i ʿarz itdik de Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve selleme varmadın mı didi, münāfık yine Hāzret-i Ebū-Bekr'e virdügi cevābı virdi. Hāzret-i³⁰⁴ ʿÖmer gāzaba gelüp didi ki, şabr eyle tā içeru girüp gelem ve³⁰⁵ murādıñca hıkm idem. Hemān içeru girüp ve bir bıçağı etegi altında gizliyüp ve sürʿatle gelüp, Allāh Rasūlinden [21b] bīʿat itdüñ mi didi, münāfık da neʿam didikde, /32b/ Rasūl-i Ekrem'ıñ mübārek eline gangı elüñle yapışduñ, münāfık sağ elini uzadup iş bu elümle yapışdım deyicek, hemān eline muhkem yapışup münāfıkuñ ol elin kesüp, Faḥr-i ʿĀlemiñ mübārek³⁰⁶ eline yapışup bīʿat itdikden şöñra (12a) yine hıkmine rāzı olmayanuñ cezāsı budur didi. Pes münāfık kesilen elini³⁰⁷ eline alup Faḥr-i Kāʾināt'a ʿÖmer benüm elümi bi-gayri cürm kesdi deyu şikayet itdikde, Hāzret-i ʿÖmer ihzār olınup mācerāyı taḫrīr idicek, Hāzret-i³⁰⁸ Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ʿaleyhi ve sellem³⁰⁹ saʿādetle³¹⁰ ʿente Fārūk yā ʿÖmer” deyu buyurdılar rażıyallāhu ʿanh.

Naḳildir ki Ḳayşar-ı Rūm'dan Hāzret-i ʿÖmer'e elçi gelüp rucūʿ itdikde ḥātunları rażıyallāhu ʿanhā³¹¹ bir dīnār istiḳrāz idüp anuñla gökçek ḳoḳulu nesneler şatun alup ve şişe içine ḳoyup Ḳayşar'ıñ ḥātunına hediyye göndermişdi. Vāşıl oldukda tamāmı ḥazḫ eyliyüp yerine cevāhir ṭoldurıp ol daḫi irsāl itmişdi. Vāşıl olıcak ol daḫi şişe[y]i bir ṭabaḳa içine³¹² boşaldup seyr iderdi. Nā gāḫ Hāzret-i emīre'l-müminīn içeru girüp aḫvāle vāḳıf olıcak bu ḳandendir deyu suʿāl itdiler, [22a] ḥātun anamız bir dīnār istiḳrāz idüp ve ṭayyib şatun alup bu muḳābeledde Ḳayşar ḥātunı cevāhir gönderdügini³¹³ cevab viricek Hāzret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh³¹⁴ eyitdi ya ḥātun eger ḫalīfe ḥātunı olmasañ saña bu cevāhiriñ birinde

³⁰³ M'de yok.

³⁰⁴ K'de yok.

³⁰⁵ M'de “ve” yok.

³⁰⁶ M'de yok.

³⁰⁷ K'de yok.

³⁰⁸ M ve N'de yok.

³⁰⁹ N:Şalʿam.

³¹⁰ M ve N'de yok.

³¹¹ Bu dua M ve N'de yok.

³¹² M ve N'de yok.

³¹³ K ve N: Gönderdügin.

³¹⁴ Bu dua M'de yok, N'de ise sadece “rażı” olarak yazılmıştır.

göndermezdi. Pes saña³¹⁵ gelende ve hâlifeye gelende beytü'l-mali müslimîniñdir, senin haqqıñ ancak şol bir fulûrîdır ki, qarız /33a/ oldır³¹⁶ deyup cevâhiri bey^c idüp, içinden bir fulûrîsını hârunına virüp,³¹⁷ bakısın beytü'l-māl için zabıt itdirdi rażıyallāhu ʿanh. Ve ol hârunuñda inkıyādına āferîn ki, kaçan rucû³¹⁸ itmeyüp hukmine rızā virdi rażıyallāhu ʿanhā.

Naıldir ki Hâzret-i ʿÖmer ʿIrâk vilâyetine aşhâb-ı Rasûlullah'dan³¹⁹ asker göndermişdi. Az zamanda biʿavnilâh külli vilâyetler fetḥ olunup,³²⁰ kiliseler câmiʿ ve büt-hâneler maʿbed-i Haq olup aşhâb-ı Rasûlullah³²¹ sâlimîn ve gânimîn Medîne-i Münevver'eye geru³²² geldiklerinde evvel hâlife-i Rasûle buluşdılar. Lâkin Hâzret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh³²³ bunlara iltifât itmedi ve ne itdünüz deyu suʿâl itmedi. Pes aşhâb-ı Rasûle bu gayet cefa gelüp /33b/ oğlu ʿAbdullāh'ı mescidde bulup şikâyet itdiler, anlarda buyurdılar ki emîre'l-mü'minîne [22b] bu libaslarla mı buluşdınız. Meger bunlar vilâyet-i ʿacemiñ³²⁴ raķîk libasların giymişlerdi. (12b) Pes bunlar ʿAbdullāh'ıñ gâmezinden remzîn fehmi idüp varup yine evvelki libasların giyüp geru emîre'l-mü'minîn ḥuzûrına geldikde bunlara küllî ikrâm u iğzâz-ı tam idüp her birine başka başka şorup, “yâ aşhâb-ı Rasûlullah merḥaben bi meʿâşira'l-enşâri ve'l-mühâcirîn” deyu fevka'l-ḥad bunlara talâtif itdik de, bir kimse cürʿet idüp suʿâl itdi ki, yâ emîre'l-mü'minîn ḥikmet ne idi ki evvel mülâkât da aşhâb-ı Rasûle iltifât itmeyüp şuret-i-cefâ izhâr olındı ve ḥâlâ /34a/ inşirâḥla semt-i-vefâ işʿâr olındı. Cevâb buyurdılar ki, kaçan kim teğyîr-i³²⁵ libâs itdiklerin gördüm her biri ʿaynime ḥâr-i-belâ olup didim ki yâ Subḥânallâh eyyâm-ı ḥilâfetimde aşhâb-ı Rasûl libâsların teğayyûr itdiler, bir kaç günden kalpleri teğayyûr bulup zühârif-i dünyâya meyl iderler. Rasûl-i Ekrem'e şallallāhu ʿaleyhi ve sellem mülâķî olıcak, yâ ʿÖmer senüñ ḥilâfetiñde benim aşhâbım evvel libâsların

³¹⁵ M'de yok.

³¹⁶ K: Olmuşsin oldır, N: Olmuşsundur.

³¹⁷ M: Virdi.

³¹⁸ M: Ceza^c, n: Muḥâlefet.

³¹⁹ K ve N: Rasûlden.

³²⁰ M: Olup.

³²¹ K: Rasûl şallallāhu ʿaleyhi ve sellem, N: Rasûl şalʿam.

³²² M ve N'de yok.

³²³ N: Hâlife-i Rasûl.

³²⁴ K: ʿAcem vilâyetinüñ, N: ʿAcem vilâyetine varup.

³²⁵ M: Teğayyûr.

tegyîr³²⁶ itdiler sāniyen qalbleri müteğayyir oldı. Maqām-ı hılāfetde bu ne hılāfdır [23a] deyu hıfāb-ı ıtāb itmeleri varṡasına³²⁷ düşüp anlara³²⁸ iltifāta mecālīm olmadı. Fe emmā hālā bi ḥamdi'llāh evvelki libāslarında görüp ol verṡadan ḥalāş olup resm-i mülāqātı yerine getürdim rızvānullāhi te'ālā 'aleyhim ecme'in.³²⁹ Naqıldır ki iş bu qazıyyede ḡanīmet mālın /34b/ 'arz itdiklerinde aşḡāb³³⁰ mā beyninde 'ale's-sevā'i taqsim itdikden şoñra ba'zı silleler ile 'acem ta'āmlarından getürmişlerdi. Ḥuzūr-ı şerīfine qoduqlarında mübārek barmağıyle ṡadup lezzetin ve rāyīḡasın begenüp bu şol ta'āmdır ki bundan ötüri mü'minlerden oḡlı babasın ve qarındaş qarındaşın³³¹ qatl itse gerekdür diyup, qaldurıñ bu ta'āmı şol ḡazāda³³² şehīd olan mü'minleriñ eytāmına virüñ ki iftirāk-ı ābāyile talḡ olmış dehenleri şirin ola deyu buyurdılar.

Naqıldır ki bir gün Ḥazret-i 'Ömer raṡıyallāhu 'anh³³³ şaḡābe önünden geqüp ardınca naṡar itdiler, gördiler ki mübārek hırqasınuñ on iki yerde yaması var. Zühd taqṡāsına her biri /35a/ inşāf idüp kendü nefislerine levīm idüp kemālīne şenā itdikden şoñra didiler ki, bi-ḥamdi'llāh eyyām-ı hılāfetinde 'Irāk ve Şām, [23b] A'arāb u ve A'cām diyarları fetḡ olup şarḡ u ḡarbde olan küffār şāḡlarnuñ³³⁴ qulübına heybeti düşüp her ṡarafdan elqiler gelmek üzereidir. (13a) Fe emmā anlaruñ naṡarları zāḡhire müte'allıqdır. 'Acaba Ḥazret-i emīre'l-mü'minīn meḡābetlü libāslar giyseler ve kāfirleriñ gözlerine heybetlü görünseler, taqṡālarına ne ḡalel gelürdi ve elqi geldikde nefis ta'āmlar bişürüp münāsip āvānī içre konsa ḡadāt u 'ışāda müḡācirīn ve enşarla yense deyu müşāvere idüp, lākin³³⁵ bu ḡuşusa kim cür'et idüp 'arz ider denildikde imām 'Alī raṡıyallāhu 'anh revā görölüp ḡızmetlerine 'arz /35b/ olıcak, bu cür'eti ben idemem lākin ezvāc-ı nebī ki ümmehāt'il-mü'minīndir, anlara 'arz eyleñ bu cür'eti anlar itse olur deyicek. 'Āyişe anayile Ḥafşa anayı raṡıyallāhu 'anhā³³⁶ bir³³⁷ yerde bulup bu merāmı şaḡābe³³⁸ 'arz

³²⁶ M: Teğayyur.

³²⁷ M: Varṡasında.

³²⁸ M ve N'de yok.

³²⁹ M: Raṡıyallāhu 'anhüm ve 'anhüm ecme'in, N: Raṡıyallāhu 'anhüm ecme'in.

³³⁰ M'de yok.

³³¹ M: Qarındaşı qarındaşın.

³³² K: Ḡazālarda.

³³³ Bu dua M'de yok.

³³⁴ K ve N: Pādışahlarunuñ.

³³⁵ M'de yok.

³³⁶ Bu dua M ve N'de yok.

³³⁷ M: Birer.

itdiklerinde bu iki hayru'n-nisā Hazret-i Ömer'ün halvetine varup bunlara külli ta'zīm u ikrām itdikden soñra, ümmi'l-mü'minīn 'Āyişe ana razıyallāhu 'anhā ve ġarābīhā³³⁹ fetḥ-ı kelam idüp yā emīre'l-mü'minīn ḥıdmetüne³⁴⁰ hızmētüne bir sözümüz var destur olur mı deyu istīzān [24a] itdükdē, yā ümmi'l-mü'minīn buyurıñ deyicek maqşūda baş-ı muḳaddeme kılup didiler ki Allāh Rasūlü şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'ālem-i 'ınāya³⁴¹ anāye gelüp dünyā tarafına iltifāt itmeyüp dīn bināsın tamām ma'mūr itdikden soñra, civār-i Raḥmān'a rıḥlet itdiler. Ba'dehū babam Ebū-Bekr ḥalīfe olup /36a/ kezālik anlar da dünyā dilemeyüp iḥyāyı sünnet-i Rasūlde ihtimām ve kıtāl-i kezzābīnde kıyām gösterüp 'adālet-i ḥalka cidd-i tām izhār idüp anlar da Rasūl-i Ekrem'e şallallāhu 'aleyhi ve sellem³⁴² ulaşdılar. Şāniyen bu 'arşaya siz gelüp emr-i ḥılāfete tāze revnaḳ virüp iclām-ı 'adāleti zirve-i a'lāya diktüñüz³⁴³ ve eṭrāf-ı 'āleme 'asākīr-i³⁴⁴ İslām gönderüp bi ḥamdi'llāh senüñ eyyāmuñda Kisrā ve Qayşar münhezim ve büyüti eşnām münhedim olmağın şalāṭīn-i aḳṭār cümlesi serfūrū idüp ḥazā'inleri ḳapuna geldi. Ḥaḳ celle şānühü³⁴⁵ saña te'yīd ve dīn-i İslāma te'bīd müyesser ide. Fe emmā eṭrāf-ı 'ālemden elçiler gelmekte.³⁴⁶ Senüñ üzeriñde bu on iki ruḳ'alu hırḳa anlara ḥor ve mehīn görünür. Eyā emīre'l-mü'minīn heybetlü /36b/ libaslar giyüp tañ da ve aḥşam da nefis ta'amlar bişüp aña göre evānī birle mühācirīn ve enşāriyle yiseler deyicek. [24b] Hazret-i Ömer razıyallāhu 'anh istimā' idüp bükāy-ı şedīd-ile aḡlyup didi ki yā ümmi'l-mü'minīn size su'āl iderem ki hiç³⁴⁷ Faḥr-i Kā'ināt 'aleyhi'ş-şalāt mübārek ḳarnı toya³⁴⁸ arpa etmegi yedimi.³⁴⁹ Ve hiç bir günde iki öyün ta'am yedi mi. Didiler ki, lā ve yine didi ki Faḥr-i 'Ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem yerden yukaru ve bir (13b)ḳarış ḳapda ta'am yedi mi, lā ve yine didi ki sizler Rasūl-i Ekrem'iñ şallallāhu

³³⁸ K:Şaḥābe bu merāmi.

³³⁹ M ve N'de yok.

³⁴⁰ M:Hızmētüne.

³⁴¹ M ve N:'Ayāna.

³⁴² Salatū selam ibaresi M ve N'de yok.

³⁴³ N: Diktüñ.

³⁴⁴ Diktüñüz'den itibaren buraya kadar M'de silinmiş.

³⁴⁵ M'de sadece "Ḥaḳ".

³⁴⁶ M: Gelmektedir.

³⁴⁷ M'de yok.

³⁴⁸ M'de yok.

³⁴⁹ M: Yemedi.

‘aleyhi ve sellem³⁵⁰ hātunlarısız ve ümmehātı’l-mü’mininsiz cümlemüzüñ üzerinde haqqınız vardır. Ve lâkin siz gelüp baña³⁵¹ dünyâyı terğîb idersiz, bunu bilmez misin ki Fahr-i Kā’inātuñ /37a/ bir yüniden ‘abāsı vardı, ve ekşer anı giyerdi, kâh olup ol ‘abā huşūnetinden mübârek cismine sürüp kızardırdı. Didiler ki, ne‘am öyledir Ve yine didi ki yâ ‘Âyişe bilezmisiñ ki seniñ hücreñde Fahr-i ‘Âlem için bir ‘abā vardı bir kanca gündizin bisât ve gice firâş iderdiniz. Ol cism-i mübârek anuñ üstünde yaturdı tâ Rabbisine ulaşınca, Hâzret-i ‘Âyişe ağlayup ne‘am yâ emîre’l-mü’minîn öyledir didi. Ve yine kızına didi ki yâ Hafza bu hadîs-i şerîfi baña sen [25a] nakl itmedüñ mi ki, Server-i Kā’inât bir gün kâ’inât için bir yumışak döşek düzip altına firâş itdimdi. Ol gice teheccüde kalkamayup Bilâl ezânında uyanup, yâ Hafza /37b/ baña neylediñ beni yumışak döşek birle aldaduñ ve Rabbim ‘ibâdetinden alı koduñ. Dünyâyile benim ne bazarım var, bir dañi baña böyle firâş itme ta ki bedenim yir katılığından elem çeküp hâlik ‘ibâdeti lezzetinden giru kalmaya. Hafza ana ağılyup ne‘am öyledir yâ ebî didi, ve yine didi ki bilmez misin ki Rasûl-i Ekremşallâhu ‘aleyhi ve sellemiñ geçmiş ve gelecek günâhı mağfûr iken açla geceleyüp secdede uyurlardı, gice ile gündüzi rukû’la sucûdda geçerdı ve bükâyile tazarru’dan hâlî olmazdı, tâ Rabbisinüñ cenâb-ı kudsüne da‘vet idince.³⁵²Pes ahvâl-i ma‘lûm olmayın ‘Ömer’e düşen budur ki, nefis libâslar giymeye ve nefis ta‘âmlar yimeye ve kalıñ döşek üstünde yatmaya /38a/ ve bir seferde iki dürlü edāmı cem‘ itmeye ve bir aydan eksük de et yimeye. Tâ bu hâlde Rasûl-i Ekrem’e ulaşınca. Ezvâc-ı nebî bu kelimâtı işidüp ağlaşdılar ve şebbeteki’llâhu yâ ‘Ömer didiler ve mâcerâyı zümre-i aşhâba haber [25b] virdiler razıyallâhu ‘anhu ve ‘anhüm ve ‘anhünne ecme‘în.

Naķildir ki Hâzret-i ‘Ömer razıyallâhu ‘anh şehîd olduğı gün Tihâme tagların da olan cinnîler bu şı‘ri mersiyeye idüp niyâha itdiler.

Şı‘r

Lebbeyke ‘ale’l-İslâm men kâne bâkiyen fe kad evşekü ehleki

Ve mâ kademe’l-‘ahdü ve kad velleti’d-dünyâ ve edbera haberuhâ

³⁵⁰ Salātu selam ibaresi M ve N’de yok.

³⁵¹ M: Bize.

³⁵² M: Olunca.

Ḳad mellihā men kāne yūḳnū bi'l-va'di

(14a) Naḳildir ki eyyām-ı ḥilāfetinde³⁵³ oğlına ḥaddi şürib urdı,ḥadd tamām olmadın oğlı doymayup öldü. Deynegüñ bāḳisin oğlınuñ meyyitine urdı, Ḥaddüllāh yerin bulsun /38b/ didi, yā būneyye ḥuzūr-ı Ḥaḳḳ'a varduk da babam baña ḥadd iḳāmet idüp öldürdü diyesin didi.³⁵⁴

Naḳildir ki Enes Bin Mālik raḳıyallāhu ʿanh³⁵⁵ rivāyet ider, ḳāle Rasūlullāhi teʿālā ʿaleyhi ve sellem “menifterā ʿala'llāhi keziben ḳutile ve lā yüstetābü ve men sübbiye ḳutile velā yüstetābü ve men sebbe Ebā-Bekr'in fe ḳutile ve lā yüstetābü ve men sebbe ʿÖmer'e ḳutile ve lā yüstetābü ve men sebbet ʿOsmān'a cüllide'l-ḥadde ve men sebbe ʿAliyyen cüllide'l-ḥadde ḳutile.” Ḳīle³⁵⁶ “yā Rasūlullāh li me ferraḳte beyne Ebī-Bekr ve ʿÖmer ve beyne³⁵⁷ ʿOsmān ve ʿAlī.” Ḳāle Rasūlullāhi ʿaleyhi ve sellem [26a] “innellāhe ḥaleḳanī ve ḥaleḳa Ebā-Bekr ve ʿÖmer min türbetin vāḥıdetin ve fī hā tüdfenü.” Yaʿni Ḥazret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmışlar ki bir kimse baña ḥāşā kızb³⁵⁸ iftira itse /39a/ ḳatlı olına, andan tevbe dilenmeye ve bir kimse baña sebbe itse ḥāşā ḳatlı olına tevbe dilenmeye ve bir kimse Ebā-Bekr'e ve ʿÖmer'e sebbe itse ḳatlı olına, tevbesi ḳabul olınmaya ve bir kimse ʿOsmān ile ʿAlī'ye sebbe itse celde-i ḥad uralar. Ve bir kimse³⁵⁹ didi ki³⁶⁰ yā Rasūlallāh Ebū-Bekr-ile ʿÖmer'in ve ʿOsmān ile ʿAlī'nün araların niçün fark itdiniz. Buyurdılar ki Allāhu teʿālā beni ve Ebā-Bekr'i ve ʿÖmer'i bir tobraḳdan ḥaḳ itdi ve yine bir tobraḳa defn olınsavuz gerek, şadeḳa Rasūlullāh hem öyle vāḳı oldu.

Naḳildir ki Ḥazret-i ʿÖmer raḳıyallāhu ʿanh şehādetle muḥtaḳır olduḳ da ʿĀyişe ana raḳıyallāhu ʿanhā adam gönderdi ki Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve Ebū-Bekr'ile bir ḥucrede olmaḳ murād iderem eger ümmi'l-mü'minîn rızā virirse devlet ve saʿādet ʿÖmer'e ve illā /39b/ envā-ı ḥasret ve nedāmet birle³⁶¹ Baḳī'te da defn idüñ dimişdi. Ḥazret-i ʿĀyişe anaya aḥvāli ʿarz edicek ağlayup, ol

³⁵³ M:Ḥilāfetde.

³⁵⁴ M'de yok.

³⁵⁵ Bu dua M'de yok.

³⁵⁶ M'de yok.

³⁵⁷ M'de yok.

³⁵⁸ M ve N'de yok.

³⁵⁹ Bu üç kelime M ve N'de yok.

³⁶⁰ M: Didiler ki.

³⁶¹ M: Nedāmetle.

maḳāmı kendü nefsim için murād iderdim. Çünkü ḫalīfe°-i [26b] Rasūl murād idinmişler anlara īsār itdüm deyu buyurdılar. Pes Ravza°-i Mütahhar'da Ebū-Bekr'īn ḳabli tarafında mübārek başı Ḥazret-i Ebū-Bekr'īn şadri şerīfine müḥāzī defn olunmuştır. On yıl altı ay ḫilāfet sürüp hicret tārīḫınıñ yegirmi üçünde zī'l-ḥiccenīñ °aşr-i avāḫirinde altmış üç yaşında iken eşhūr rivāyetde civār-i Haḳḳ'a rihlet itdiler raḫıyallāhu °anh. Ma°lūm ola ki Ḥazret-i °Ömer'īn raḫıyallāhu °anh³⁶² menāḳıb-ı ḥaseneleri ḫurşīd-i kemāllerinden zerre değıldir. /40a/ Lākin īmānı (14b) olanlara bu mertebe kifāyet ider. Eger ḳalbinde ta°aşşub-ı meraḫı yoğşa. Ziyāde tafşīl murād iden sābıḳda zıkr olan *Bostānu'r-Riyāza* ve *Şafvetü's-Şafve* ve *Tefsir-i Kebīr*'in “iz eve'l-fityetü ile'l-kehfi”³⁶³ āyet-i kerīmesinde yazduğı tafşīle nazar itsün tā ki kanā°at gele ve şallallāhu alā seyyidīnā Muḫammedin ve ālihī ve şaḫbihī ecme°in.

E'l-bābü's-şālis fī menāḳıb'ul-ḫalīfeti's-şālis e'l-ḳā'imü bi-emri'r-Raḫmān emire'l-mü'minīn °Oşmān bin °Affān³⁶⁴ raḫıyallāhu °anh, ve nesebihī, ve İslāmiḫī ve müddet-i ḫilāfetiḫī ve °ömriḫī ve şehādetiḫī raḫıyallāhu °anh.

Ammā nesebihī °Oşmān bin [27a] °Affān bin Ebi'l-°Āş bin Ümmiyye bin °Abd-i Şems bin °Abdi Menāf. Pes Rasūlullāh şallallāhu °aleyhi ve sellem dördüncü /40b/ atada cem° olur ki °Abdi Menāf'dır. Neseb cihetinden Ḥazret-i °Oşmān Ebū-Bekr'ile °Ömer'den aḳrab olmuş olur. Künyetleri ba°de'l-işlām °Abdullāh'dır ve laḳab-ı şerīfleri Zinnūreyn'dir. İki nur şāḫıbi dimekdir. Rasūl-i Ekrem şallallāhu °aleyhi ve sellemiñ iki kerīmeleri olduğı-çün ki, biri Rūḳıyye ve biri Ümmü Gülsüm'dür, raḫıyallāhu °anhümā.

Evvel Rūḳıyye'yi tezvīc itdiler, vefāt itdikden şoñra Ümmü Gülsüm'ü tezvīc itdiler.³⁶⁵ Bir dahī olsa sañā anı dahī tezvīc iderdim,³⁶⁶ zihī faḫlı zihī şerefi.

Faşlün fī feḫā'ilihī

³⁶² Bu dua M'de yok. N'de ise sadece“raḫı.”

³⁶³ Vakta ki o genç yiğitler mağaraya çekildiler. Şöyle niyaz ettiler: Ulu Rabbimiz katından bir rahmet ver ve şu davamızda doğruluk ve muvaffakiyet ihsan eyle bize. Kur'an, Kehf suresi, 10. Ayet.

³⁶⁴ M'de bu kelime silinmiş.

³⁶⁵ M: İtdi.

³⁶⁶ Bu bölüm M'de cümlelerin başından ititbāren şu şu şekildedir“bir dahī olsa sañā anı dahī tezvīc iderdim zehī faḫlı zehī şerefi.”

Ḥazret-i ʿĀyişe rażıyallāhu ʿanhā ve ġarābīhā³⁶⁷ rivāyet ider ki bir gün Faḥr-i Kāʾināt ʿaleyhiʿş-şalāt /41a/ ile olurduk. Mübārek sakları³⁶⁸ mekşūf oturmuşlardı. Nā ḡāh ḡapudan ġirmeġe babam Ebū-Bekr izin taleb eyledi, izin virüp ġirdiler. Ḥazret-i, sallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḡālın taġyīr itmedi. Ve s̄aniyen ʿÖmer ġelüb izin taleb eyledi, izin virdiler sāk-ı şerīflerin setr itmediler,³⁶⁹ ʿOsmān ġelüp izin taleb eyledikde mübārek sākın setr eyliyüp izin virdiler. Baʿdeʿl-müfāreḡa suʿāl itdim, yā Rasūlullāh Ebū-Bekr [27b] ġeldi heyʿetüñüz taġyīr itmediñüz, ʿÖmer ġeldi taġyīr itmediñüz, ammā ʿOsmān ġeldikde mübārek sākınüz setr itdinüz. Cevāb buyurdılar ki, vallāhi ʿĀyişe taḡḡıḡan melekler ʿOsmānʿdan ḡayā ederler ben nīḡün itmeyem.

Naḡildir ki Ebū-Mūsā rivāyet ider ki bir gün Medīne-i Münevverʿde³⁷⁰ /41b/ Rasul-i Ekrem şallallāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem ile bir ḡāʾiḡda oturmuşdım.³⁷¹ Nā ḡāh ḡapu ḡaḡdılar, Ḥazret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar ki yā Ebā-Mūsā ḡapuyı aç ol ġelene cennet ile müştāk³⁷² eyle, vardım ḡapuyı açdım ve ġördüm Ebū-Bekrʿdir, cennet birle³⁷³ beşāret³⁷⁴ itdim, ikinci ḡapu daḡ oldu³⁷⁵ yine buyurdılar ki ḡapuyı aç ve cennet ile beşāret eyle, ḡapuyı açdım ve ġördüm ki ʿÖmerʿdir cennetle beşāret (15a) itdim, üçüncü ḡapu ḡaldı Ḥazret-i şallallāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem³⁷⁶ söyġenüp oturmuşlardı. Toġrılup buyurdılar ki, ḡapuyı aç ve cennet birle beşāret eyle. Şol ölümlü müḡābelesinde aña iriḡecekdir. Ḥapuyı açdım ġördüm ki Osmānʿdır, cennet ile beşāret itdim, ḡamd itdi, ol buyurdıḡları /42a/ sözi didim, Allāḡüʿl-müsteʿān didi. Ḥazret-i ʿĀyişeʿden³⁷⁷ naḡildir ki, bir gün Rasūl-i Ekrem şallallāhu ʿaleyhi [28a] ve sellem ile oturmuşdım, buyurdılar ki bize söyleḡecek kimse olsa. Didim ki Ebū-Bekr, sukūt itdiler. Didim ki ʿÖmer, yine sukūt itdiler. Nā ḡāh bir cāriyenüñ ḡulaġına bir söz didiler, cāriye ġidüp ʿOsmān ġeldi ve ḡulaġına ġizlüce ḡoḡ söz söyledi, cümleden bunı işitdim ki buyurdılar, “yā

³⁶⁷ M ve Nʿde yok.

³⁶⁸ M ve N: Sākı.

³⁶⁹ K ve N: “ʿÖmer ġelüp izin virüp sākī şerīflerin setr itmediler.”

³⁷⁰ Mʿde yok.

³⁷¹ K: Oturmuşdık.

³⁷² K: Muştuluk. N: Beşāret

³⁷³ M ve N: İle.

³⁷⁴ K: Mübāşeret.

³⁷⁵ M: Olındı.

³⁷⁶ N: Şalʿam.

³⁷⁷ M: Āyişe anadan.

“Osmān inne’llāhe yükammişuke kamīşan fe in erādeke’l-münāfiķüne ‘alā en tehle‘ahü fe lā tehle‘ahü lehüm³⁷⁸ felā kerāmete.”³⁷⁹ Ya‘ni yā ‘Osmān Allāhu te‘ālā seni bir mübārek kamīşile kamīşlandırsa gerekdir, ya‘ni hılāfet hıl‘atīle. Eger anı senden münāfiķlar çıkarmak isterlerse sakın ol gömlegi anlar /42b/sözi için³⁸⁰ çıkarma, ve canını fedā eyle, hem öyle vāķi‘ oldu. Hābīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu hadīs-i şerīfnde Hāzret-i ‘Osmān’ın hılāfetine ve şehādetine işāret buyurmuş olurlar.³⁸¹ Naķildir ki Ebī-Sehl’den ki, Rasūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlar, “yā ‘Osmān setebli ba‘dī fe lā tūķātilne.” Ya‘ni yā ‘Osmān benden şöıra bir belāya mübtelā olsañ gerekdir, sakın kıtāl itme şehādet şerbetiyle baña ulaş. Aña binā‘en eyitdi ki,³⁸² münāfiķlar ķatline ķaşd itdikde cümle ķulların cem‘ idüp [28b] malından azād eyledi ve didi ki, her ķangıñuz anları men‘ idüp kıtāl iderse kıyāmetde aña hāşm olurım. Pes şehādetime māni‘ olmayup perākende olun. Fahr-i Kā‘ināt ile bu gün va‘demiz /43a/ vardır ki, şā‘imle ķanlı libāsumla hūzurına³⁸³ varup iftāri bile itsem gerek, hem öyle vāķi‘ oldu rażıyallāhu ‘anh.

Ka‘b Bin ‘Acze rivāyet ider ki, bir gün Rasūl-i Ekremşallallāhu ‘aleyhi ve sellem şāhābeye kendülerinden şöıra olacak fitne‘[y]i beyān idelerdi, nā gāh bir kimse başın bürümüş meclise yakın geldikde buyurdılar ki, bu kimse ol gün hāķ üzre olsa gerek. Pes yerimden tūrup ol kimsenin bürķa‘ın giydirdim, gördim ki ‘Osmān’dır. Didim ki yā Rasūlallāh ol fitne gününde hāķ üzre olan bunlar mıdır. Didi ki ne‘am bunlardır. (15b) Cābir –i Enşāri’dan rażıyallāhu ‘anh³⁸⁴ rivāyetdir ki bir gün bir cenāze gelüp /43b/ Rasūl-i Ekrem³⁸⁵ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem namazın kılmayup ibā itdi. Su‘āl itdiler ki yā Rasūlallāh şimdiiyedek hiçbir cenāzeden ibā itmiyüp namazıñ kılurduñuz,³⁸⁶ hıķmet ne oldu ki bu kimsenüñ namazın kılmaduñuz.³⁸⁷ [29a] Cevāb buyurdılar ki bu kimse ‘Osmān’a buğz iderdi, ‘Osmān’a buğz idene Allāh buğz ider. Bir kimseye Hāzret-i Hāķ buğz eylese bana

³⁷⁸ M’de “lehüm”tekrarlanmış.

³⁷⁹ M’de bu kelimenin üzeri çizilmiş.

³⁸⁰ N: Söziyle.

³⁸¹ M: Buyurdılar.

³⁸² M: İtdi ki.

³⁸³ K: Hūzūr-ı şerīfe.

³⁸⁴ Bu dua M’de yok.

³⁸⁵ N: Rasūlullāh.

³⁸⁶ M: Kılurduñ.

³⁸⁷ M: Kılmaduñ, n: Hıķmet ne oldu ki ibā itdüñüz.

anî namazın kılmak revâ değildir.³⁸⁸ İbn-i ‘Abbās rażıyallāhu ‘anh³⁸⁹ rivāyet ider ki Fahr-i Kā’ināt ‘aleyhi ‘ş-şalāt buyurmuşlar ki “leyüdhilü’n-nel-cennete bi şefā‘atiyle ‘Osmān seb‘üne elfen, küllühüm istevcebü’n-nār.” Ya‘ni Hāzret-i³⁹⁰ ‘Osmān şefā‘atiyle elbette yetmiş biñ kişi cennete³⁹¹ girse gerekdir. Cümlesi nāra müsteḥaklar idi. İbn-i ‘Ömer rażıyallāhu ‘anh³⁹² rivāyet ider, Rasūl-i Ekrem’dan /44a/ aṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki, mi‘rāc gicesi dördüncü göge irdüğümde³⁹³ önüme³⁹⁴ bir tüffāḥ düşdi, alup iki şakḳ itdim. Nā gāh içinden bir ḥürî kıızı çıkdı ki gülerdi, didim ki sen kimüñ-çün yaradılduñ, didi ki li’l-maḳtül zulmen ve şehīden ‘Osmān Bin ‘Affān.

Rivāyetdir ki Rasūl-i Ekremṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir gün Ebū-Bekr ve ‘Ömer ve ‘Osmān ile Hıra taḡına çıkmışlardı, nā gāh taḡ depridi, buyurdular ki, “eskün yā Hırā fe mā ‘aleyke illā nebiyyün ve Şiddīk ve şehīdān.” Ya‘ni ey Hırā³⁹⁵ sākin ol ki senüñ üstünde olan³⁹⁶ biri nebi ve biri Şiddīk ve iki [29b] şehīddir ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem, rażıyallāhu ‘anhüm ecme‘n. Zeyd’dan rivāyetdir ki Hāzret-i ‘Osmān’ın rażıyallāhu ‘anh³⁹⁷ katline kaşd /44b/ idenlerüñ cümlesi ez-zamān içinde cünūna mübtelā olup helāk oldılar.

‘Abdullāh bin Mübārek ḳuddise sirrahu bu ḡaberi işiddikde “e’l-cününühüm³⁹⁸ ḳalilün” didi. İbn-i Mes‘ūd’dan rivāyetdir ki bir ḡazāda Rasūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile ḡazır idim zehīre dükenüp ‘askere ḡayli melāl ve şınıḳlık geldi ve Hāzret bu aḡvāle vāḳıf oldıḳ da buyurdılar, “Vallāhu lā tegībū ‘ş-şemse ḡattā ye‘tiyekümü’llāh bi-rizḳın.” Ya‘ni vallahi gün ṭolınmadın³⁹⁹ Allāh size rızık getirir. Bu ma‘nāyı Hāzret-i ‘Osmān rażıyallāhu ‘anh⁴⁰⁰ fehmi idüp Allāh Rasūlu ḡılāf söylemez deyu sa‘y itdi, bir yerde on dört yük zehīre bulup ağır bahāya

³⁸⁸ K ve N: Hāzret-i Hāḳ buḡz ide anuñ namazın kılmak revā degüldür.

³⁸⁹ M’de yok.

³⁹⁰ M ve N’de yok.

³⁹¹ M’de yok.

³⁹² M’de yok.

³⁹³ K: İrdükde.

³⁹⁴ M’de yok.

³⁹⁵ Ve Şiddīk’dan itibaren buraya kadar M’de silinmiş.

³⁹⁶ K’de yok.

³⁹⁷ M’de yok.

³⁹⁸ K: Cününü lehüm.

³⁹⁹ M: Ṭolınmadan.

⁴⁰⁰ M’de yok.

şatun alup gün tolinmadın⁴⁰¹ tokuz yükini Rasûl-i Ekreme /45a/ getürdi. Bu nedir yâ °Osmân deyu buyurdıklarında °Osmân'ın Rasûl-i Ekreme hediyesidir yâ Rasûlallâh (16a) didi. Pes Faḥr-i Cihānuñ⁴⁰² şıdkı zuhûr itdikde mü'minler şādān ve münāfıklar ğamgîn olup Ḥazretiñ şallallāhu °aleyhi [30a] ve sellemiñ⁴⁰³ mübārek beşeresinde ferahlık zuhûr idüp, mübārek ellerin kaldırıp “Allāhümme eḥḥi °Osmān'e, Allāhümme eḥḥi bi °Osmān'ı” deyu du°ā-i belīg itdiler, raḥıyallāhu °anh.

Ebī-Seleme raḥıyallāhu °anh⁴⁰⁴ rivāyet ider ki, mūhācirīn Medīne-i Mūnevvere'ye geldiklerinde şuyı imtizāc itmediler. Enşār'dan bir kimsenüñ bir eyü⁴⁰⁵ kuyuşı vardı ki,⁴⁰⁶ şuyı sağ idi, ol kimse bir kırba şuyı bir müdde şatardı. Rasûl-i Ekremşallallāhu °aleyhi ve sellem ol kimse[yi] getürdüp ol kuyuyu cennette bir °ayne şatarmısın. Cevab virdi ki yâ Rasûlallâh /45b/ ehl-i °ıyālimüñ nafaḳasına ol kuyudan ğayri nesneye ḳādir degülem, bu ḥaberi Ḥazret-i °Osmān raḥıyallāhu °anh⁴⁰⁷ tıyup ol kimseye didügünce māl virüb⁴⁰⁸ ol kuyuyu şatun alup Rasûlullāha geldi ve didi ki, yâ Rasûlallâh ol kuyuyu şatun alsam ol kimse ile etdüğün bazar gibi cennette bir °ayne alurmısın. Buyurdılar ne°am yâ °Osmān, didi ki imdi ol kuyuyu şatun aldım Müslümanlar için⁴⁰⁹ olsun yâ Rasûlallâh.

Abdurrahmān'dan rivāyetdir ki bir gün Faḥr-i Kā'ināt °aleyhi [30b] efzālü'ş-şalevāt⁴¹⁰ minbere şu°ūd idüp ceyş-i °usrat de ğazāya mü°āvenet ḥuşuşunda terġīb eylediler. Ḥazret-i °Osmān didi ki yâ Rasûlallâh yüz deve palanıyla ve sāyir levāzimiyle ben zāmin. Rasûl-i Ekremşallallāhu °aleyhi ve sellem⁴¹¹ /46a/ şād olup bir ḳademe aşāğa inüp yine terġīb itdiler, yine Ḥazret-i °Osmān didi ki yâ Rasûlallâh bu uslub üzre mükemmel yüz deve⁴¹² daḥī vireyin. Pes Rasûlullâh şallallāhu te°ālā °aleyhi ve sellem mübārek elleri ile işāret idüp didiler ki “ mā °alā °Osmān mā °amile ba°dehā.” Ya°ni bundañ soñra °Osmā'na daḥī °amel lazım deġil

⁴⁰¹ M: Tolınmadan.

⁴⁰² M: Kā'inātuñ.

⁴⁰³ N: Şal°am.

⁴⁰⁴ M'de yok.

⁴⁰⁵ M'de yok.

⁴⁰⁶ K: Varıdı, n: Var idi.

⁴⁰⁷ M'de yok.

⁴⁰⁸ M'de yok.

⁴⁰⁹ M'de yok.

⁴¹⁰ Bu üç kelime K ve N'de yok.

⁴¹¹ N: Şal°am.

⁴¹² K'de yok.

raẓıyallāhu te‘ālā ‘anh. Ḥadīce raẓıyallāhu ‘anhā rivāyet ider ki bir gün ceyş-i ‘usrat’de Rasūl-i Ekremşallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥazret-i ‘Osmān’a adam gönderdi, ğazāya mu‘āvenet itsün deyu. Ḥazret-i ‘Osmān’da on biñ dinār gönderüp ḥuzūrına döktiler. Rasūlullāh mübārek eliyle qarışdurıp “ġafera’llāhu leke yā ‘Osmān mā esrarte ve mā e‘lente ve mā hüve kā’inün ilā kıyāmi’s-sā‘ati ve mā yübālī ‘Osmān mā fe ‘ale ba‘de hāzā” [31a] dirdi.

Faşlün fī sebeb-i İslāmihi

Ḥazret-i ‘Osmān /46b/ rivāyet ider ki bir gün İslām’dan evvel (16b) şanādīd-i Kureyş’le oturmışdım. Bir kimse ḥaber getürdi ki Ḥazret-i⁴¹³ Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kıızı Rukiyye‘[y]i ‘Utbe’ye virmiş. Bu ḥaberden baña ḥayli melāl gelüp, ben niçün istemedim deyu perīşān olup bu ḥāl üzre eve geldim, gördüm ki ḥāletim ve anam akrabādan bir nice ḥātunlar bir kimse‘[y]i medḥ iderler. Didim ki yā ḥāle kimdür didüñüz,⁴¹⁴ didi ki, “leke’l-cemāl veleke’l-lisān, hāzā beniyyün me‘ahü burhān, erselehü bi ḥaqqıhi’d-deyyān ve cā‘ehü’t-tenzīlü ve’l-fürqān, fe etbe‘ahü ve lā tügnī leke’l-evşān.” Bu ğarib kelimātu istimāc idüp didim ki, ḥāle bu kimdür baña beyān eyle, didi ki “Muḥammed bin ‘Abdullāh, Rasulü min-‘ındi’llāh, cā‘e bi tenzīli lillāh, yed‘ü ilallāh, vechehü mişbāḥün ve dīnühü felāḥ ve emruhü necāḥ ve kırnühü niṭāḥ, zellet lehü’l-biṭāḥ, mā yenfe‘u’s-şıyāḥ, lev veḳa‘a’z-zibāḥ ve selleti’s-şıfāḥ /47a/ ve müddeti’r-rimāḥ”. İş bu medāyıḥdan ḳalbim müte‘eşşir olup tenhāca [31b] Ebū- Bekr’i buldum. Ḥālime baḳup nedir fikrūñ didi, zīrā ehl-i ferāset idi vāki‘ olan kışşa‘[y]ı beyān itdükde didi ki, yazuḳ şaña yā ‘Osmān’ki ḥaḳ rüşen iken ḳavmiññüñ elleriyle düzdikleri aḥcāra ma‘būd dimekten ‘ār itmezmsin⁴¹⁵ ve görmiyüp ve işitmiyüp zarra ve nef‘a ḳādir olmayın ilāḥ olurımı. Didüm ki olmaz. Didi ki imdi ḥāletüñ saña ḥaḳ söz söylemiş, işte Rasūl-i müctebā Muḥammed Muştafā şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem gel varalım, imān getür didükde, nā gāḥ Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yanınca⁴¹⁶ imām ‘Alī evvel araya geldiler. Ebū-Bekr raẓıyallāhu ‘anh⁴¹⁷ ṭurup qarşu vardı ve mübārek sem‘ine bir söz didi. Pes Ḥazret yanıma oturdı, didi ki, “yā ‘Osmān ecib

⁴¹³ M ve N’de yok.

⁴¹⁴ N: Didüññüz.

⁴¹⁵ M: İtmezsin.

⁴¹⁶ M: Yanca.

⁴¹⁷ M ve N’de yok.

ilallāhi ve ilā cennetihī, fe innī Rasūlullāhi ileyke ve ilā halkıh.”⁴¹⁸ Kaçan mübârek kelimâtın işitdim qalbim nūr-i îmanla tölup ve ihtiyârsüz olup “Eşhedü /47b/ en lâ ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muḥammeden rasūlullāh” didim ve çok zaman geçmedi ki Rukiyye’[y]i baña nikaḥlandırdı [32a] ve ḥāletim İslāma geldüğim istimā idüp şādān ve ḥandān bu şi’rî okuyarak geldi. “Hede’llāhu ‘Osmān’ en bi qavli ile’l-ḥudā ve erşedehü vallāhu yehdī ile’l-ḥaqqı fetābe’a⁴¹⁹ bi’r-ra’yi’s-sedīdi Muḥammed’ en ve kāne yerānī lā yeşuddu ‘anī’ş-şıdkı ve enkiḥahü’l-meb’ūşī bi’l-ḥaqqı bintihī, fe kāne kebedrin mārace’ş-şemse fi’l-üfıķı.”

(17a) Faşlün fî ba’zı kerāmātihī rażıyallāhu ‘anh⁴²⁰

Enes bin Mālik rażıyallahu ‘anh⁴²¹ rivāyet ider ki bir gün Medīne-i Münevver’e⁴²² seyr iderken nā gāh gözüm bir ḥātuna tüş oldu, bu eşnāda Ḥazret-i ‘Osmān’a vardım, hemān beni gördükde didi ki, ‘acebdır ki gözünüzde āşār-i⁴²³ zinā zāhir iken yine üzerimize dāḥil olursın. Te’accüb idüp didim ki, yā emīre’l-mü’mīnīn Rasūlullāhdan soñra ḥūd vahy nāzil olmazından⁴²⁴ bildüñüz, buyudılar ki, mü’mīn Allāh nūrıyla nazar ider, Allāh nūrı ḥaṭā itmez. /48a/ Ve *Tefsīr-i Kebir*’den yine nakıldır ki⁴²⁵ katline kaşd ittiklerinde tilāvet-i Qur’ān iderlerdi, dīvārı⁴²⁶ delüp girdiler ve Muşḥaf-ı Kerīm’i açup okurken ḥancer ile urdılar, ol katre ki mübârek deminden şıçradı “fe seyekfıkehümü’llāh [32b] ve hüve’s-semī’u’l-‘alīm”⁴²⁷ āyet-i kerīmesinüñ üzerine düşdi ve kendüler⁴²⁸ şehādetüme māni’ olmasun deyu teğayyür-i evzā’ itmeyüp Ḥabīb-i Ekrem’e ulaşıdılar.

Ve nakıldır ki Cehcāh dirler bir münāfıķ vardı, Ḥazret-i ‘Osmān’uñ mübârek ‘aşāsın alup dizine urup kesr itdi ve fi’l-ḥāl dizinde ākile merażı zuhūr idüp⁴²⁹ ol

⁴¹⁸ M: Halkık.

⁴¹⁹ M’de yok.

⁴²⁰ M’de yok.

⁴²¹ M’de yok.

⁴²² M ve N’de “Münevver’e” yok.

⁴²³ M’de yok.

⁴²⁴ M: Olmazdan.

⁴²⁵ M: Mervīdir ki.

⁴²⁶ M: Divār.

⁴²⁷ Bu takdirde ise onların hakkından gelmek için Allah sana yeter. O hakkıyla işitir ve bilir. Kur’an, Bakara suresi, 137. Ayet.

⁴²⁸ M: Kendü.

⁴²⁹ K: İtdi.

marazdan öldi. Hasan rażıyallāhu ʿanh⁴³⁰ rivāyet ider ki taḥkīkan gördüm Ḥazret-i ʿOsmān'ı katl idenler peşimān olup mescidde⁴³¹ taşlaşurken semā yüzinden insān şeklinde bir şahıṣ zuhūr idüp ve elini şunup Rasūlullāh şallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁴³² hucresinden bir muşḥaf çıkarup bu nidāyı itdi ki, “elem taʿlemū enne Muḥammedʿen /48b/ ḳad beriʿe mimmen ferraḳa dīnehū ve kānū şeyʿan.”

Rivāyetdir ki on iki yıl ḫılāfet döşegünge oturup hicretten otuz beş ziʿl-ḫıccasinūñ ʿaṣr-i evāşıtında cumʿa günü şāʿimle şehīd oldı. Ve sinni şerifleri eşḫūr rivāyetde seksen ikide idi. Baḳīʿade defn olunup, civār-ı Raḥmān'a ulaşıdılar rażıyallāhu ʿanh ve erzahu ve ḥaşarnā meʿahū [33a] yevme liḳāhū. Ve maʿlūm ola ki Ḥazret-i ʿOsmān feżāyilinden bu zıkr olınan semādan süreyyā degüldür. Murād iden ol iki kitāba mürācaʿat itsün.

E'l-bābü'r-rābiʿu fı'l-ḫalīfet'ir-rābiʿu esedü'llāhü'l-ğālib ʿAlī ibn-i⁴³³ Ebī-Ṭālib rażıyallāhu ʿanh. Fī nesebihi ve feżāʿilihi ve meʿārifihī ve cūdihi ve seceʿātihi ve vefātihi rażıyallāhu ʿanh (17b) ve kerremallāhu vecheh⁴³⁴

Ammā nesebihī

ʿAlī bin Ebī-Ṭālib İbn-i ʿAbdü'l-Müttalib. Rasūl-i Ekrem'in şallallāhu ʿaleyhi ve sellem neseb-i tāhirīne ikinci atada mülteḳī olmuş olur ki,

/49a/ ʿAbdü'l-Müttalib Rasūlullāhın şalʿam⁴³⁵ ceddidir. Faḫr-i Kāʿināt'a neseb cihetinde bundan aḳrab yoḳdır. Ammā fazīlet ḫuṣūṣı tertīb-i ḫılāfet üzredir.

Ammā feżāʿilihi

Zeyd bin Erḳam Rasūl-i Ekrem'den rivāyet ider ki, ḳāle şallallāhu ʿaleyhi ve sellem li ʿAliyyin ve Fāṭimet'e ve'l-Ḥasan ve'l-Ḥuseyn rızvānullāhi teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn “ene ḥarebe li men ḥāribehüm ve sellim li men sālimehüm.” Yaʿni her kim bu dördiyle cidāldedür ben anuñla cidāldeyim ve her kim bunlarla şulḥdadır ben

⁴³⁰ M'de yok.

⁴³¹ M: Mescide.

⁴³² Şalātu selam ibaresi M ve N 'de yok.

⁴³³ M: Bin.

⁴³⁴ M ve N'de sadece “rażıyallāhu ʿanh.”

⁴³⁵ K ve M'de yok.

anuñla şulhdayım. Pes Havāric t̄āʾifesinüñ fırka-ı İslāmdan ħurūclarına işāret buyurmuş olurlar. [33b] İbn-i ʿAbbāsʼdan rażıyallāhu ʿanh⁴³⁶ mervīdir ki, kaçan Fahr-i Kāʾināt ʿaleyhiʼş-şalāt Fāṭimeʼ-i Zehrāʼyı imām ʿAlīʼye nikāhlandırdı, Hāzret-i Fāṭıma rażıyallāhu ʿanha didi ki yā ebī ʿAlīʼnün dünyā ħuşuşunda hiç nesnesi yok /49b/ dirler, cevāb buyurdılar ki, “ yā Fāṭıma ammā terzine innellāhe teʿālā ihtāra leki min ehliʼl-arz-ı racüleyni eḥadühümā ebūki veʼl-āḥar zevcūki.” Yaʿni rāzı olmazmısın ki Allāhu teʿālā senün-çün iki kimse ihtiyār itdi yeryüzinde, birisi babañ Muḥammedüʼl-Muṣṭafā şallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁴³⁷ ve biri zevcün ʿAliyyüʼl-Mürtezāʼdır.⁴³⁸ Cābir-i Enşārīʼden rivāyetdir ki, Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlar, “mektübün ʿalā bāb-ı cennete lā ʾilāhe illallāh Muḥammedün Rasūlullāh ʿAliyyün eḥū Rasūlullāh.” Yaʿni cennetün ħapısı üzre kelimeʼ-i şehādet yazıldıktan soñra ʿAlī Rasūlullāhuñ ħarındaşıdır deyu yazılmışdır.

Cābir-i Enşārīʼden rażıyallāhu ʿanh⁴³⁹ mervīdir ki,⁴⁴⁰ bir gün Hāzret-i⁴⁴¹ Hābīb-i Ekrem şallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁴⁴² imām ʿAlīʼnün eline yapışup buyurdılar ki, “men küntü mevlāhu fe ʿaliyyün mevlāhü Allāhümme vālin men vālāhü venşur men neşarahü ve eḥzül men [34a] ḥazelehü.” Yaʿni her kimsenün ki⁴⁴³ ben⁴⁴⁴ vālisiyim ʿAlī dahī anuñ vālisidür, yā Rabbī /50a/ ʿAlīʼyi vāli tutanlara sen vāli ol, anı ħor tutanları ħor eyle. ʿĀyişe anadan rażıyallāhu ʿanhā.⁴⁴⁵ Naķildir ki bir gün Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁴⁴⁶ ile oturmuşdım, nā gāh Hāzret-i ʿAlī rażıyallāhu ʿanh⁴⁴⁷ geldi. Rasūlullāh ʿaleyhiʼs-selāma “merḥaben bi seyyidiʼl-ʿArabi”, ben didimki yā Rasūlullāh (18a) seyyidiʼl-ʿArab sen degülmisin. Buyurdılar ki ben seyyid-i veled-i benī Ādemim. ʿAlī seyyidiʼl-ʿArabdır.⁴⁴⁸ Selmān-i

⁴³⁶ Bu dua Mʼde yok.

⁴³⁷ Bu dua M ve Nʼde yok.

⁴³⁸ K ve N: ʿAliyye Mürtezā.

⁴³⁹ Bu dua Mʼde yok.

⁴⁴⁰ K ve N: Rivāyetdir ki.

⁴⁴¹ K ve Nʼde yok.

⁴⁴² N: Şalʿam.

⁴⁴³ M: Kim.

⁴⁴⁴ Mʼde yok.

⁴⁴⁵ Bu dua M ve Nʼde yok.

⁴⁴⁶ N: Şalʿam.

⁴⁴⁷ Bu dua M ve Nʼde yok.

⁴⁴⁸ K: Seyyid-i ʿArab.

Fārişī razıyallāhu ʿanh⁴⁴⁹ rivāyet ider ki, bir gün mescide bir yağmurlu günde Hāzret-i⁴⁵⁰ Rasūl-i Ekrem şallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁴⁵¹ huzūrında cemʿ-ı şāhābe birle oturmışduķ. Nā gāh bir heybetlü āvāz esselām ü ʿaleykūm didi, amma diyen görünmez. Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve sellem selāmın alup bize buyurdılar ki, cin t̄āʾifesinden ķarındaşıñuzuñ selāmın aluñ. Pes cümlemüz ve ʿaleykūmüʿs-selām didük. Faħr-i ʿĀlem⁴⁵² buyurdi ki, sen kimsin. Didi ki yā Rasūlallāh ben cin t̄āʾifesinden Şimrāh oğlu ʿArfeṭaʾyım. Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar ki “merḥaben bike yā ʿArfeṭa” /50b/ Allāh saña raḥḥmet ide, bize kendü şūretūñle [34b] zāhir ol. Peş bir kıllı kimse zāhir oldu ki yüzüni saçı bürümüş ve iki gözleri iki tarafa yırtılmış, göğsinde ağzı var, fil dişi⁴⁵³ gibi dişi var, tırnak yerine kıynıkları var. Bunı gördükde cümlemüz ürperüp Rasūl-i Ekremʼe yaklaşduķ. Pes Rasūl-i Ekremʼe şallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁴⁵⁴ senā idüp didi ki yā Rasūlallāh ķavmimi İslāma⁴⁵⁵ imāna daʿvet itmege benümle bir kimse ķoş. Yine selāmetle inşāʾallāh saña teslīm ideyim. Pes Faħr-i Kāʾināt ʿaleyhiʼs-salāt buyurdılar ki, bu ḥizmete ʿArfaṭa ile kim gīder ki, aña cennet ola. Bunuñ heybetünden kimse cürʿet itmeyüp Hāzret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem üç kerre buyurdıkda, imām ʿAlī kerremellāhu vecheh⁴⁵⁶ ayağı üzre tırup bu ḥizmete yā Rasūlallāh ben varayın didükde dönüp Hāzret-i⁴⁵⁷ Rasūlullāh yā ʿArfeṭa bu gice Ḥarre adlu mevzıʿde ḥāzır ol ki saña bir kimse ķoşam, /51a/ benüm ḥukmümle ḥukm ide ve benüm dilümle söyliye ve benden cinnī t̄āʾifesine ḥaberi kemā ḥaḳḳahu irişdüre. Pes Hāzreti Selmān razıyallāhu ʿanh⁴⁵⁸ eydür, bu kimse gāʾib olup aḥşām oldu, ķaçan kim yatsu namāzını [35a] Rasūl ile eda itdük. Şāhābe tağulduķdan soñra buyurdılar ki yā ʿAlī ve yā Selmān benümle gelüñ, ḥizmetünce gitdük, ol Ḥarre adlu mevzıʿa geldükde gördük ki⁴⁵⁹ ʿArfeṭa bir ķoyun ķāmetlü deveye binmiş ve bir at ķāmetlü deve de elinde tutmuş. Hāzret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdi imām ʿAlī ol deveye

⁴⁴⁹ Mʼde yok, Nʼde ise sadece “razī.”

⁴⁵⁰ M ve Nʼde yok.

⁴⁵¹ Bu dua Mʼde yok, n: Şaʿam.

⁴⁵² M: Kāʾināt.

⁴⁵³ K: Dişleri.

⁴⁵⁴ Bu dua M ve Nʼde yok.

⁴⁵⁵ K ve Nʼde yok.

⁴⁵⁶ N: Razıyallāhu ʿanh, Mʼde bu dua yok.

⁴⁵⁷ M ve Nʼde yok.

⁴⁵⁸ M ve Nʼde yok.

⁴⁵⁹ Mʼde yok.

binüp beni dahî ardına bindürdi. Ve Faḥr-i Kā'ināt °Alī'nün belini bilüme bağliuyup ve benüm gözlerümi °amama ucuyla bağliuyup didi ki, yā Selmān şaḫın °Alī aç dimeyince gözün açma ve deveden in dimeyince inmeyesin. İsmü'llāh'a meşgûl olup **(18b)** işitdügününden ḳorkmayasun ve dönüp imām °Alī'ye her ne dimelü ise vaşıyyet idüp “sîrû velâ ḳuvvete illâ bi'llāh” /51b/ didi. Pes °Arfeṭa önümüzce sür°atle revān olduḳ, tā şabāḫ olunca. Vaḳtā ki şubḫ oldu imām °Alī in didi indim ve gözüm açdım gördüm ki bir otsuz şusuz ṭaşsız⁴⁶⁰ ağaçsız ḫālî yerdî. °Alī imāmet idüp °Arfeṭa ile iḳtidā itdük, şalāt-ı şubḫı edā itdükden soñra gördük etṛāfımız leşker-i cinnîler ihāṭa eylemiş. Her birinün gözleri meş°ale gibi berḳ urur ve mehîb **[35b]** şüretler ile her biri ṭurur. Pes her biri ṭurur. Pes Ḥazret-i °Alī kerreme'llāhu vecheh bunlara iltifāt itmeyüp °adet-i kerîmeleri üzre evrādına meşgûl olup gün ṭoḡduḳdan soñra ayaḡı üzre ṭurup Ḥazret-i Ḥaḳḳ'a celle şānühü ḫamd ve şenā itdikden soñra bu ṭā'ife°[y] İslāma da°vet itdikde cin ṭā'ifesinden bir merîd ve kendü başına büyümiş bir °ifrît itirāz idüp ya⁴⁶¹ °Alī ābā ve ecdādımız dînini bâṭıl mı dîrsin /52a/ bu olmaz deyu °mād itdikde imām °Alī raḫıyallāhu °anh⁴⁶² “ebi'l-Haḳḳı tekzîbün ve °ani'l-Kur°āni teşuddün be bi āyātî'llāhi yecḫadün“ deyüp mübārek yüzün göḡe ṭutup ism-i a°zam ve esmā°-i ḫüsnā ve °azāyim-i kübrā okuyup ervāḫ-ı muṭahheraya kāf, hā, yā, °ayn, sîn, ḳāf ve ṭāḫā ve ṭāsîn ve yāsîn ve nun ve'l-ḳalem ile ḳasem virüp Allāḫ adıyla bu merdîye semādañ ateş yaḡduruñ tā bunları helāk ide deyü du°ā ve tazarru° itdikde, Ḥazret-i Selmān raḫıyallāhu °anh⁴⁶³ eydürirler⁴⁶⁴ yerler zelzele idüp her ṭarafdan ra°d u⁴⁶⁵ şavā°ıḳ vāḳı° olup gökden āteş yaḡmaḡa başladuḳda cinnîler görüp cümle yüzleri üzre düşüp ve ben **[36a]** dāḫî ḡaşı olup düşdüm.°Aḳlım başıma geldükde gördüm merdî°-i cinnî āteş-i semāvî ihrāk idüp duḫān üzerlerin ḳaplamuş. Duḫān gitdükde imām °Alī kerremallāhu vecheh⁴⁶⁶ sağ olanlarına nidā idüp başıñuz ḳalduruñ, taḫḳîḳan Allāhu te°ālā ḫālîm ve mütekebbir olanları helāk itdi /52b/ deyü girü da°vete şurü° idüp buyurdılar ki, “yā ma°şera'l-cinni ve'ş-şeyāṭîni ve benî şimrāḫ-ı ve āli neccāḫ-ı ve sükkāni'l-berārî ve'l-ācāmî.”

⁴⁶⁰ K ve N:Ṭaş ve.

⁴⁶¹ M'de yok.

⁴⁶² Bu dua M'de yok.

⁴⁶³ Bu dua M ve N'de yok

⁴⁶⁴ M: Eydür.

⁴⁶⁵ M'de “u” yok.

⁴⁶⁶ M'de “kerremallāhu vecheh” ibaresi yok.

Bilūñ ve āgāh olun ki şimdi devr-i Muḥammed Muṣṭafā ve Ḥātemü'l-Enbiyā'dır. Yeryüzi cevri-i zulümle tolmış iken ʿadl ve imanla tolsa gerekdür deyüp Ḥabīb-i Ekrem'i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁴⁶⁷ medḥ idüp, muʿcizāt-ı bāhiresinden beyān ve āyāt-i cāmiʿātından ʿayān itdükden soñra, ṭāʿife-i cin imām ʿAlī'nüñ ʿilm ve kemālinden ʿacebe ḳalup Ḥaḳḳ'a inḳıyād **(19a)** ve Rasūline ittibāʿ idüp “āmennā bi'llāhi ve Rasūlihi ve bi Rasūli rasūlihi lā nukezzibe ve ente'ş-şadūḳu'l-müşaddıḳu” deyu imanların muḥkem eylediler.

Ḥazret-i Selmān rażıyallāhu ʿanh⁴⁶⁸ eydür ki bu eṣnāda gece olup deveye süvār olup ʿArfeṭa önümüzce şubḥ-ı şādıḳ zuhūr itmedin yine Ḥarre'ye bizi ulaşırdı.

[36b] Pes deveden inüp şalātı Faḥr-i Kā'inat'la edā itdükden soñra bizi görüp Ḥaḳḳ'a ḥamd ve ṣenā idüp buyurdılar ki, yā ʿAlī ḳavm-i cinni nice bulduñ ve nice itdüñ. İmām ʿAlī rażıyallāhu ʿanh⁴⁶⁹ cevāb virdiler ki yā Rasūlallāh bi ḥamdi'llāh Ḥaḳḳ'a inḳıyād ve Rasūline ittibāʿ idüp nūr-ı imanla münevver oldılar deyüp, Ḥaḳḳ'ı ḳabul itmeyen merde ve ʿafārīti semādan izz-i Ḥaḳḳ'la nār nāzil olup helāk itdüğün beyān itdükde, Faḥr-i Kā'ināt şallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁴⁷⁰ /53a/ buyurdılar ki, bi ḥamdi'llāh imden⁴⁷¹ giru bunlar ḥavfden ḥālī olmayalar ilā yevmi'l-ḳıyāme.

ʿAmmār rażıyallāhu ʿanh⁴⁷² rivāyet ider ki bir gün imām ʿAlī kerremallāhu vecheh⁴⁷³ Ḥazret-i ʿÖmer'in ḥulāfet-i eyyāmında meclise gelüp Ḥazret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh küllī taʿzīm idüp yine gitdüklerinde suʿāl itdiler ki, yā ḥalīfe-i Rasūlullāh Ḥazret-i ʿAlī'ye ne ʿaceb sāʿir şaḥābeden ziyāde taʿzīm idersin, cevāb virüp buyurdılar ki, ben şol kimseye nice taʿzīm itmeyem ki anuñ ḥaḳḳında Server-i Kā'ināt “men küntü mevlāhü fe ʿAliyyün mevlāhü” deyu buyurmışlardır. ʿOsmān bin Muğire'den rażıyallāhu ʿanh⁴⁷⁴ mervīdir ki, āḥir-i ḥulāfetinde ramazān-ı şerif

⁴⁶⁷ N:Şalʿam.

⁴⁶⁸ Bu dua M ve N'de yok.

⁴⁶⁹ Bu dua M'de yok.

⁴⁷⁰ N'de “şalātı Faḥr-i Kā'ināt'la”dan sonra buraya kadar yok. Salatü selam yerine sadece“şalʿam”ibaresi var.

⁴⁷¹ M: Şimden.

⁴⁷² Bu dua M'de yok.

⁴⁷³ Bu dua M'de yok, n'de ise“rażıyallāhu ʿanh.”

⁴⁷⁴ Bu dua M ve N'de yok.

dâhil [37a] olup Hasan ve Huseyn ve ibn-i ʿAbbās’la iftâr iderlerdi. Üç lokmadan ziyâde ʿaʿm yimedi, niçün yimezsın yâ emîre’l-mü’minîn deyu suʿâl itdiklerinde, severin ki bañâ mevt gele ʿkarnım ʿaʿmndan hâli olduğı halde deyu cevâb buyurdılar. Râvî /53b/ eydür ki, hem öyle vâkıʿ oldı, bu uslup üzre bir gece şofıra ya iki gece şofıra şehîd oldılar rażıyallâhu ʿanh.

Ebu-Saʿîd Hudrî’den rażıyallâhu ʿanh⁴⁷⁵ mervîdir ki bir gün Hâzret-i ʿÖmer rażıyallâhu ʿanh Hâzret-i ʿAlî’den kerremallâhu vecheh⁴⁷⁶ bir mesʿele-i müşkile suʿâl idüp imâm ʿAlî ʿale’l-fevr cevâb virdik de, Hâzret-i ʿÖmer rażıyallâhu ʿanh⁴⁷⁷ buyurdılar ki Allâh’a sığınurum şol ʿkavmün içinde olmağdan ki, anlarıñ içinde ʿAlî ibn-i⁴⁷⁸ Ebî-Ṭâlib olmaya rażıyallâhu ʿanhümâ. İbn-i ʿAbbâs rażıyallâhu ʿanh⁴⁷⁹ rivâyet ider ki Rasûl-i Ekremşallallâhu ʿaleyhi ve sellem (19b) buyurmuşlar ki, kıyâmet gününde cennet nâkâlarından bir nâkaya ʿAlî süvâr olup gele şol hâlet üzre ki, ehl-i mevkıfden her gören bu nebiyy-i mürsel mi, yahud melek-i muḳarrab mı, yâ hameleʿ-i ʿarşdanmı ola deyu tereddüdde olalar. Kendüsi livâü’l-ḥamd elinde tutup aʿlâ şavtla [37b] lâ ilâhe illallâh Muḥammedün Rasûlullâh diye. Pes bu eṣnâda kıbel-i ʿArşdan bir nidâ gele ki, bu kimesne ne nebîʿi mürseldir ve ne melek-i muḳarrebdır. /54a/ Ve lâkin esede’llahü’l-ğâlib ʿAlî bin Ebî-Ṭâlib’dir. Ve vaşî-i Rasûl-i⁴⁸⁰ Rabbü’l-alemîn’dir.

İbn-i Hureyre’den rażıyallâhu ʿanh⁴⁸¹ mervîdir ki, bir gün Fâr-i ʿÂlem huzûrına vardım, meger önlerinde bir ʿtabâk içre ḥurma varımış, mübârek keffesiyle baña virdiler. Şaydım yetmiş üç ḥurma geldi. Baʿdehu imâm ʿAlî meclisine de vardım,⁴⁸² bi ʿaynihi anlarıñ önünde de bir ʿtabâk ḥurma, yüzüme bakup tebessüm idüp bir avuç ḥurma anlar da virdiler. Pes⁴⁸³ Bunu daḥi şaydım yetmiş üç gelüp, Ḥabîb-i Ekrem’e şallallâhu ʿaleyhi ve sellem⁴⁸⁴ geldim ve bu taʿaccubı söyledim, buyurdılar yâ Ebâ-Hureyre bilmez misin ki ʿAlî’nüñ yedi benüm yedimle ʿadâletde

⁴⁷⁵ Bu dua M’de yok, n’de ise sadece “rażî.”

⁴⁷⁶ Bu dua M’de yok, n’de ise sadece “rażî.”

⁴⁷⁷ Bu dua M’de yok, n’de ise sadece “rażî.”

⁴⁷⁸ M: Bin.

⁴⁷⁹ Bu dua M’de yok, n’de ise sadece “rażî.”

⁴⁸⁰ M’de yok.

⁴⁸¹ M’de yok.

⁴⁸² N: Geldim.

⁴⁸³ M’de yok.

⁴⁸⁴ Salatü selam ibaresi M ve N’de yok.

berāberdir. Medīne'den mervīdir ki, bir gün imām °Alī kerreme'llāhu vecheh bāb-ı sa'ādetlerinde bir cemā'at görüp, yā Qanber bu cemā'at kimlerdir didi, Qanber cevāb virdi ki, yā emīre'l-mü'minīn bunlar seni sevenlerdir. İmām °Alī rażıyallāhu °anh⁴⁸⁵ buyurdılar ki yā ne °aceb bunlarda bizim aḥbābımız simāsi /54b/ görünmez. Qanber didi ki, yā emīre'l-mü'minīn sizūñ aḥbābıñuz simāsi [38a] nedir. Buyurdılar ki "ḥamse'l-buṭūn mine't-ṭavābīzu'ş-şifā mine'z-z⁴⁸⁶ amā'i °amşū'l-°uyūnü mine'l-bükā." Ya°nī benī⁴⁸⁷ sevenlerūñ sīmāsi qarinları ḥālī olmaqdır, laḥmdan ve şaḥmdan ve ṭa'āmdan ve ṭudaqları ağarmaqdır şusuzluqdan ve gözleri za'īf olmaqdır ağlamaqdan.

Ebū-Ca'fer'den menḳuldur ki, ğazāy-ı Bedir'de imām °Alī kerremallāhu vecheh⁴⁸⁸ zū'l-fikāri alup meydāna girdikde semādan bir nidā işidildi ki "lā seyye illā zū'l-fikāri ve lā fetā illā °Alī" meger ol gün Rasūl-i Ekrem şallallāhu °aleyhi ve sellem zū'l-fikāra mübārek ağızunūñ yarın sürüp imām °Alī'ye bağışlamışdı. İmām °Alī'den mervīdir ki, bir gün Faḥr-i Kā'ināt ile oturmuşdum, buyurdılar ki, yā °Alī saña iki şeyden birin bağışlamak isterün,⁴⁸⁹ lākin sen ḳanḳısın ihtiyār idersen⁴⁹⁰ /55a/ saña (20a) anı vireyin. Yā °Alī saña çoban-ile beşyüz koyun mı vireyin yoksa dīnūñ menfe'atle beş kelimāt mı ta'lim ideyim. Pes ben didüm ki, yā Rasūlallāh baña dūnyā gerekmez dīnūme menfe'atlü ol⁴⁹¹ beş kelimāt ta'lim eylen. Buyurdılar,ḳul yā °Alī "Allāhümme egfirlī zenbī ve ṭayyib lī [38b] kesbī ve vessi'a lī ḥulḳī vekne'ī bi mā ḳasemte lī ve lā tüzhib nefsi ilā şey'in ḳad şaraftehü °annī." Enes bin Mālik'den mervīdir ki, bir gün Rasūl-i Ekrem'i şallallāhu °aleyhi ve sellemi mescidde cem'ı şaḥābe ihāṭa idüp oturmuşduk. Nā ğāḥ imām °Alī rażıyallāhu °anh içeru girdi, Rasūl-i Ekrem⁴⁹² şaḥābe yüzine baḳdı ki, kim yir ider. Ebū-Bekr rażıyallāhu °anh⁴⁹³ Rasūl-i Ekrem'ūñ sağ yanında oturmuşdı, yerinden⁴⁹⁴ ayrılıp Faḥr-i Kā'ināt ile kendü mā beyinde yir idüp imām °Alī oturduḳda naḳar

⁴⁸⁵ Bu dua M'de yok, n'de ise sadece "rażī."

⁴⁸⁶ K'de "z" harfi ile yazılmış.

⁴⁸⁷ M'de yok.

⁴⁸⁸ Bu dua M ve N'de yok.

⁴⁸⁹ M: İsterin.

⁴⁹⁰ M: İdersin.

⁴⁹¹ M'de yok.

⁴⁹² K: Rasūlullāh, n: Rasūlullāh şallam.

⁴⁹³ M ve N'de yok.

⁴⁹⁴ M'de yok.

itdim gördüm ki, şefîc-ı yevme'l-araşātuñ mübârek vechinde surûr /55b/ hâleti müşâhede olunup, Ebû-Bekr'e teveccüh idüp buyurdılar ki, “yâ Ebâ-Bekr mâ ya'rifû zû'l-fazlı illâ zevûhü.” Ya'ni fazl şâhibünüñ kâdrin bilmez illâ yine fazl şâhibi bilürler.⁴⁹⁵ “İbn-i 'Ömer'den rażıyallâhu 'anh⁴⁹⁶ mervîdir ki, bir gün Sever-i Kâ'inât şallallâhu 'aleyhi ve sellem⁴⁹⁷ imâm 'Alî'ye buyurdılar ki “yâ 'Alî ente fi'l-cenneti ente fi'l-cenneti ente fi'l-cennetim ve seyekünü kavmün yekünü lehüm nebezün yükâlû lehüm e'r-râfızıyyete. Fe izâ lekîtehüm fe ektelehüm fe innehüm müşrikün. Fe kâle 'Alî yâ Rasûlallâh mâ 'alâmetühüm, [39a] kâle 'aleyhisselâm “lâ yeravne cüm'aten ve lâ cemâ'aten ve yesübbüne Ebâ-Bekr ve 'Ömer rażıyallâhu 'anhümâ. Ya'ni râvi eydür ki, bir gün Rasûl-i Ekremşallallâhu 'aleyhi ve sellem üç kerre imâm 'Alî'ye, sen cennetliksin ve lâkin bir kavm zühür itse gerek ki, anlar içün yaramaz laķab ola. Anlara tâ'ife-i râfızıyye dirler. Kaķan anları görseñ mecâl virmeyp katlı eyle ki, /56a/ anlar müşriklerdir. Pes imâm 'Alî didi ki, yâ Rasûlallâh ol tâ'ifenüñ 'alâmeti nedir. Buyurdılar ki ne cum'aya itikâd iderler ne cemâ'ate. Kendü zü'mlarınca bir mezheb-i bâtlı düzüp ana itikâd ideler.

İmâm 'Alî kerremallâhu vecheh⁴⁹⁸ rivâyet ider ki, bir gün Hâbib-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki, yâ 'Alî benümle gel çünki revâne olduķ Ka'be-i şerîfe girdiler ve otur deyu buyurdılar. Çünki oturdum iki mübârek ayakların çignime ķodular ki, Ka'be'nüñ tamına çıkalar. Meger anda müşrikler bakırdan ve şarudan şanemler ķomuşlardı. Çünki çignime çıktılar, nübüvvet ağırlığına (20b) tākātım yitmedüğüne vâķıf olup yine⁴⁹⁹ indiler, bu def'a kendüler oturup yâ 'Alî çignime sen çık ve ol eşnāmı perâkende it deyu [39b] buyurdılar. Edeb idüp didim ki yâ Rasûlullâh kimüñ haddi ola ki⁵⁰⁰ senüñ mübârek çigniñe ayak ķoya. Buyurdılar ki hizmet-i Hâķ'da olan ayak /56b/ enbiyâ çignine başşa 'aceb olmaz. Pes imtişâl idüp mübârek çignine başdum, beni ķaldırdılar şöyle zan itdim ki eğer ufķ-ı semâya irişmek murâd itsem irerdim. Pes ol eşnāmı yüzleri üzre birağup päre päre itdüm ve giru inüp sür'atle gıtdük kimse bizi görmedi.

⁴⁹⁵ M: “Fazl şâhibünüñ kâdrin yine fazl şâhibi bilürler.”

⁴⁹⁶ M'de yok.

⁴⁹⁷ K: “'Aleyhi's-şalât.”

⁴⁹⁸ Bu dua M'de yok, N'de “rażıyallâhu 'anh.

⁴⁹⁹ M'de yok.

⁵⁰⁰ M: Var ki.

Sehl bin Sa'd rażıyallāhu ʿanh rivāyet ider ki Rasūl-i Ekremşallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ḥayber günü buyurdılar ki ırte şancağı bir kimseye⁵⁰¹ virsem gerek kim Allāh'ı sever⁵⁰² ve Rasūlini sever ve Allāh ve Rasūl de ānı sever ve Ḥayber anuñ yedinde fetḥ olur. Pes ol gice ʿacaba kim ola deyu yatup ʿale'ş-şabāḥ bu recāyile ḥuzur-ı Rasūle geldük. Buyurdılar ғанı ʿAlī İbn-i Ṭālib.⁵⁰³ Didiler yā Rasūlallāh gözleri ağıır taşra çıķmağa mecālı yoķdır. Buyurdılar ki gelsün. Pes ʿAlī gözlerin şedd idüp geldiler. Ḥazret-i şallallāhu ʿaleyhi ve sellem⁵⁰⁴ /57a/ mübārek ağız yārın [40a] gözlerine sürdüğü gibi⁵⁰⁵ fi'l-ḥāl şifā bulup şancağı eline virdiler ve buyurdular ki, yā ʿAlī heyʿetüñ üzre varup meydanlarında ṭur ve anları İslāma daʿvet eyle “fe va'llāhu li en yehdiye'llāhu racūlen vāḥıden ḥayrun leke min en yekūne leke ḥumūra'n-niʿami.” Yaʿni senüñ sebebüñle Allāhu teʿālā bir kimseye hidāyet itmen ḥayırludur. Cümle yeryüzünde olan eyü develer senüñ olup Allāh yoluna taşadduķ itmeden. Sa'd bin Ebī-Vaķķāş rażıyallāhu ʿanh⁵⁰⁶ rivāyet ider ki, Server-i Kā'ināt ʿaleyhi'ş-şalāt ğazāy-ı Tebūk'e ʿazīmet buyurduķlarında imām ʿAlī'yi rażıyallāhu ʿanh⁵⁰⁷ Medīne'de muḥāfazaya ķomaķ murād-ı şerīfleri olıcaķ, ʿAlī didid ki yā Rasūlallāh beni nisāyile şıbyān üzerine mi ķorsın, cevāb buyurdılar ki yā ʿAlī rāzı degülmisin ki sen baña⁵⁰⁸ Mūsā'ya Hārūn menzilesinde olasın. Benden /57b/ soñra nebi⁵⁰⁹ gelmez.

Füzayl bin Sālim rażıyallāhu ʿanh⁵¹⁰ rivāyet ider ki bir gün imām ʿAlī kerremallāhu vecheḥ⁵¹¹ bāzāra varup bir gömlek şatun alup bezzāza bunun yenleri uzundur kes didükde, bazzāz kesmezüm zīrā me'yüb olur deyu cevāb viriceķ, ʿaybı benüm sen kes deyu kesdirdi⁵¹² Pes bezzāz imām ʿAlī'yi bilmezdi. Hāy görüñ şı kişi mecnūn olmuş didük de, [40b] imām ʿAlī rażıyallāhu ʿanh⁵¹³ (21a) şādān ve ḥandān

⁵⁰¹ Bu iki kelime M'de yok.

⁵⁰² M ve N'de yok.

⁵⁰³ M ve N'de “İbni Ṭālib” yok.

⁵⁰⁴ N: Şalʿam.

⁵⁰⁵ N'de Şalʿam'dan sonra “buyurdular ki, mübārek ağız yārın gözlerine sürsün. Hemen sürdüdüğü gibi” olarak yazılmıştır.

⁵⁰⁶ Bu dua M'de yok, n'de sadece “rażī.”

⁵⁰⁷ Bu dua M ve N'de yok.

⁵⁰⁸ K ve N: Benden.

⁵⁰⁹ N'de yok.

⁵¹⁰ Bu dua M'de yok.

⁵¹¹ Bu dua M'de yok.

⁵¹² M: Bunun yenleri uzun kes deyu kesdirdi.

⁵¹³ Bu dua M ve N'de yok.

e'l-ḥamdü li'llāh didi. Su'āl itdiler ki, yā emīre'l-mü'minīn bezzāzuñ bu bī-hūde kelimātına niye⁵¹⁴ ḥamd itdiñüz, cevāb virdiler ki, işitdim ki Fahr-i Kā'ināt şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki, “lā yū'minü eḥadüküm ḥattā yekülü'n-nāsü inneḥü mecnūn.” Ya'ni sizden biriñüz mü'min olmaz ḥatta anuñ ḥaqqında nās delidür dimeyince. Pes nice ḥamd itmeyem ki,⁵¹⁵ bu kimse benüm imānıma şehādet itdi. Ömer ve İbn-i Kays rivāyet ider ki bir gün imām 'Alī'nüñ libāsında bir nice yerinde ruḳ'a /58a/ görüp didiler ki, yā ḫalīfe-i Rasūlullāh bu kadar ḥazā'in elüñde iken⁵¹⁶ yamalu libās giymek size revā degüldür. Cevāb virdiler ki, mü'minler bize 'iḳtidā itmege ve ḳalbe ḫuṣū'e ḫāşıl olmağa bize bu ruḳ'alu giymek sezādur.

Faşlün fi mürüvvetihi rażıyallāhu 'anh⁵¹⁷

Bir gün Fahr-i Kā'ināt 'aleyhi'ş-şalāt imām 'Alī'nüñ üzengüsin çekene mahfıce didi ki, şır-i Ḥudā 'Aliyyü'l-mürtezā senüñ elüñde şehīd olsa gerekdir. İşidüp gāyet melül oldu ve ağlayuraḳ imām 'Alī'ye geldi. Tazarru' idüp didi ki, yā 'Alī ḳanım saña ḫelāl olsun beni bu dem depele. İmām 'Alī [41a] didi ki, sebeb nedür ki bu sözü dirsün. Envā'-ı ḫacālet-ile didi ki, Rasūl-i Ekrem baña didi ki 'Alī'nüñ şehādeti senüñ elüñde olsa gerek. Pes bu yüz ḳaralığı benden vāḳı' olmadın⁵¹⁸ dilerüñ ki ben senüñ elüñde şehīd olam.⁵¹⁹ Tā dünyāda ve 'uḳbā da rū siyāḫ olmayam. İmām 'Alī rażıyallāhu 'anh⁵²⁰ didi ki, şol nesne ki Ḥazret-i şāni'-ı 'ālem celle şānehü /58b/ ezel-i āzālde taḳdīr itmiş ola, ḳul tebdīle ḳādir olur mı. Ve Ḥazret-i müdebbiru'l-umūr baña mertebe-i şehādet müyesser itmiş ola, ben ol ḫıl'atı giymemek baña düşer mi. Ve bu ḳazıyye[yi] Server-i Kā'inārt senden evvel baña ḫaber virmişdir ve bu işe benüm göñlüm hoşdur. Sen daḫi hoş tut ve kimse bu sırdan āgāḫ olmasun ve ben saña yine evvelki naẓar ile olam. Bu kimse bu cevāba ḳanā'at itmeyüp, tekrār tazarru' idicek, cevāb buyurdılar ki, yā fülān eger ḳıyāmet ḫuṣūmetinden ḫavf iderseñ ḡam yeme ki rüz-i ferdā bu ḫuṣuṣda ben saña şefā'at idem yine benümle olasın.

⁵¹⁴ M ve N'de yok.

⁵¹⁵ M: İstemesem ki.

⁵¹⁶ M'de yok.

⁵¹⁷ M'de sadece“rażī.”

⁵¹⁸ M: Olmadan.

⁵¹⁹ K ve N: Ölem.

⁵²⁰ K'de yok, M'de sadece“rażī.”

Menķuldür ki bir gün imām °Alī kerreme'llāhu vecheh şahrāda tenhā gezerken bir kāfir pehlevānına tūş olup, imām °Alī tūrup kāfir ħamle itdükde, kāfirūñ ħamlesün şavup [41b] kendüler ħamle itdükde bi-°avni'llāh ġalebe idüp (21b) gögsi üzerine çıkup başını kesmek murād idicek, kāfir tazarru° kılup, er olan başduġın boġazlamaz yā °Alī didikde /59a/ āzād eyledi. Ve bu ħalde imām °Alī ġāfil iken, tekrār ħamle eyledi. İmām ħamlesin def° idüp yine⁵²¹ altına alduķ da, yine kāfir tazarru° kılup, yā °Alī seni mürüvvet ma°deni dirler, baña amān vir diycek, kāfiri⁵²² yine āzād itdi. Bu def°a yine fırsat gözedüp imām °Alī'ye tekrār ħamle itdi. ħamlesin def° idüp başını kesme maħallinde iken, kāfir gördi ki daħi amān dilemeñüñ⁵²³ veci yok, bāri bu ħalde bir ihānet itmiş olam deyu mübārek meħāsiniñe ħāşā tükürdi. Ĥazret-i imām °Alī kerreme'llāhu vecheh bu ħāletde kāfiri koyuvirüp⁵²⁴ yūri āzādsın didi. Kāfir uru tūrup su°āl itdi ki, yā °Alī ben saña üç def°a ħıyānet itdim, āħir bunuñ gibi ihānet de itdüm. Eger senüñ yerinde ben olsam ġazabumdan seni pāre pāre ideydüm.⁵²⁵ Sebeb ne oldu kim sen beni āzād itdüñ. İmām °Alī kerremallāhu vecheh⁵²⁶ cevāb /59b/ buyurdılar ki bizüm ġazāmız iki dürlüdür, biri senüñ gibi kāfire ġazā itmekdür ki Allāh rızāsıyçündür. Ve biri de nefsimiz [42a] ile ġazādır ki, aña muħālefet ile olur. Pes senüñle mükātelem Allāh rızāsıyçün idi. Kaçan kim ol ihāneti itdüñ eger ol ħalde öldürsem nefsim rızāsıyçün öldürmüş olurum. Ve nefsim baña yol bulup ġalebe itmiş olurdu. Çün seni āzād itdim nefsimi başdım ve ġazāyı ekber itmiş oldum ki, senüñ gibi kāfirūñ zararından mü'mine nefsünüñ zararı artuķdur. Pes bu sözleri işidüp ve ħalbinde hidāyet güneşi toġup yā °Alī baña İslāmı °arz eyle, yakīn bildüm ki sizüñ⁵²⁷ dinüñüz ħaķ din⁵²⁸ imiş didi. İmām °Alī kerremallāhu vecheh⁵²⁹ imān °arz eyledi ve min ba'd imām °Alī'den müfāraķat itmeyüp her ġazāda bile hūnerler itdi, tā civār-ı Ĥaķķ rıħlet /60a/ idince rażıyallāhu °anhümā.

Faslün fi ma°ārifihî rażıyallāhu °anh

⁵²¹ M'de yok.

⁵²² M'de yok.

⁵²³ M: Dilemeñi.

⁵²⁴ M: Koyuvirdi.

⁵²⁵ M: İder idim.

⁵²⁶ M'de sadece "rażi."

⁵²⁷ K ve N'de yok.

⁵²⁸ M'de yok.

⁵²⁹ Bu dua M'de yok.

°Asım ibn-i H̄amza rivāyet ider ki, imām °Alī kerremallāhu vecheh⁵³⁰ buyurmuşlardır ki ḥaḳīkatde faḳīh oldur ki Allāh ḳulların raḥmetiden meʿyūs itmeye (22a) ve °azābında emīn de itmeye. Daḥi maʿşıyyete ruḥşat virmeye.Ḳurʾān ipine muḥkem yapışa. Daḥi şol °ibādet de ḥayr yoḳdur ki anda °ılm olmaya, ol °ılmde de ḥayr yoḳdur ki şāḥıbinde tedebbür ve tefekkür olmaya.⁵³¹

İmām Şaʿbīʾden ḳuddise sirrahu⁵³² mervīdir ki [42b] birgün imām °Alī kerremallāhu vecheh⁵³³ buyurmuşlar ki, hiçbir ḳul Allāhʾdan ḡayriden recā itmesün ve günāhdan ḡayriden ḳorḳmasun ve bilmedüḡi nesne[y]i öḡrenmeden ār itmesün ve bilmedüḡi nesneden şorsalar bilmem dimekden utanmasun. °Abdurrahmān Süleymīʾden menḳuldür ki, imām °Alī kerremallāhu vecheh⁵³⁴ buyurmuşlar, Allāhu teʿālā⁵³⁵ celle şānühü enbiyādan baʿzısına vaḥy idüp buyurmuşlardır ki, bir ḳarye ḥalkı ya bir ev cemāʿati benüm kerih gördüğüm nesne /60b/ üzerine iken, andan rucūʿ idüp rızāʾ-i şerīfim üzerine olalar. Benüm vaʿdim budur ki, kendülerin nefislerine kerih gelen nesne[y]i kendülerden menʿ idüp, rızāları ne ise anı müyesser idem. Daḥi bir köy cemāʿati, ya bir ev ehli benüm rızā-yı şerīfim üzre iken rucūʿ idüp benüm kerih gördüğüm nesneye meşḡul olsalar, yine vaʿdim bunuñ üzerinedir ki, kendülerin istedüğün virmeyüp istemedüklerin müyesser idem. Eʾl-°ıyāze billāh.

İbn-i °Abbās Ḥazretlerinden menḳuldür ki buyurmuşlar, Rasūl-i Ekrem şaʿamʾdan⁵³⁶ bir soñra bir kimsenün sözünden nefʿalanmadum, imām °Alīʾnün sözünden nefʿalandugum gibi ki, baña mektüb-ı şerīfinde buyurmuşlar ki yā °Abdullāh [43a] bu ḥalk kendüye vāşıl olmayıcak nesnenün fevtinden küllī⁵³⁷ elem çekerler ve ellerinden çıkacak nesne[ye]vāşıl olduklarında⁵³⁸ mesrūr⁵³⁹ olurlar. Senün surürün emr-i āḥıretten /61a/ vāşıl olduğun nesneye olup, ḡam ḥuznün emr-i

⁵³⁰ Mʾde sadece “raḫī.”

⁵³¹ M: Yoḳdur.

⁵³² Bu dua M ve Nʾde yok.

⁵³³ Mʾde sadece “raḫī.”

⁵³⁴ Mʾde sadece “raḫī”, nʾde “raḫıyallāhu °anh.”

⁵³⁵ Mʾde yok.

⁵³⁶ K ve Mʾde yok.

⁵³⁷ Mʾde yok.

⁵³⁸ M: Olıcak.

⁵³⁹ M: Sürür.

âhıretten fevt olan nesneye olsun. Zinhâr dünyâ hıuşûlüne ⁵⁴⁰ ferahlanup, fevtine gam çekenlerden olma. Ğam ve surûruñ âhırete müteallik olsun rażıyallâhu ʿanh. ⁵⁴¹ Ebu-Ĥamrâʼdan menkuldür ki Fahr-i Kâʿinât ʿaleyhiʼş-şalât buyurmuşlar ki, amel de Âdem peygamberi ʿaleyhiʼs-selâm ⁵⁴² göreyin diyen ʿAlîʼye baksun ve fehmdde Nûh ʿalehiʼs-selâmı ⁵⁴³ göreyin diyen ve hılimde İbrâhîm ʿaleyhiʼs-selâmı ⁵⁴⁴ göreyin diyen, zühddde Yaḥyâ ʿaleyhiʼs-selâmı ⁵⁴⁵ göreyin diyen, şiddetde Mûsâ peygamber ʿaleyhiʼs-selâmı ⁵⁴⁶ göreyin diyen ʿAlîʼye baksun. Bu sıfatlar ʿAlîʼde anlardaki gibi mevcuttur. Ve imâm-ı ʿAlîʼnün kerremallâhu vechehün ⁵⁴⁷ cümle-i (22b) kerâmâtındandır ki, imâm Fahr-i Râzî rahımehullâhu ʿaleyh ⁵⁴⁸ Ḥazretleri ⁵⁴⁹ “em ḥasibte enne aşḥâbeʼl-kehfı” ⁵⁵⁰ âyet-i kerîmesinde münâsebetle ⁵⁵¹ *Tefsîr-i Kebîr*ʼde yazmışdır ki, bir kara kul var idi, ʿAlîʼye muḥabbet ider idi. Nâ gâh bir gün hevây-ı nefsile ve igvây-ı şeytânla sırka itdi. İmâm ʿAlîʼnün hılâfet-i zamânıydı hużûrına /61b/ getürdiler. İmâm ʿAlî rażıyallâhu ʿanh ⁵⁵² suâl itdi, inkâr [43b] itmeyüp serîkı ikrâr itdük de, imâm ʿAlî şerʿile ⁵⁵³ elin kesdi. Ve ol ʿArab da kesilen elini sağ eline alup giderken yolda Selmân-ı Fârisî ve İbn-i Kevvânʼa uğradı. Suâl itdiler ki elüñi kim kesdi, ʿArab cevâb virdi ki emîreʼl-müminîn, yeʿûbeʼl-müslimîn, ḥıtenüʼr-Rasûlü, zevcüʼl-betül ʿAliyyüʼl-mürtezâ kesdi. Didiler ki elüñ keseni ne hoş medḥ idersin, cevâb virdi ki, nice medḥ ⁵⁵⁴ itmeyem ol kimse[yi] ki elümi emr-i ḥaḳkıla kesdi ve beni nâr-ı cehennemden ⁵⁵⁵ ḥalâş itdi. Pes Ḥazret-i Selmân rażıyallâhu ʿanh ⁵⁵⁶ kuluñ cevâbını taḥsîn idüp, imâm ʿAlîʼye ḥaber virdikde, ʿArabı hużûrına daʿvet idüp ol kesilen elini yerine koyup ve üzerine bir mendil örtüp, imâm ʿAlî

⁵⁴⁰ M: Hıuşûsuna.

⁵⁴¹ Mʼde sadece “rażî.”

⁵⁴² Salatu selam ibaresi M ve Nʼde yok.

⁵⁴³ Salatu selam ibaresi M ve Nʼde yok.

⁵⁴⁴ Salatu selam ibaresi M ve Nʼde yok.

⁵⁴⁵ Salatu selam ibaresi M ve Nʼde yok.

⁵⁴⁶ Salatu selam ibaresi M ve Nʼde yok.

⁵⁴⁷ Mʼde yok.

⁵⁴⁸ M ve Nʼde yok.

⁵⁴⁹ Nʼde yok.

⁵⁵⁰ Ne o, yoksa sen, bizim âyetlerimiz içinde yalnız Ashâb-ı Kehf ve Rakîmʼin mi ibrete şâyan olduklarını sandım. İş öyle değil. Kurʼan, Kehf suresi, 9. Âyet.

⁵⁵¹ M. Münâsebet ile.

⁵⁵² Mʼde sadece “rażî.”

⁵⁵³ K: Sürʿatle.

⁵⁵⁴ Mʼde yok.

⁵⁵⁵ M: Cehennem ʿazâbından.

⁵⁵⁶ M ve Nʼde yok.

du^{ca} ve tezarru^{ca} meşğul oldu. Bu eşnâda semâdan bir şavt işitdik ki, “irfe^{cu}’l-mendil.”⁵⁵⁷ Pes mendil kaldırdık ve gördük ki, kemâ kâne bi-izni’llâhi te’âlâ eli yine /62a/ bitmiş, rażıyallâhu ‘anh ve erzâhu.

Ebu’t-Tufeyl’den rażıyallâhu ‘anh⁵⁵⁸ mervîdir ki bir gün imâm ‘Alî kerremallâhu vecheh⁵⁵⁹ Kûfe’de minbere şu’ud idüp didi ki, eyyühe’n-nâsü beni yitürmeden benden su’âl idüñ ki, vallâhi muşhaf-ı şerîf içinde bir âyet yokdur ki sebeb-i nuzûliyle [44a] ve vucûh-ı ma’nâsıyla hâtırında olmaya. Fe vallâhu benden soñra Rasûl-i Ekrem’e ulaşıncaya dek bu huşûşu bilüre ulaşmasañuz gerekdür. Pes bir kimse ayağın tırup âyet-i Qur’ân’da olan müşkilleri birin birin ‘arz idüp bi-gayri teredidin vucûhu ile cevâblar virüp, cümle halka nihâyetsüz fevâ’id ve mevâ’id hâşıl oldu. Ulemâ-i siyerden mervîdir ki, imâm ‘Alî kerremallâhu vecheh⁵⁶⁰ Kûfe’de cum’ca şabâhı Ramazan ayında Mülhcem oğlu yediyle şehîd olmuştır. Ve eşhur-i rivâyetde altmış üç yaşında idi, civâr-ı Raḥmân’a göçmişlerdir. Ve müddet-i hılâfetleri (23a) altı yıl olmuştır. Ve ma’lûm oluna ki bu zıkr olunan hışâl Hâzret-i ‘Alî’nüñ rażıyallâhu ‘anh⁵⁶¹ kevâkib-i kemâllerinden /62b/ sühâ degüldür. Lâkin imânı olanlara bu kadar kifâyet ider. Ziyâde tafşîl murâd idenler, ol iki kitâba mürâca’at itsün ki ‘acâyib göre. Ve şallallâhu ‘alâ seyyidinâ Muḥammed’in ve âlihi ve şaḥbihi ve ezvâcihi ve zürriyyâtihi ve ‘uşratihi ecme’in âmîn.

E’l-hâtimate fi’l-kelimâti’l-müte’allikati bi’l-ḥaḳâyıķı-ş-şâdirati min-şadri maḥzeni’l-vilâyeti esede’llâhü’l-gâlib ‘Alî Bin Ebî-Tâlib rażıyallâhu ‘anh ve kerremallâhu vecheh⁵⁶²

Ya’ni hâtıme imâm ‘Alî’nüñ [44b] rażıyallâhu ‘anh⁵⁶³ şadr-i şâdef-vârından şudür iden dürr-i ḥaḳâyıķ ve ğarar-ı deḳâyıķ beyân ider ki, ol sermâye-i ‘ılm-i ledünnî ve ol bülend-pâye-i teşrîf-i ente minnî, ol gevher-i kâne lâ fetâ, ol sulṭân-ı serîri hel etâ, ol ser-‘ârifân-ı esrâr-ı ulûhiyyet, ol server-i kâşifân-ı estâr-ı rubûbiyyet, bir gün galeyân-ı esrâr ve heyecân-ı envâr, vücûd-ı şerîfinde gâlib ve ol

⁵⁵⁷ M: Mendili kaldıruñ.

⁵⁵⁸ M ve N’de yok.

⁵⁵⁹ M’de sadece “imâm.”

⁵⁶⁰ M: Rażî, n: Rażıyallâhu ‘anh.

⁵⁶¹ M’de yok, N’de ise sadece “rażî.”

⁵⁶² M: “Rażî”, N: Rażıyallâhu ‘anh.

⁵⁶³ M’de sadece “rażî.”

me'arif-i şabb itmeğe bir sîne-i şāfiye tālîp olup, ba'de'l-ucūd⁵⁶⁴ ile'l-minberi /63a/ buyurdılar ki, "se'elünî ammā dūne'l-arş" Ya'ni baña su'āl idüñ şol nesneden ki, arşuñ verāsında ola ki şadr-i mahzen-i esrārımdadır. Deryā-yı ma'arifi cüş itdi. Ve ol Server-i Kā'inātuñ şallallāhu aleyhi ve sellem⁵⁶⁵ bereket-i lu'ab-ı habāb-ı āb-ı hayātıdır ki dehānıma uruşdı. Ve henüz andan búi gelür ve her nesne ki zebānımdan cārî olur. Çeşme-i bātınımdan bir kıtredir ki, ol Hāzret şallallāhu aleyhi ve sellem deryā-yı esrārından meşki müşki ol çeşme'ye dökmişdi. Eger *Tevrāt* ve eger⁵⁶⁶ *İnci'den* söz söylemeğe me'zūn olaydım, ol iki kitābuñ haķāyıkın keşf ideydim. Tā ki aħbārı hayrete [45a] ve rahābîn rehbeti düşüp sözlerimi taşdıķ ideydiler. Çünki ol medīne-i ılmuñ bābı ve meyādın-i ırfānuñ āl-i cenābı, bu arşaya ılm dikdi. Du'lub Yemānī ol meclisde hāzır idi, vucūdun da bu hātıra oldu kim emīre'l-mü'minīn ra'ıyallāhu anh⁵⁶⁷ da'vāyı arız itdi. Ben anı bir arz-ı merām ile tül-i kelāmdani /63b/ alı koyam. Pes ayağı üzre tırup didi ki, (23b) yā emīre'l-mü'minīn bir su'ālīm vardır. İmām 'Alī kerreme'llāhu vecheh⁵⁶⁸ nūr-ı velāyet birle fehmi idüp didi ki, veyhake ya Du'lub dāniş ve feķāhet tarıķıyle su'āl it. Ta'ne ve sefāhat vechiyle su'āl itme. Pes Du'lub Yemānī didi ki "hel ra'eyte Rabbeke" Ya'ni Rabbiñi gördüñmi imām cevāb buyurdu ki, "mā küntü a'büdü Rabben lem erahü." Ya'ni ben tapar degülem şol Rabbe ki görmemiş olam. Yine Du'lub didi ki "keyfe ra'eyte" ya'ni ne keyfiyetle gördüñ. İmām cevā virdi ki "lem terahü'l-uyünü bi-müşāhedeti'l-ıyān ve lākin raeytehü'l-ķulübü bi haķāyıkı'l-ıķān." Ya'ni gözler anı müşāhede-i ıyānla görmez belki gönüller haķāyık-ı ıķānla⁵⁶⁹ derk ider. Ma'lūm olmaķ gerek ki imām 'Alī'nüñ bu cevābı kelimü'n-nāse 'alā ķadr-i ucūlihimi, hukmince muhātābuñ fehmine lāyık ve havşalasında [45b] rāyık /64a/ olan idi. Ve illā ol serverüñ harman-ı esrārından dāne-ķin olan dānā a'nī Hāzret-i Mevlāna ķuddise sirrahu buyurdı ki,

Beyt

Heme cemāl-i tu bīnem ķü çeşm bāz kunem

⁵⁶⁴ K: Ba'de's-su'ūd.

⁵⁶⁵ M ve N: Şal'am.

⁵⁶⁶ K ve N'de yok.

⁵⁶⁷ M'de sadece "ra'ı.".

⁵⁶⁸ Bu dua M'de yok.

⁵⁶⁹ M: İķān haķāyıkla.

Heme şerāb-ı tū nūşem çu leb ferāzi künem.

Ba°de zān Hāzret-i imām buyurdi ki, perverdigār-i °ālem bir vāhıddir ki aña şerīk ve şānī yoğdur. Bir ferddir ki mişli ma°dūm, ne mekān anı iḥāṭa ider ve ne zamān üzerine cārī olur. “Ve hüve bi külli şey°in muḥīṭ.”⁵⁷⁰ Eḥaddir ki şümār andan ma°zūl, Şameddir ki niyāz andan maḥzūl. Lā tūdrikü bi°l-ḥavāsi velā yūḳāsü bi°l-miḳyās. Ya°nī ol eḥad degüldür ki anı derk ide hıs u vehim, ol Şamed degüldür ki anı añlaya °akl u fehm

Beyt

Her çi pīş-i tū bīş ez-ān reh nīst

ğāyet-i vehm-i tu°st Allāh nīst

Çünkü sūḥān bu araya irdi Du°lūb bī-hōd olup na°ra urdı düşdi. Çünkü °aklı başına geldi didi ki, °ahd olsun ki kimseye ta°ne tarīḳıyla su°āl itmeyem. Hāzret-i /64b/ emīre°l-mü°minīn raḳıyallāhu °anh⁵⁷¹ buyurdılar ki, “hāzā in kāne°l-emru ileyke” Ya°ni yā Du°lūb bu °ahde ol zaman vefā idersin ki iş senüñ elüñde ola. Nitekim Hāzret-i Mevlāna buyurur ki

[46a] Meşnevi

Der-ḥadīş āmed ki dil hem-çün pur-est

Der-biyābān esīr-i şarşar est

Bād ūr-ā her ṭaraf rāned guzāf

Geh çep u geh rāst bā-şad iḥtilāf

Her nefes dil-rā diğēr rāyī buved

Ān ne ez-vey belki ez-cāyī buved

⁵⁷⁰ İyi bilin ki O, her şeyi ilmi ve kudreti ile kuşatmıştır. Kur°an, Fussilet suresi, 54. Ayet.

⁵⁷¹ M°de sadece°raḳı.”

Pes çerā īmin şevī ber-rāy-i dil

‘Ahd bendī tā şevī āhir hacil

Ve naķıldir ki (24a) Kümeyl bin Ziyād rahımeħullāh⁵⁷² Hāzret-i emīre’l-mü’minīnden rażıyallāhu ‘anh⁵⁷³ su’āl itdi ki, yā emīre’l-mü’minīn me’l-ħıkmetü. Kümeyl e’l-aşşāb-ı kulūbdan ve müstekşifān-ı esrār-ı ğuyūbdan idi. Çünki dā’iresi degülken ħaķıķatden su’āl itdi. Emīre’l-mü’minīn buyurdu ki, mā leke ve’l-ħaķıķate ya’ni yā Kümeyl sen⁵⁷⁴ henüz ehl-i dil ve maķām-ı fenādan ğāfilsin. /65a/ Hāķıķatle ne kārūñ ve ol sūķda ne bāzārūñ var. Ma’rifet-i ħaķāyıķa ‘alāyıķdan inķıtā‘ ve bu kalāya ħarīdār oluna, cān u tenden vedā‘ gerek.

Beyt

‘Aķl bend u dil firību can ħıcāb

Rāh z’īn her siħ nihān-est ey piser

Ve bilgil ki yā Kümeyl bu merām kemāl-ı isti’dāddan şoñra nūr-ı tevfiķ ve hidāyete mevķūf ve vüfūr-ı cezebāt-i ‘ināyete maşrūfdur.

Beyt

Ārzū mī-ħāh ve lik endāze ħāh

Ber-ne-tābed kūh-rā yek berg-i [46b] kāh

Kümeyl didi ki, “elestü şāħıbu sirruke yā imām.” Ya’ni yā imām sen beni şāħıb-i sirruñdan şaymaduñ ve nażar-ı isti’dād ile nażar itmedüñ ve merħamet yediyle murād ħapusın açmaduñ ki dimişler

Beyt

Eger tū kār ne-dārī ve fāriġī ez-kār

Biyā ki kār çü tu şad hezār mā kerdīm

⁵⁷² M’de sadece “rahıme.”

⁵⁷³ M’de sadece “rażı.”

⁵⁷⁴ K: Sentüñ.

Çünkü Kümeyl bu sırra isti'dāddan haber viridi. Ve Hāzret-i emīrūñ esrārına muṭṭali° olmasına imā eyledi. /65b/ Hāzret-i emīre'l-mü'minīn raẓıyallāhu °anh⁵⁷⁵ buyurdu ki, "belā ve lākin yūraşşehu °aleyke mā yaṭfehu minnī." Ya°ni yā Kümeyl maḥrem-i esrārım ve ḳābil-i istifāza°-i envārımsın. Ve lākin ol mertebeye müste°idsin ki, kaçan benüm deryāy-ı bāṭınım cūş ide. Anuñ raşahātī senüñ ḳalb-i ḳābilüñe fāyız ola. Böyle degüldür ki mücerred maḳām-ı fenāya isti'dādla mertebe°-i idrāk-ı ḫaḳīḳate irişmek ola, heyhāt.

Beyt

Tā ne-gerdī miḥver u zill-i fenā

Key resed işbāt ez °ızz-i beḳā

Kümeyl bu cevāpla ḳana°at itmeyüp hezār sūz u güdāzla⁵⁷⁶ °arz-ı niyāz idüp didi ki, "eve mişlüke yühayyibü sā°ilen." Ya°ni yā imām senüñ mişlüñ öz sā°ilin ḳande nā ümīd itse gerek ki, zīrā kim ṭālib oldu ki⁵⁷⁷ kerīmler anı virmedi. Ve kim [47a] lecc itdi ki⁵⁷⁸ āḫir velüc bulmadı.⁵⁷⁹ Belki ṭaleb-i ṭālibān, maṭlūbı vicdānla du birāderān-ı tū emāndır. /66a/ Ve istecābet-i sā°ilān "üd°ünī estecib leküm"⁵⁸⁰ ḫukmünce ḫulḳ-ı Yezdān ve bu da°vānuñ şıdkuna "ve āṭāküm min külli mā se°eltümüh"⁵⁸¹ (24b) ḫıṭābı ḳavī burhandur. Lā ceram kāmīl mükemmil sālikler isti'dādına muttali° olduğda, isti'dādı ḫasebiyle ol kāmīle tekmīl vācib olmaḳ ḳazıyyesince Hāzret-i emīre'l-mü'minīn⁵⁸² raẓıyallāhu °anh⁵⁸³ cevāb-ı Kümeyl'e meşḡul olup buyurdular ki, "e'l-ḫaḳīḳatü keşf-i Subḫatı'l-Celāl⁵⁸⁴ min ḡayr-i işāretin." Ya°ni ḫaḳīḳat vech-i Bāḳī'nüñ ṭulū°ıdır. Şıfatı ḫıccābların andan keşf itmek sebebiyle tā ol vech-i Bāḳī'nüñ subuḫātı,⁵⁸⁵ ya°nī °aẓamet ve celālī cümle mā sivāyı fānī ve müstehlik ide. Şöyle kim hiçbir şey'e işāret ḳalmaya. Kemā ḳāle celle minḳā°ilin "külli men °aleyhā fān ve yebḳā vechü Rabbike zü'l-celālī ve'l-ikrām."

⁵⁷⁵ M'de sadece "raẓī."

⁵⁷⁶ K: Güzār.

⁵⁷⁷ M ve N: Oldur ki.

⁵⁷⁸ M:Ḳıldı ki.

⁵⁷⁹ M: Buldu.

⁵⁸⁰ Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin ki size ḳarşılık vereyim." Kur'an, Mü'min suresi, 60. Ayet.

⁵⁸¹ Hasılı O, kendisinden dilediğiniz her şeyi verdi. Kur'an, İbrahim suresi, 34. Ayet.

⁵⁸² N: Hāzret-i imām.

⁵⁸³ Bu dua M'de yok, N'de ise sadece "raẓī."

⁵⁸⁴ M: Subḫānī'l-Celāl.

⁵⁸⁵ M: Sıfatları.

⁵⁸⁶ Ve kıle ‘azame şānehü “küllü şey’in hālikün illā vecheh.”⁵⁸⁷ Ve bunun mışdākı /66b/ kavı-i nebīdir ki şallallāhu ‘aleyhi ve sellem “inne li’llāhi seb‘ine elf-i hıccābin min nūrın ve zūlmetin lev keşefehā le eḥteraḳat subḥātü”⁵⁸⁸ vechihi mā intehā ileyhi başāruhu min-ḥalkıhi.” Pes Ḥazret-i [47b] emīre’l-mü’mīnīn rażıyallāhu ‘anh⁵⁸⁹ bu kelām-ı şerīfnde maḳām-ı fenāya hidāyet ve şıfāt-ı hıccāblarından geçüp ‘arşa-i keşf-i zāta vuşūle da‘vet itmiş olur. Çünkü Kümeyl ziyāde beyān taleb idüp⁵⁹⁰ zidnī beyānen didi. Ḥazret-i ‘Alī rażıyallāhu ‘anh Ziyād’a eydüp didi ki, “maḥvü’l-mevhūmü”⁵⁹¹ şahvü’l-ma‘lūm.” Ya‘ni ḥaḳıḳat oldur ki, vucūd kevni ki, hestī-i mevhūmdur. Maḥv olup āfıtāb-i ma‘lūm-ı ḥaḳıki ğamām-i keşratden bāriz ve rāci‘ olmaḳdır. Ya‘ni tarīḳ-ı ‘ılmnden ‘ıyāne gelüp ‘aḳl nūrunı cünün-ı ilāhi birle ‘azl itmekdir. Tā şunuñ gibi ola ki, ol imām-ı muḥaḳḳıḳ ya‘nī Ca‘fer-i Şādiḳ rażıyallāhu ‘anh buyurmuşlar, ‘aşḳ bir cünün-ı ilāhidür ki, zāt-i ma‘lūm şıfāt-ı keşrati ğamāmından anuñla⁵⁹²/67a/ taşra gelür ve küdürāt-i itibārātdan şāfi olup, nūr-ı ‘aşḳ-ı ilāhi ve ḥubb-i zātī birle keşrāt-i ‘aḳliyye andan mürtefi‘ olur. Tā bu maḳāmuñ şāḥibi derace‘-i ihlāşa irer. Pes Ḥazret-i emīre’l-mü’mīnīn rażıyallāhu ‘anh bu maḳāma işāret edüp buyurdılar ki, “kemālü’l-ihlāşı nefyü’s-şıfātı ‘anhü.” Ya‘ni kemāl-i ihlāş mertebe‘-i vāḥıdiyyetden ‘ālem-i eḥadiyyete ‘urūc itmekdür. Tā sālīk ‘ılmnden ‘ayne [48a] ve ğuşdan āġuşa gelüp, zebān-i ḥalle her dembu terāne[y]i eyde

Beyt

‘Aḳl-rā ma‘zūl kerdīm u hevā-rā ḥad zedīm

K’ın celālet lāyık-ı in ‘aḳl u in aḥlāḳ nīst

Keru Kümeyl (25a) zidnī beyānen deyüp Ḥazret-i emīre’l-mü’mīnīn buyurdu ki, “hetke’s-setri liğalebeti’s-sirra.” Ya‘ni ḥaḳıḳat oldur ki sır ğalebesiyle

⁵⁸⁶Yerin üstünde olan herkes fānidir. Ancak seninazamet ve kerem sahibi Rabbinin Zātı bâki kalır. Kur’an, Rahman suresi, 26. 27. Ayet.

⁵⁸⁷ O’nun vechi(zâtı) hariç, her şey yok olacaktır. Hüküm onundur ve hepiniz O’nun huzuruna götürüleceksiniz. Kur’an, Kasas suresi, 88. Ayet.

⁵⁸⁸ M: Subḥāne.

⁵⁸⁹ M’de sadece “rażī.”

⁵⁹⁰ M’de yok.

⁵⁹¹ M: Maḥvü’l-vehm.

⁵⁹² M: Anuñ ile.

‘aql perdesi⁵⁹³ çāk ola, egerçi yā Kūmeyl senüñ sirruñ t̄alib-i ḥaḳīḳatdir /67b/ ve vüçüd-ı sirruñda şüphe yokdur. Lākin sirruñ henüz za‘īfdür ki ‘aḳluñ anuñ setrine ḳādir ve ḳalbin ihfāsına ḳābildir. Pes bu ḥalde sen şāḥıb-i ḥaḳīḳat olmazsın. Saña ancak bu maḳamda ‘āmil ü ‘ārif dinülür. Amma kaçan sır ḳavī ola ve sirruñ şaltanatı ‘aḳl üzre ḥākim ola. Ve perde-i ‘aḳl pertev-i ‘aşḳla sūḥte olup, nūr-ı ‘aḳl zūr-i sırrla tehattük bulup, t̄ab-i āftābla nūr-ı ḳamer munṭamis olduḡu gibi munṭamis ola. Pes bu zamanda şāḥıb-i ḥaḳīḳat olursun. Ve sālik-i Ḥaḳḳ-ı rāḥ-ı Hudāya bu⁵⁹⁴ maḳām mestlik maḳāmıdır. Lākin herkesüñ mestligi isti‘dādı miḳdārınca olur. Anuñçundür ki ba‘zılar didiler

Beyt

Çendān ḥordem zi-cām-ı ‘ışḳ ki eger

Yek cür‘a [48b] ez-īn bīş ḥorem nīst şevem

Ve ba‘zılarda bunun cevābında dimişler ki,

Beyt

Şeribtü’l-ḥubbe ke’sen ba‘de ke’sin

Fe mā nefide’ş-şerābü ve lā raveytü

/68a/ diğer beyt

Men çün rīgem ḡam-i tu çu āb ḥurem

Her çend hemī bīş ḥurem teşne-terem

Ammā ḥazret-i Mevlevī ḳuddise sirrahu’l-‘ālī buyurur ki

Beyt

Rīg zi-āb sīr şūd men ne-şudem zihī zihī

Lāyık-ı ḥūr gümān-ı men nīst der-īn cihān zihī

Baḥr-i kemīne- şerbetem kūh-ı kimīne-loḳma-em

Men çi nehengem ey Hudā bāz numā marā rehī

⁵⁹³ M’de yok.

⁵⁹⁴ M’de yok.

Çün Kümeyl ibn-i Ziyād'da kuvvet-i isti'dād ziyāde idi. Pes zidnī ʿılmen didi, lā ceram. İmām ʿAlī kerreme'llāhü vecheh ⁵⁹⁵ buyurdu ki, "cezzbü'l-eḥadiyyete li şıfatı't-tevhīd." Ya'ni galebe-i sırruñ kuvvetinüñ nihāyeti nūr-ı zātuñ ⁵⁹⁶ cezbinüñ kuvvetidir. Ve Ḥazret-i eḥadiyyet ki aşlā anda i'tibār-ı keşrat yokdur. Hılāf-ı şıfat-ı tevḥīdün ki, ol Ḥazret-i vāḥıdiyyetde keşrat-i i'tibāriyye müş'irdir. Zīrā bu Ḥazret menşe-i esmā u şıfatdır. Pes ḥaḳıḳat nedir cezbē-i eḥadiyyet sebebiyle şıfat-ı tevḥīde olan keşrat-i i'tibāriyye mürtefi' olup, [49a] vahdet şarf olmaḳdır. Min gayr-i i'tibārın /68b/ esmā'e ve lā şıfātün.

Kümeyl ziyāde vuzūḥ taleb idüp zidnī ʿılmen didi lā cerem imām ʿAlī rażıyallāhu ʿanh ⁵⁹⁷ ve kerreme'llāhu vechehu buyurdular ki, "nūrun yüşriku min şubḥı'l-ezeli fe yelūḥu ʿalā-küllı't-tevhīdi āşāruhü." Ya'ni ḥaḳıḳat şol nūruñ zuhūrudur ki zātı ola. Ol vech-i Bākī nūrundan ʿibāretdir ki, ezel-i ezelde (25b) işrāk idüp, mezāhir-i şıfat-ı ilāhī ve meḥālī ⁵⁹⁸ zātı nā-mütenāhī üzre lāyih olmuşdur ki, bu ikisi a'yan-ı mevcūdatdan ʿibāretdir. Ve bu mezāhira heyākili tevḥīd dirler. Aña işāretdir ki, nefis mezāhir-i vechi Bākī mülāḥazasıyla ki anda vardır. Zāhirüñ gayri degüldür. Binā'en ʿalā hāzā bazı ʿārifler "külli şey'in ḥālikün illā vecheh" ⁵⁹⁹ āyet-i kerīmesinde demişlerdir ki, vechede zamīr-i mecrūr cā'izdir ki, şey'e rāci' ola. Ya'ni her şey /69a/ şüret yüzünden fānīdir ve ma'nā yüzünden bākīdür ve cā'izdür ki Ḥazret-i Mevlevī ḳuddise sırrāhü e'l-ʿazīz ⁶⁰⁰ bu ma'nāya işāret itmiş ola. Şol yerde ki buyurur,

Guft e'l-mā'nā hüva'llāh şeyḥ-ı dīn

Gevher-ı deryāy-ı Rabbü'l-ʿālemīn

[49b] Şeyḥ-ı dīnden murād imām ʿAlī'dir demişler. Bazı ʿārifler de demişdir insānuñ ma'nāsı candur ve cānuñ ma'nāsı Raḥmān'dur. Pes bundan soñra galebāt-ı sekr Kümeyl'i selebāt-ı ʿaḳla çeküp, nesīmāt-ı zevḳ ve cezbāt-ı şevḳ inān-ı ihtiyārı

⁵⁹⁵ K: Rażıyallāhu ʿanh, n: Rażī.

⁵⁹⁶ M'de yok.

⁵⁹⁷ K ve N'de yok.

⁵⁹⁸ N: Mecālī.

⁵⁹⁹ O'nun veḥi (zātı) hariḳ, her şey yok olacaktır. Hüküm onundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz. Kur'an, Kasas suresi, 88. Ayet.

⁶⁰⁰ E'l- ʿazīz kelimesi K ve N'de yok.

destinden ve cenān-ı qarārı yedinden kapp bi hudāne “zidnī beyānen” didi. “Ḥazret-i cenāb-ı Mevlevī kuddise sirrahu ḥālī Kümeyl’den ḥaber virir ki,

Beyt

Çi rûz bâşed k’în cism u resm bi-neverdīm

Miyān-ı meclis-i cān ḥalka ḥalka mī-gerdīm

Harāb u mest bākī ḥiṣ mi-güyīm

Ber-ār dest ki mā dest-hā ber-āverdīm

Ba°de zān Ḥazret-i emīre’l-mü°minīn /69b/ rażıyallāhu °anh buyurdı ki, “yuṯfi’ı’s-sirācu⁶⁰¹ feḫad ṯale°a’ş-subḥ.” Ya°ni yā Kümeyl beyān-ı °ılmīden geç ve sırr-ı ḥadd-i °aḳıldan güzer kııl ki nūr-ı Ḥaḳ āfitāb-ı °ālem-tāb gibidür ve nūr-ı °aḳıl çirāğ meşābesindedür. Pes çünki tebāşir-i nūr-ı Ḥaḳ ve āşār-i tecelliyāt-ı cemāl muṯlaḳ ezel maṯla°ından ṯulū° idüp ḥucre°-i dilde işrāḳ virdi. Gerekdür ki sirāc, °aḳıl-ı vehhāc⁶⁰² dest-i ğayret-i pür-ibtihāc birle munṯaṯi ola ki, [50a] °inde’l-ibtilāc lā yaḥtācu ile’s-sirāc. Ve °inde’ş-şabāḥı yaṯfe’i’l-mişbāḥ. Ve Ḥazret-i Mevlevī kuddise sirrahu bu maḳāmda işāret buyurur ki,

Meşnevī

Hemçünīn cūyān-ı dergāh-ı Hudā

Çün Hudā āmed şeved cūyende lā

Gerçi ān vuşlat beḳā ender-beḳā-st

/70a/ Līk z-evvel ān beḳā ender-fenā-st

Sāye-hāyī ki buved cūyān-ı nūr

Nīst gerded çün küned nūr-eş zuhūr

°Akl key māned çū bâşed perde ū

Küllī şey°in ḥālikün illā vecheh

Hālik āyed pīş-i vecheş hest u nīst

⁶⁰¹ M: İtfii ve’s-siracü, N: İtfii’s-siracü.

⁶⁰² M: Bu kelimedden sonra “ile’s-sirāc ve °inde’ş-şabāḥı yaṯfe’i’l-mişbāḥ” yazılı olup üzeri çizilmiştir.

Hestî ender-nîstî h d  urfe- -st

Ender n ma  zar  ured-h   ud zi-dest

 un  alem  n c  res de  ud  ikest

(26a) Ve bende bu kelim tu   er inde eby t  H zret-i Mevlev   uddise sırruuhu birle ictih d itdim ki, s m  ne intib h ve  ıdk -ı me  lime g v h ola ve H zret-i em re l-m  min n  Al -yi m rtez nu  ra ıyall hu  anh kel m-ı  er finde icm l-i bey n buyurdu ki z kr olundu. Ve z mre -i mete avv fen   k t b-i b  adedlerinde bey n itdikleri⁶⁰³ budur ki, rum z ve ma  zen-i res  illerinde defn itdikleri kun z c mle bu kelim t   al let  l- b r t ve    l   t  ke  rat  l-    r tdan [50b] me       r /70b/ ve m stenbi  dir.

H timete l-h time

Ey s lik-i  ar kat-ı mer ıyye -i Mu  af v , m lik-i mem lik-i s nnet-i seneviyy-i m rtez . Bilgil ve  g h ol  l ki, f  zam nin    ife -i rav f z  l-m   hali   ani s-s neni ve l-fer y  . H zeleh m  ll h ve   teleh m  ll h ki, H zret-i Eb  Bekr ve   mer ve  O m n, henn h m  r-Ra m n bi l-  ufr n  ve r-r  v n. Cen b-ı m stet blarına h   a bu  z u  ad vet iderken im m  Al  ye fer -ı mu abbet ve kem l-i ma  fret da v s n     r iderler. H   a ki ol serveri sevmi  ola. Ve ol k ne   rf n  bilmi  olalar.

Beyt

N -cins-r  ne  ad ki zened l -fi  ubb-i  

U-ra buved be-c nib-i mevh m-i  od  efef

Cinsiyyet est     -ı Mev l  tu-ra sebeb

H   a ki cins-i gevher-i ra    n buved  azef

Ev   f-i  dem  ne-buved der- mu   lefet

Sırr-ı peder ki y  ft zi-ferzend n   alef

⁶⁰³ M de yok.

/71a/ Bir t̃āʾife-i serseridürler ki, ne sözlerinde ḥalāvet ve ne yüzlerinde rūḥāniyyet var.

Beyt

Anuñçün yüzlerinde hiç müslümānlık nişānı yok

Baḳarsın lik çokdur çok

Şekā u küfrine ʿinvān bir cemāʿatdür sünnetsüz

Ve bir guruhdur milletsüz

Beyt

[51a] Ferāyızdan ḥabersüzler

Sünenden hem eşersüzler

ʿAceb bunlara fetḥ olmuş

Żalāl u küfrle ṭuḡyān

Öz kitāblarına münkirler

Ve envāʿ-ı menāhiye muḳırler

Şavm u şalādden⁶⁰⁴ ʿāṭıllar

Ḥac u zekātdan ġāfiller

Beyt

Oruç üç gün deyu ṭutmaz şıyām ayını ol bet-kār

Zekāt u ḥaccı ne bilsün bu sözi söyleyen nādān

Evradları hezliyyāt ve ezkārları luḡaviyyāt

Şiʿārları şerʿatsüzlük

Ve şöhetleri edepsüzlük

Beyt

Bināy-ı şerʿī hedm idüp yaparlar yerine bidʿat

⁶⁰⁴ M:Şalāte.

/71b/Şorar olsañ ne işdür bu deyiserdür budur erkân

Halkdan hayāsuzlar ve Hālīkdan tükāsuzlar

Mübtelāy-ı şehvetler ve sezāy-ı nekbetler

Hıll u harām katlarında sevā

Revāy-ı şer^c olan ʿindelerinde nā-revā

(26b)Beyt

Zināyı şeh helāl etdi deyu söyler o kâfirler

Nazarda hōd teḥāşī yok göze yokdur deyu zindān

Bürümüş gözlerin şehvet yolu görmekde aʿmālar

Yağuzzū⁶⁰⁵ āyetin inkār ider bu zümre³-i küfrān-ı tuğyān⁶⁰⁶

Kelām-ı Hāk’da aḥresler metā^c-ı dīnde müflisler

İblīs-i telbīsüñ ḥāş müridleri

Ve rāh-ı iğvāda ḥoş müridleri

Erbāb-ı kulūba pür-kīneler ve buğz-ı aşḥābla [51b]jengār-sīneler

Beyt

Daʿvāy-ı ıışk u tevellāme-kun ey sirat-i nev

Buğz-ı aşḥāb-ı dil ez-bi-ḥiredī ve degālī

/72a/Müşk ber-cāme zeden sūd ne-dārad çendān

Çün tū der cāme giriftār bi-küned beğālī

Ve bir cümle

Beyt

Yedī deryā medād olup ağaçlar ger qalem olsa

Benī Ādem ḳamū kātib olup eyleseler imʿān

⁶⁰⁵ Mü'min erkeklere bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini açmaktan zinadan korumalarını söyle. Kur'an, Nur suresi, 30. Ayet.

⁶⁰⁶ M ve N'de yok.

Ravāfîz kizbünüñ şerhın yazar olsa bular cümle

Nihāyet bula bulmaya ʿuyüb-ı rāfîzî pāyān

Egerçi bu gurūhu bed-nihādı kitābda zıkr itmek müstekrih idi

Ve lâkin avām-ı keʿl-hevāmdan keşîr bunlara muhıb

Ve rāh-ı hevālarında mükib olmağın haqıqatüʿl-hāli tefhīm

Ve maʿdūkatüʿl-meḳālî taʿzım⁶⁰⁷ ve taʿlīm

İçün yād olundı

Beyt

ʿArz çün şuhbu aḥbāba libās-ı medhî dikmekdi

Velî lâzım gelüp bu ḥar tıbāğʿa dikmişim pālān

Bunuñla iktifā idüp kıyalım zıkrın anlaruñ /72b/ki

Der⁶⁰⁸ dükān-ı ʿaṭṭāran yaraşmaz cife-i ḥukān

Ḥamd u şenā ol cenāb-ı hādiy-i muṭlaḳa olsun ki, ḥulefā-i rāşidîn rızvānuʿllāhi teʿālā⁶⁰⁹ ʿaleyhim ecmeʿine olsun ki⁶¹⁰ bil ki muhācirîn ve enşārdan cümle şaḥab-i güzîn ve āl u evlād-ı tāhirîn bizi [52a] cān u dilden muḥıbb-i şādıḳ⁶¹¹ kılup sünnet-i cemāʿatden eyledi. Şīʿa-i ravāfîz ve fırḳa-i ḥavāric gibi aşḥāb-ı tefrîkadan kılmadı ki, bu iki fırḳa ʿillet-i taʿaşşub ve miḥnet-i tehāsüd birle zulmet-i tefrîkada ḳaldılar, eʿl-ıyāze biʿllāh veʿl-ḥamdü liʿllāhi evvelen ve āḫiren.

Ve ḳad ittefeḳa itmāmeʿl⁶¹²-kitāb ʿalā yedi müʿellifiʿl-faḳîr, eʿş-Şeyḫ Şemseddîn⁶¹³ fî şāmini cemāziyeʿl-ülā,⁶¹⁴ ʿāme tisʿa ve şemānîne ve tisʿa miʿeh. Fī-eyyāmi devletüʿs-sultānuʿl-aʿzam, sultān-ı selāṭîn-i ʿālem ebiʿl-feth veʿz-zafer, Sultān Murād Ḥān. Eyyedet⁶¹⁵ ḥılāfethü biʿl-ʿadli veʿl-iḥsān. Ve kıyyidet şānuḥu

⁶⁰⁷ K ve Nʼde yok.

⁶⁰⁸ Mʼde yok.

⁶⁰⁹ Rızvānuʿllāhi teʿālā K ve Nʼde yok.

⁶¹⁰ K ve Mʼde yok.

⁶¹¹ Mʼde yok.

⁶¹² Mʼde yok.

⁶¹³ Şeyḫ Şemseddîn Kʼde yok.

⁶¹⁴ M: Evvel.

⁶¹⁵ N: Eyyedehuʿllāh.

bi'l-ḥusrān ve'l-ḥazelān,āmīn yā Muḥīn ve yā Müsteḥān. Biḥurmeti nebī āḥir zamān
ve ṣallallāhü ḥalā seyyidinā Muḥammedin fī külli enne biraḥmetike yā erḥame'r-
Rāḥīmīn

/73a/Veḳaḥa'l-ferāḡı müz teḥriri hāzihi'l-menāḳıbı'ş-şerīfeti'l-mübāraketi'l-
meymūneti ḥalā yedi'l-ḥabdu'z-ẓaḥfū'n-neḥīf Dāvūd bin ḥAbdülcebbār. Ḡafera'llāhu
lehü ve livālideyhi ve licemī'l-mūminīne ve'l-mūmināt ve'l-müslimīne ve'l-
müslimāt inneke mücībü'd-daḥvāt yā ḳāziye'lḥācāt bi raḥmetike yā erḥame'r-
Rāḥīmīn.

Fi't-tārīḫı ṣelāṣe ḥaṣra ve elf.⁶¹⁶

⁶¹⁶ Bu paragraf “veḳaḥa'l-ferāḡı”den itibaren sadece nurda mevcuttur.

SONUÇ

Bu tezde, Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan menâkıb türünde yazılmış olan eserlerden biri olan, zamanının büyük mutasavvıf ve edebi şahsiyetlerinden biri olan Şemseddîn-i Sivâsî'nin kaleme almış olduğu *Menâkıb-ı Çeharyâr-ı Güzin*'in, ilmi /edebi, tasavvufi, mensur, müstakil bir eser olduğu tespit edilmiştir.

XVI. yüzyılda Anadolu'nun büyük şair ve mutasavvıflarından biri olan, Şemsîyye tarikatının kurucusu, Şemseddîn-i Sivâsî'nin hayatı, tarikatı, ilmi ve edebi şahsiyeti hakkında bilgi verilip, yazmış olduğu eserler kısaca tanıtılmıştır. Ayrıca göstermiş olduğu kerâmetlerden bazılarına da yer verilmiştir.

Eserin Mısır Kâhire Kütüphanesi ve Ankara Milli Kütüphanesinde bulunan iki ayrı müellif nüshası olduğu tespit edilmiştir. Bu nüshaların birbirlerinden farklı olan yönlerinin daha iyi anlaşılması için, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye bölümünde bulunan ve istinsah edilmiş en eski nüsha olduğu tespit edilen bir başka nüsha ile birlikte karşılaştırılması yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, üç nüshanın birbirinden farklı yönlerinin bir hayli çok olduğu ve bu farklılıkların müellif nüshaları arasında daha ziyade olduğu görülmüştür.

Eserin edebi yönünden ziyâde, eğitici ve tasavvufi yönü daha çoktur. XVI. yüzyılda, Anadolu'nun içinde bulunmuş olduğu îtikâdi karışıklıklar içerisinde, dört büyük halifenin üstünlüklerinin anlatıldığı bu eseri kaleme alan Şemseddîn-i Sivâsî'nin devrinin içtimâî ve siyasî olaylarına duyarsız kalmamış, hem şair hem de fikir adamı olarak halka hizmet maksadıyla yazdığı diğer eserlerinde olduğu gibi, geniş halk kesimlerine ulaşabilmek ve onları bilgilendirmek için bu eserinde de kolay ve anlaşılır olmayı tercih ettiği açıktır. Sanatı insanları irşad etmek için vasıta olarak kullanan Şemseddîn-i Sivâsî, muğlak ve anlaşılması zor olan bir dil kullanmayıp, sadeliği ve samimiyeti elden bırakmamış, her kesimden insanın okuyup istifade edebileceği bir eser yazmıştır. Bu da Sivâsî'nin amacının sadece insanlığa hizmet olduğunu göstermektedir. Bu eserinde de kalemini irfan ve hikmet vasıtası olarak kullanmıştır

KAYNAKÇA

- Akkaya, Hüseyin: “Şemseddîn-i Sivâsî”, **Yedi İklim Dergisi**, C.9, S.66, 2015.
- Aksoy, Hasan: “Şemseddîn-i Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti Tarikatı, Eserleri”, **Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.IX, Sivas, 2005.
- Aksoy, Hasan: "Şemseddîn-i Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi", **Marmara Ü İlahiyat Fakültesi Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi**, İstanbul, 1980.
- Aksoy, Hasan: **Gülşen-âbâd**, Sivas, Sivas Belediyesi Yay., 2015.
- Andelîb: **Feth-i Bilâdî Engürüs**, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi Bl., nr. 623.
- Aşkun, Vehbi Cem: **Sivas Şairleri**, Sivas, 1948.
- Ayverdi, İlhan: **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, C.II.
- Belgrâdî, Münîri: **Silsiletü'l-Mukarrabîn**, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa Bl., nr. 2819, vr. 113b-114a,
- Bilget, N. Burhan: **Sivas Anıt Mezarları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.

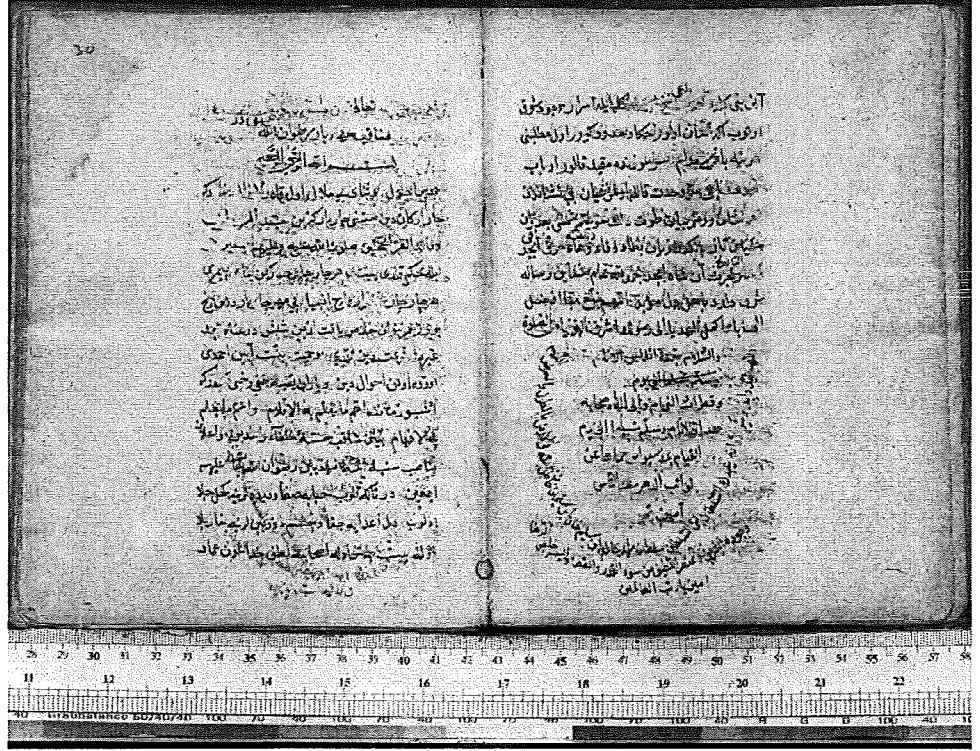
- Buluz, Nermin: “Şemşeddîn-i Sivâsî’nin Heşt-Bihîşt Mesnevisi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Ü., SBE., Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sivas, 1987.
- Cebeci, Lütfullah: “Miftâhu’l-Ğayb”, **DİA**, C.XXVIII, İstanbul, TDV, 2003.
- Çelebi, Kâtib: **Keşfü’z-Zünûn**, C.II.
- Efendi, Peçevi İbrahim: **Târîh-i Peçevi**, İstanbul, 1283, C.II.
- E’l Aclûnî: **Keşfü’l-Hafâ**, C.II.
- Gölpınarlı, Abdülbâki: “Şemsiyye” **DİA**, C.XI, İstanbul, TDV, 1970.
- Gördebil, Osman: “Abdülhâkim Arvâsî’nin E’r-Riyâyü’t-Tasavvufiyyesi (Metin ve Tahlîl)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı, Konya, 2011.
- Haldun, İbn-i: **Tasavvufun Mahiyeti**, Şifâû’s-Sâil (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1984.
- Hüseyin, b. Ahmed: **E’l-Medhal İlâ Kitâbi’s-Sünen**, (hızl. Muhammed Ziyâürrahmân), Kuveyt, 1985.
- Kayyım, İbn-i e’l Cezviyye: **Tıbyân**, C.II.
- Nazmi, Muhammed: **Hediyyetü’l İhvan**, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Bl., nr. 4587.

- Nûrî, Abdülehad: **Silsile-nâme-i Abdülehad Nûrî**,
Süleymânîye Ktp., Çelebi Abdullah Efendi
Bl., nr. 172/6.
- Paşa, Bağdatlı İsmail: **Hediyyetü'l-Ârifîn**, C.I.
- Revnakoğlu, C. Server: **İstanbul Tekkeleri Târihi Notları**, T. C.
Kültür Bakanlığı, İstanbul Dîvan Edebiyâtı
Müzesi, Arşiv Bl., nr. 23.
- Saadeddîn, M. Süleyman: **Hülâsatü'l Hediyye**, Millet Ktp. Emîri
Şer'iyye Bl., nr. 1082.
- Sami, Şemseddîn: **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, İkdâm
Matbaası, 1899.
- Sivâsî, Receb: **Necmü'l-Hüdâ**, çev. H. Şemsi Güneren, hzl.
Fatih Güneren, İstanbul, 2000.
- Süleymaniye Kütüphanesi: **Halvetiyye Tarîkatı Silsilesi**, Fâtih Câmîi
Bl., nr. 2863.
- Süreyya, Mehmed: **Sicill-i Osmanî**, İstanbul, 1311, C.III.
- Şahin, Haşim: **"Menâkıbnâme"**, DİA, C. XXIX, İstanbul,
TDV, 2003.
- Tahir, Bursalı Mehmed: **Osmanlı Müellifleri**, Ankara, 2000, C.I.
- Toker, Mustafa: "Şemseddîn-i Sivâsî'nin Menâsikü'l-
Huccâc veya Umdetü'l-Huccâc Adlı
Eseri", **Uluslararası Türklük Bilgisi
Sempozyumu**, Erzurum, 25-27 Nisan 2007.

- Toker, Birgöl: “Şemseddîn-i Sivâsî’nin Mir’âtü’l-Ahlâk Adlı Mesnevisi (Tenkidli Metin ve İnceleme)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Ü. SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya, 2003.
- Toparlı, Recep: **Şemseddîn-i Sivâsî Divanı**, Sivas, Sivas Belediyesi Yay., 2015.
- Tosun, Necdet : “Çağatayca Yazılmış Menâkıbnâmeler”, **İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu**, Sütun Yay., İstanbul, 2012.
- Ustaosmanoğlu, Mahmut: **Risâle-i Kudsiyye Tercümesi**, İstanbul, Ahıska Yay., C.II, 2011,
- Vassâf, Hüseyin: **Sefîne-i Evliyâ**, C.III.
- Vicdâni, Sâdık: **Tomâr-ı Turûk-i Âliyye**, (hızl. İrfan Gündüz), İstanbul.
- Yakub, Sinâneddin Yusuf : **Tezkire-i Halvetiyye**, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bl., nr. 1774/2.

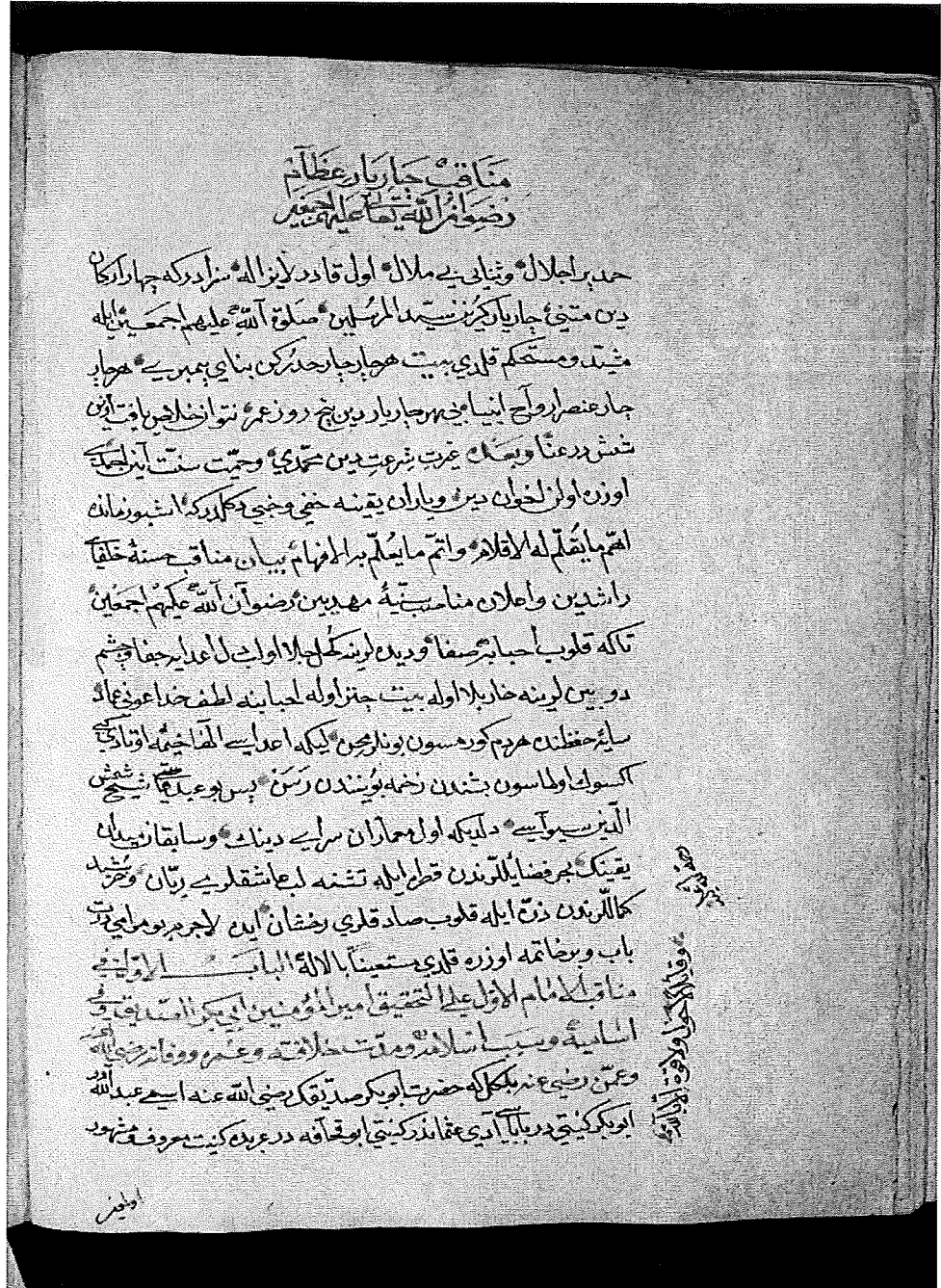
EKLER

RESİM 1

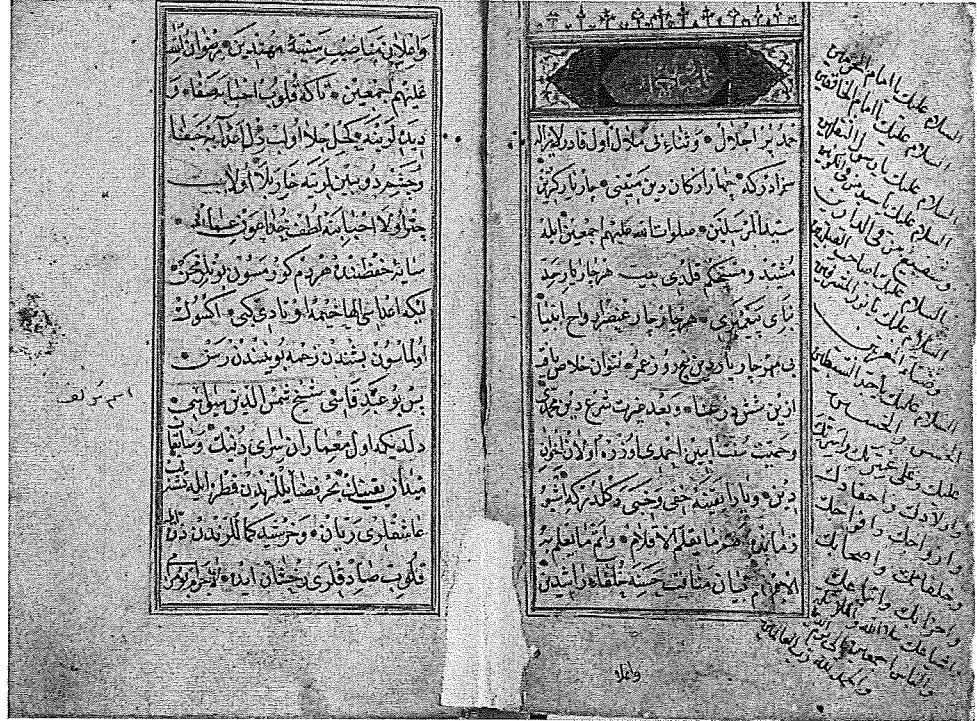
Ankara Milli Kütüphanesi, 06_Mil._Yz. Koleksiyonu, nr: A 9602/2'de kayıtlı olup, 17. satıra 52 varak olarak yazılan nüshanın ilk sayfası yukarıda gösterilmiştir.

RESİM 2

Mısır Kahire Milli Kütüphanesi, Mecâm-i Türkî Talat Koleksiyonu nr:139'da kayıtlı olup, 23 satıra 26 varak olarak yazılan nüshanın ilk sayfası yukarıda gösterilmiştir.

RESİM 3

Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Bölümü, nr:2619'da kayıtlı olup, 17 satıra 73 varak olarak yazılan nüshanın ilk sayfası yukarıda gösterilmiştir.